839.72
St8
1912
v. 2

THE UNIVERSITY
OF ILLINOIS
LIBRARY

839.72
St8
1912
v.2

BOOKSTACKS

Return this book on or before the
Latest Date stamped below.

University of Illinois Library

MAR – 5 1968

MAR 12 1968 R 11 1969

MAY – 4 1972

FEB 18 1975

FEB 17 1975

L161—H41

SAMLADE SKRIFTER

AV

AUGUST STRINDBERG

ANDRA DELEN

MÄSTER OLOF

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

Digitized by the Internet Archive
in 2026 with funding from
University of Illinois Urbana-Champaign Alternates

https://archive.org/details/samladeskrifter02stri_0

MÄSTER OLOF

SKÅDESPEL I FEM AKTER

AV

AUGUST STRINDBERG

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

Copyright. Albert Bonnier 1912.

STOCKHOLM
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1912

839,72
St 8
1912
v.2

MÄSTER OLOF

PROSAUPPLAGAN

TRYCKT EFTER FÖRSTA MANUSKRIPTET 1872

304405

PERSONER.

Mäster Olof (Olaus Petri).
Gert Bokpräntare.
Gustav Eriksson Vasa.
Hans Brask i Linköping.
Måns Sommar i Strängnäs.
Lars Siggeson, riksmarsk.
Laurentius Andreæ.
Laurentius Petri.
Hans Windrank, skeppare.
Smålänning.
Tysk.
Dansk.
Mårten } svartebröder.
Nils }
Värdshusvärd.
Likdräng.
Scholaris 1.
Scholaris 2.
Kyrkvaktaren.
Betjänten.
Arbetsfogden.
Borgaren.
Fru Kristina. Olofs moder.
Adelsman.
Kristina, Gerts dotter.
Skökan.
Borgarkvinnan.
Kyrkvaktarens hustru.

Bipersoner.

FÖRSTA AKTEN.

I Strängnäs.

En korsgång utanför studiegården med trädplanteringar. Längre bort klosterkyrkan. I bakgrunden mur ovan vilken synas blommande fruktträd. Olof sitter på en stenbänk; framför honom stå scholares, läsande sina roller till Tobiæ Comædia.

FÖRSTA SCHOLARIS.

»Vi äro nu komne i vår fiendes garn,
ve oss, vi arme Israels barn!»

ANDRA SCHOLARIS.

»Ack, käre broder, vad skole vi klaga!
Nu äro komne vår jämmers dagar —
borta är oss både åker och ränta,
något gott have vi nu aldrig att vänta.
Det haver jag länge båd' talat och drömt,
att Abrahams löfte är länge bortglömt.»

LARS som inkommit.

Vad gör du?

OLOF.

Jag leker!

LARS.

Du leker?

OLOF.

Ja! Jag leker en liten comedia om Israels barn och babyloniska fångenskapen!

LARS.

Har du icke bättre att göra? Större arbete åligger dig!

OLOF.

Jag är för ung ännu!

LARS.

Säg icke du är för ung!

OLOF.

Nej, ty de äro nog många ändå som så ropa!

LARS

rullar upp ett papper som han tagit fram; betraktar Olof en stund; därpå läser han.

»Och Herrens ord skedde till Jeremias:

Jag kände dig förrän jag tillredde dig i moderlivet och utkorade dig förr än du av modren född vart och satte dig till en profet bland många folk.

Men Jeremias sade: Ack, Herre, Herre, jag duger icke till att predika; ty jag är för ung.

Då sade Herren: Säg icke: Jag är för ung; utan du skall gå, dit jag sänder dig, att predika, vad jag befaller.

Ty jag vill i denna dag göra dig till en fast stod, till en järnpelare och till en kopparmur i hela landet emot Juda konungar, emot hans furstar, emot hans präster, emot folket i landet;

Så, att om de än strida emot dig, skola de likväl icke övervinna dig, ty jag är när dig, säger Herren, att jag skall frälsa dig!»

OLOF springer upp.

Sa' Herren det?

LARS fortsätter.

»Så omgjorda nu dina länder och statt upp och predika för alla allt det jag dig bjuder.»

OLOF.

Varför går icke du?

LARS.

Jag är för gammal!

OLOF.

Du är feg!

LARS.

Ja, ty jag har ej kraften; men den har du — Gud give dig nu tron.

OLOF.

O ja, jag hade en gång trons låga och hon brann härligt, men munkeligan släckte av henne med sitt vigvatten, då de ville läsa djävulen ur kroppen på mig!

LARS.

Det var halm som skulle fladdra ut; men nu skall Herren tända dig en stockeld, som skall förbränna de filisteers säd. Vet du vad du vill, Olof?

OLOF.

Nej, men jag känner hur jag vill kvävas, då jag tänker på detta arma folk som suckar efter förlossning. De ropa efter vatten, levande vatten, men där finns ingen som har något att ge.

LARS.

Riv ner det gamla murkna huset först, det kan du! Herren själv skall bygga dem ett nytt!

OLOF.

Men då bli de utan tak över huvudet en tid!

LARS.

Då få de åtminstone frisk luft!

OLOF.

Men att röva ett helt folk på dess tro; de skola förtvivla!

LARS.

Ja, de skola förtvivla!

OLOF.

Men man skall ropa ve över mig och smäda mig och dra mig inför de översta!

LARS.

Fruktar du?

OLOF.

Nej! — Men förargelsen —

LARS.

Olof! Du är född till förargelse; du är född till att slå. Herren skall nog hela.

OLOF.

Jag känner hur strömmen drar; ännu har jag taget kvar i dammluckan, men släpper jag, då drar strömmen mig med.

LARS.

Släpp du, de komma nog som hålla igen!

OLOF.

Räck mig din hand, Lars, om jag kommer för långt in i virveln.

LARS.

Det står ej i min makt, och du skall in i virveln, även om du skall förgås.

OLOF.

Vilka stormar du blåst upp i min själ; jag satt nyss och lekte i trädens skugga och det var pingst-

afton, och det var vår och det var frid. Och nu — varför skakas icke träden, varför mörknar icke himmelen! Lägg handen på min panna, känn hur blodets böljor börja gå! Lämna mig icke, Lars; jag ser en ängel som kommer emot mig med en kalk; hon går på aftonskyn därborta, blodröd är hennes stig, och hon har ett kors i handen. — Nej, jag förmår icke, jag går tillbaka till den lugna dalen; må andra strida, jag skall se på. — Nej, jag skall gå efter och läka de sårade, jag skall viska frid i de döendes öron. Frid! — Nej, jag vill strida med, men i de sista lederna; varför skall jag gå främst?

LARS.

Därför att du är den djärvaste!

OLOF.

Icke den starkaste?

LARS.

De starke komma efter: och den starkaste har du vid din sida; det är han som manar dig till kampen!

OLOF.

Hjälp mig, Gud! Nu går jag!

LARS.

Amen!

OLOF.

Och du följer mig!

LARS.

Du skall gå ensam med Gud!

OLOF.

Varför drar du dig tillbaka?

LARS.

Jag är icke född till stridsman; jag skall blott bli din vapensmed! Guds rena ord skall bli dina vapen, och du skall sätta dem i händerna på folket; ty nu är dörren till de påvliges rustkammare inslagen, och var och en med namnet människa skall själv kämpa för sin andes frihet!

OLOF.

Men var äro mina fiender? Jag brinner av stridslust, men jag ser ingen att strida mot!

LARS.

Du behöver ej mana dem fram, de komma nog! Farväl. Du kan börja när du vill! Gud vare med dig!

OLOF.

Gå icke, jag måste tala med dig längre!

LARS.

Här kommer förtruppen — rusta dig. Går.

En skara borgare med kvinnor och barn gå fram mot kyrkdörren på högra sidan. Där stanna de, lyfta på hattarna och korsa sig.

GERT BOKPRÄNTARE
förklädd till borgare.

Man har icke ringt vespern på pingstafton — det är högst ovanligt!

EN BORGARE.

Och kyrkdörren är stängd! Möjligen är prästen sjuk.

GERT.

Eller är han ej uppstigen!

BORGAREN.

Vad sägen I?

GERT.

Jag menar att han är sjuk!

BORGAREN.

Men då har han så gott om mässelärlingar, att någon av dem kunde läsa oss en mässa i hans ställe!

GERT.

De äro väl så upptagna.

BORGAREN.

Vad med?

GERT.

Ja, det är inte gott att veta!

BORGAREN.

Akta dig, min gode man! I tycks ha en släng av lutherit! Biskop Hans från Linköping är i sta'n och kungen också!

GERT.

Är Brask i sta'n?

BORGAREN.

Ja, Gud är han så. Men vi ska väl känna på dörren först om kyrkan är stängd.

GERT

springer upp på trappan och slår på porten.

Guds hus är stängt på pingstaftonen. Det högvördiga prästerskapet ger icke audiens hos Gud i dag, därföre får det vällovliga borgerskapet gå hem och lägga sig utan mässa. Se hit, gott folk — här är en dörr, den är visserligen bara av trä, men det gör ingenting, ty den är fodrad med koppar, titta på den här dörren! Om jag nu säger er att Gud bor härinnanför,

ty det är ju hans hus, om jag nu säger er, att biskopens diakonus eller sekretarius eller kanonikus eller någon annan man som slutas på us, ty det är bara andans män som slutas på us, om jag nu säger att en sådan man har nyckeln till denna dörr hängande på en spik inne i sitt sovrum, så säger jag därmed icke att han har låst in Gud för oss och hängt nyckeln på en spik i sitt sovrum, utan jag säger bara det, att vi få inte komma in och hålla någon gudstjänst i kväll, vi som stretat sex dagar med att göra skor och rockar, och vi, som hela veckan hava bryggt och bakat och slaktat åt högvördiga prästerskapet, på det att de på den sjunde måtte orka hålla gudstjänst åt oss. Detta förebrår jag ingalunda höglovliga kapitlet, ty de äro ju bara människor de, och det var blott Gud som rådde arbeta i sex dagar och vilade sig på den sjunde.

BORGAREN.

I hädar Gud, mäster borgare!

GERT.

Å ja, det hör han inte, när dörren är stängd!

EN KVINNA.

Jesus! Maria! Det är en antikrist!

GERT bultar på dörren.

Hör ni så tomt det låter. — Det står i bibeln, att förlåten en gång rämnat till det allraheligaste, och detta måste vara sant, men om de andliga sedan ha sytt ihop henne igen, det står inte i bibeln och därför behöver det inte vara lögn.

Folket rusar mot Gert; barnen skrika.

BORGAREN.

Ve dig, Luther, ty en sådan är du. Vi hava syndat, därför har Herren stängt sitt hus. Hör du ej hur själva barnen skrika vid din åsyn, du orena ande!

GERT.

Ni trampar ju dem på tårna, käre vänner!

KVINNAN.

Kom icke honom vid; han haver djävulen!

BORGAREN.

Ned med honom! Ned med honom!

GERT.

Rör mig ej, ty på denna plats står jag i Guds hägn!

BORGAREN.

Gud skyddar ej den förkastade ängeln!

GERT.

Om ej Gud gör det, så gör den heliga kyrkan det, och jag är inom hennes vigda murar.

BORGAREN.

Drag honom utanför kyrkomuren!

GERT.

Om I icke frukten Gud, så frukten åtminstone den helige fadrens bann!

KVINNAN.

Släpa honom från dörren; det är hans orena ande som förhäxat kyrkan!

BORGAREN.

Ja! Ja! Gud öppnar icke sin kyrka för djävulen!

De rusa mot Gert, då biskopens secretarius inträder, företrädd av en diakonus som äskar ljud.

SECRETARIUS läser.

»Alldenstund vår stiftsstad ej fullgjort sin ränta till biskopsstolen och då staden fortfarande tredskas med utgörandet av densamma, har domkapitlet funnit gott, likmätigt sin rättighet och curians stadfästelse, stänga kyrkans dörrar och upphöra med mässor och offer tills nämnda missförhållande vunnit rättelse, påminnande var och en som härefter ej rättar sig all vår onåd

Datum vigilia assumptionis Mariæ

Strängnäs kapitel.»

Går.

GERT.

Vad sägs, gott folk?

BORGAREN.

Ingen mässa på pingstaftonen! Det är skamligt.

GERT.

Akta er! säg intet ont om prästerna, det är väl inte deras fel.

BORGAREN.

Vems är felet?

GERT.

Kyrkans! Den där osynliga, den där allsmäktiga! Det är kyrkan, ser ni, som stängt igen kyrkan.

Folket yttrar sitt missnöje.

OLOF

har gått fram och ringer nu i vesperklockan medelst en lina, som hänger ner från tornet.

Är det allvar med er gudstjänst, så skall jag hålla er en mässa!

BORGAREN.

Tack, mäster Olof, men vet ni ej vad följder detta kan ha?

OLOF.

Låtom oss hellre frukta Gud än människor!

Folket faller på knä.

»Käre vänner, bröder och systrar i Kristo Jesu! Efter vi nu församlade äre...»

BORGAREN.

Mäster Olof...

OLOF.

Vad är det?...

BORGAREN.

Vi vilja ha vår riktiga mässa och inga nya mänskofunder.

GERT.

Käre mäster Olof, det får lov att vara på latin. Annars förstå vi inte vad ni säger!

BORGAREN.

På det heliga språket skall det vara, annars kan ju vem som helst läsa mässan.

OLOF.

Ja du, det är just så som det skall bli. Var och en för sig och med Gud!

FOLKET.

En Luther! En Luther! Antikrist!

BORGAREN.

Jaså, mäster Olof. Ni som är så ung och så varm, ni har smittats av den tyska djävulen. Jag är en gammal man och har sett världen, jag vill er väl, vänd om medan ni ännu är ung. — Gör oss till viljes och läs den gamla mässan!

OLOF.

Nej, det är slut med detta narrspel. — I anda och sanning skolen I bedja och ej med ord som I icke förstån.

BORGAREN.

Tror ni icke, min unge vän, att vår Herre förstår latin?

GERT.

Men svenska förstår han platt inte!

BORGAREN.

Mäster Olof! vill ni låta folket gå ifrån er utan ett uppbyggelsens ord — ser ni icke huru de längta efter sin Gud. Offra er egen syndiga vilja, och låt icke folket gå såsom får de där ingen herde hava!

OLOF.

Ni kallar min vilja syndig?

BORGAREN.

Ni är en hård man!

OLOF.

Säg icke så! Vet ni vad det kostar mig denna klockringning.

BORGAREN.

Er fåfänga!

GERT.

Och er frid! Ty det var stormklockan som ringde till strid! Hej, nu börjas det! snart skola Stockholms

klockor ge svaret och då skall Huss', då skall Ziskas, då skall de tusende böndernas blod komma över furstarna och de påvliga.

KVINNAN.

Ve oss, vad rasar han?

BORGAREN.

Känner ni den mannen, mäster Olof?

OLOF.

Nej!

GERT.

Olof! Du känner mig! Förneka mig ej! Fruktar du dessa arma eländiga som icke vilja sitt eget bästa — som aldrig hört det ordet frihet!

OLOF.

Vad heter du?

GERT.

Om jag säger det skolen I bäva! Ja det är sant, I måsten bäva för att vakna ur er sömn! Jag heter den förkastade ängelen, som tiotusen gånger skall gå igen, jag heter befriaren som kom för tidigt, jag heter satan, därför att jag älskade er högre än mitt liv, jag har hetat Luther, jag har hetat Huss, nu heter jag Anabaptista!

FOLKET

far tillsamman och korsar sig.

Anabaptista!

GERT

demaskerar sig och står nu fram betydligt äldre.

Känner du mig nu, Olof!

OLOF.

Fader Gert!

BORGAREN.

Han kallar honom fader!

FOLKET drar sig undan.

Anabaptista! Anabaptista!

KVINNAN.

Sen I icke, det är den bannlyste — —

BORGAREN.

Gert bokpräntare. Braskens tryckare.

EN ANNAN BORGARE.

Han som tryckte Luther!

KVINNAN.

Ve oss och vår stad. Ve över våra präster då de pläga umgänge med Antikrist!

BORGAREN.

Han förnekar döpelsen!

KVINNAN.

Han förnekar Gud!

Folket går.

OLOF.

Fader Gert, du förde ett farligt tal.

GERT.

Tror du det var farligt, Olof, Gud välsigne dig för det!

OLOF.

Farligt för dig menar jag!

GERT.

Icke för någon annan?

OLOF.

Låt oss hoppas det!

GERT.

Du har känt Luther?

OLOF.

O ja! Och nu vill jag verka hans verk i mitt fädernesland!

GERT.

Icke mera?

OLOF.

Vad menar du?

GERT.

Det är för litet! Luther är död! Han har gjort början! Vi skola fortsätta!

OLOF.

Vart vill du föra mig!

GERT.

Långt! Långt! Olof!

OLOF.

Jag är rädd för dig, fader Gert!

GERT.

Jo! jo! Du skall bli mycket rädd, ty jag vill föra dig på ett högt berg och du skall därifrån skåda ut över världen. Ser du, Olof, vi ha pingst nu. Det var då den Helige Ande steg ned och göt sig över apostlarna, nej över hela mänskligheten. Du kan få den helige ande, jag har fått den helige ande, ty jag trodde det. Guds ande har stigit ned till mig, jag känner det, och därför har man spärrat in mig som vansinnig, men nu är jag fri, nu skall jag tala ordet,

ty ser du, Olof, nu stå vi på berget! Ser du huru folket krälar fram på sina knän till de två männen, som sitta på sina stolar. Den större har två nycklar i sin ena hand, en åskvigg i den andra, det är påven. Nu lyfter han viggen och tusende själar draga in i fördömelsen, och de andra kyssa hans fot och sjunga Gloria Deo — och han på stolen vänder sig om och ler. Se nu på den andre. Han har ett svärd och en spira. Böj dig för spiran, eljest biter svärdet. Han rynkar sina ögonbryn, och allt folket darrar. Då vänder han sig till sin granne på andra stolen, och båda le. Det är två Baalsstoder. Men då höres ett gny i luften liksom sorl av folk. Vem gnyr? ropar påven och skakar sin vigg. Vem sorlar, och kejsaren skakar sitt svärd. Ingen svarar. Men det gnyr ändå i luften och det susar och det ropar: »Tänk!» Och påven far tillsamman och kejsaren bleknar och frågar; vem ropade »tänk!»? Tag fram honom, och jag tager hans liv, och påven ropar för hit honom, och jag tager hans själ! Det var luften som ropade, det var ingen som ropade; men rösten stiger och en stormvind far fram och han går över Alperna och han ryter över Fichtelgebirge och han väcker upp Österhavet och det ger eko mot stränderna och tusendubblat går ropet över världen: frihet! frihet! Och påven kastar nycklarna i sjön och kejsaren sticker sitt svärd i skidan, ty de förmå intet mot ropet!

Olof! du vill slå påven, men du glömmer kejsaren; kejsaren som mördar sitt folk utan att räkna dem, därför att de våga sucka då man trampar dem på bröstet. Du vill slå påven i Rom, men du vill som Luther ge dem en ny påve i den heliga skrift. Hör du! Hör du! Bind icke andarna med någon

boja! Glöm icke den stora pingstdagen, glöm icke ditt stora mål: andligt liv och andlig frihet. Lyssna icke till det dödsropet »si det är allt gott!» ty då kommer ej det tusenåriga riket, frihetens rike, till stånd, och det är just det som börjar nu!

OLOF förblir tyst.

GERT.

Hissnar du?

OLOF.

Du går för långt, Gert!

GERT.

Det kommer en dag då man skall kalla mig papist! Sikta mot skyn, och du skall träffa skogsbrynet!

OLOF.

Gå tillbaka, Gert! Du drar ofärd över dig och riket! Ser du icke huru landet ännu skälver under sårfebern efter de sista krigen, och du vill utså borgerligt krig, det är gudlöst!

GERT.

Nej! nu är kniven en gång i köttet, skär på, så kan kroppen räddas.

OLOF.

Jag anger dig som landsförrädare!

GERT.

Det bör du inte göra, du som i dag ohjälpligt stött dig med kyrkan! Och för övrigt —

OLOF.

Säg ut, Gert, du ser ut som satan i detta ögonblick!

GERT.

Du skall få min hemlighet; sköt henne efter behag! Ser du, kungen reser till Malmö i dag; i övermorgon till exempel är Stockholm i uppror!

OLOF.

Vad säger du?

GERT.

Känner du Rink och Knipperdollink?

OLOF förskräckt.

Vederdöparna!

GERT.

Ja! Varför så häpen! Det är ju bara två borgarlunsar. En buntmakare och en krämare, som förneka dopets nytta på ett osjäligt barn och äro nog enfaldiga att sätta sig emot en uppsåtlig mened, avtvingad ett oförnuftigt väsen.

OLOF.

Det är något mera?

GERT.

Vad kunde det vara?

OLOF.

De äro besatte!

GERT.

Av anden, ja! Det är stormen som ropar genom dem! Akta dig om du kommer i vägen!

OLOF.

Det måste hindras! Jag går till kungen!

GERT.

Olof! Vi böra vara vänner! Din moder bor ju i Stockholm?

OLOF.

Det vet du!

GERT.

Vet du att min dotter Kristina bor hos din mor?

OLOF.

Kristina?

GERT.

Ja, tills vidare. Segra vi, skall din mor vara trygg för min dotters skull, segra de katolske, ja då är min dotter trygg för din mors skull. Och du är ju rädd om Kristina?

OLOF.

Gert! Gert! Var blev du så klok?

GERT.

På dårhuset!

OLOF.

Gå ifrån mig! Du drar mig i olyckan!

GERT.

Ja, om det är en olycka att bli berövad all jordisk lycka, att släpas i fängelse, lida fattigdom, hånas och smädas för sanningen. Då är du icke värd en så stor olycka. Jag trodde du skulle förstå mig; jag räknade på din hjälp, ty du har ännu elden kvar, men jag ser, världen lockar dig; följ med strömmen och bliv lycklig!

OLOF.

Icke kan en man skapa om sin tid!

GERT.

Luther gjorde det!

OLOF.

Icke kan en sätta sig mot strömmen!

GERT.

Dåre! Led strömmen, ty strömmen äro vi, de gamla äro stillastående dypölar, dem behöver du minsann ej streta emot; men låt dem icke ruttna eller torka ut; skaffa dem avlopp, och de skola även strömma med!

OLOF.

O, jag förstår dig; du har avlat en tanke i min själ, men jag måste kväva henne i födseln, eljest dödar hon mig!

GERT.

Tro mig, du skall bli en Daniel, som skall säga furstarna sanningen, och de skola stå dig efter livet, men Herren skall skydda dig.

Nu går jag trygg; ty jag ser blixtar ljunga i ditt öga, och eldstungan dallrar över ditt huvud. Lycklig pingst, Mäster Olof! I det han går. Här kommer flugornas konung; låt honom icke smutsa även din rena själ!

OLOF.

Jesus hjälp mig!

Biskop Hans Brask och Måns Sommar inkomma.

MÅNS

går mot Olof; Brask håller sig efter och betraktar omgivningen.

Kanonikus! Vem har ringt vespern?

OLOF med saktmod och fasthet.

Jag!

MÅNS.

Kände ni ej befallningen!

OLOF.

Förbudet visste jag väl!

MÅNS.

Och ni har djärvts trotsa!

OLOF.

Ja! när folket släpptes såsom får utan herde, då ville jag samla dem!

MÅNS.

Ni förebrår oss våra göranden, tror jag! Ni är i sanning oförsynt.

OLOF.

Sanningen är alltid oförsynt.

MÅNS.

Jag tror min unge man vill spela en sannings-apostel; det har ni ingen tack för!

OLOF.

Jag begär blott otack!

MÅNS.

Spara på edra sanningar; de gå just icke länge i handeln.

OLOF häftigt.

Ett råd värdigt lögnens fader!... Milt. Förlåt mig!

MÅNS.

Vet ni vem ni talar vid?

OLOF med hetta.

Vid servus servi servorum Måns Sommar!...

BRASK stiger fram.

Vem är den mannen?

MÅNS.

Han hör till kyrkobetjäningen!

BRASK.

Vad heter han?

MÅNS.

Olof Pederson, alias Olaus Petri!

BRASK fixerar Olof.

Är du mäster Olof!

OLOF
bugar sig och betraktar Brask.

BRASK.

Jag tycker om dig? Vill du bli min secretarius?

OLOF.

Jag tackar ers nåde, men jag har inga rekommendationer.

BRASK.

Biskop Måns! Vad har ni att säga?

MÅNS.

Han lär ha vunnit rätt mycket lov av doktor Luther?

BRASK.

Jag har hört det! Ungdomsmod bara! Vi ska uppfostra honom!

OLOF.

Jag fruktar det är för sent!

BRASK.

En ung vidja kan böjas!

MÅNS.

Ers nåde skall icke föda upp ormar! Vår kanonikus lutar starkt mot kätterit och har i dag vågat trotsa vår befallning.

BRASK.

Såå?

MÅNS.

Vi proklamerade mässfall på grunder fullt lagliga och han har djärvts hålla mässa, och vad värre är en luthersk mässa och därigenom retat upp folket!

BRASK.

Akta dig, unge man! Vet du att bann drabbar dem som proklamera Luther!

OLOF.

Det vet jag! Men jag fruktar ingen annan Gud än Gud!

BRASK.

Betänk dina ord! Jag ville dig väl och du stöter mig tillbaka!

OLOF.

Ni ville köpa min förmåga för att rädda er sjuka sak, och jag var nog oblyg att inte sälja mig!

BRASK.

Jag tror vid Sanct Göran att du är från dina sinnen!

OLOF.

Om så är, begagna icke samma kur med mig som med Gert Bokpräntare, honom som ni lät sätta på hospitalet. Han blev för mycket klok fruktar jag.

BRASK till Måns.

Känner ni Gert?

MÅNS.

Nej, ers nåde!

BRASK.

Det var en galning, som begagnade min press för att trycka lutherska skrifter då jag satte anti-

lutherska i hand på honom. Och så svärmade han om Apokalypsen och tusenåriga riket. Till Olof. Har du sett honom?

OLOF.

Han var nyss här, och föga gott han I att vänta av honom!

BRASK.

Är han ute?

OLOF.

Han är snart i Stockholm, och då lär I få höra av honom! Akta er, herr biskop!

BRASK.

Håhå, än är ingen fara!

OLOF.

Vederdöparne äro i Stockholm!

BRASK.

Vad säger du?

OLOF.

Vederdöparne äro i Stockholm!

BRASK.

Vederdöparne?

GUSTAV VASA inträder hastigt.

Vad står på? Staden är i oro! Folket drar kring gatorna och ropar på mässa! Vad betyder det?

BRASK.

Okynne, ers nåde!

GUSTAV.

Biskop Måns!

MÅNS.

Staden har icke utgjort sin ränta.

GUSTAV.

Och därför vägren I göra gudstjänst! Guds död!

BRASK.

Ers nåde torde besinna...

GUSTAV.

Biskop Måns! Svara!

MÅNS.

Ers nåde torde besinna att saker sådana som dessa, vilka falla under kyrkans domvärjo...

GUSTAV.

Jag befaller er sköta er tjänst!

BRASK.

Svea rikes biskopar taga endast befallningar av sin överhöghet, påven och den kanoniska lagen!

GUSTAV kuvad.

Det vet jag, men om påven ej alltid kan ha ögat på eder?

BRASK.

Det blir vår sak!

GUSTAV
flammar upp, men lugnar sig.

Ni har rätt, vördige biskop. Det skall få bli er sak.

BRASK.

För att lämna detta ämne. Stockholm lär stå i begrepp att göra uppror!

GUSTAV.

Vem säger det?

MÅNS.

Vår kanonikus!

GUSTAV.

Er skolemästare? Var är han? Är det du? Vad heter du?

OLOF.

Olof Pederson!

GUSTAV.

Mäster Olof! Du är kättare du? Och hyser planer mot den heliga kyrkan? Det är ett farligt värv!

BRASK.

Han har i dag lagt av masken och varit nog djärv att öppet bryta kapitlets förbud angående mässfall, varför vi fordra ers nådes samtycke att han vederbörligen straffas!

GUSTAV.

Den saken faller under domkapitlet och kommer mig ej vid! Men vad är det för uppror du talar om i Stockholm?

OLOF.

Vederdöparne!

GUSTAV.

Intet annat!

BRASK.

Ers nåde, vet ni ej huru dessa galningar farit fram i Tyskland. Vi skulle föreslå det ers nåde själv vände tillbaka med sitt krigsfolk!

GUSTAV.

Den saken faller under mitt gottfinnande!

BRASK.

Men borgerligt krig!

GUSTAV.

Det blir min sak! Olof, jag nämner dig till skrivare i Stockholms rådstuga. Du reser genast dit. Tala till folket! Jag litar på dig!

BRASK.

I fosterlandets intresse ber jag ers nåde betänka det dåraktiga i att tala till dårar!

GUSTAV.

Man kuvar icke andarne med svärd! Betänken det, herrar biskopar!

BRASK.

Kyrkan har aldrig — — —

GUSTAV.

Ja, inte med nycklar heller! Gå till min kansler, får du fullmakten!

BRASK.

Kanonikus torde vänta ett ögonblick!

GUSTAV.

Vår secretarius lyder ej edra bud före mina!

BRASK.

Kyrkans rätt skall först utkrävas — Olof Pederson!

GUSTAV rättar.

Secretarius...

BRASK.

Secretarius Olof Pederson lämnar ej staden förr än kapitlet fällt sin dom.

GUSTAV.

Kapitlet fäller ej sin dom förr än det rannsakat!

BRASK.

Det blir vår sak!

GUSTAV.

Det blir ej er sak, biskop Brask! Ty kanonikus i Strängnäs dömes ej av biskop i Linköping. Biskop Måns, för er talan!

MÅNS.

Efter vad som tilldragit sig... hm!

BRASK.

Torde vidare utläggningar vara överflödiga!

GUSTAV.

Biskop Brask torde vara tyst eller också avlägsna sig då jag talar enskilt vid biskop Måns — — enskilt! — — Tala ut, herr Måns!

MÅNS.

Jag kan inte se annat — — — än — efter som hans högvördighet biskop Brask — — —

GUSTAV.

Det är frågan om mäster Olof nu! Herrarne kunna uppskjuta rannsakningen. Varen goda och lämna oss.

Biskoparne gå.

GUSTAV och Olof.

Vill du bli min man?

OLOF.

Ers nådes secretarius?

GUSTAV.

Nej! Du skall bli min högra hand, på villkor att den vänstra tills vidare icke vet vad den högra gör. Res till Stockholm!

OLOF.

Kapitlet reklamerar mig och lyser bann.

GUSTAV.

Innan de hunnit så långt skall du få skylla på mig. Men till dess stå för dig själv, så gott du kan!

OLOF.

Vad vill eders nåde?

GUSTAV.

Du skall tala till svärmarne i Stockholm.

OLOF.

Och sedan?

GUSTAV.

O, det är långt dit! Jag vågar ej tänka det ännu. — Låt dem predika, det kan ej skada försoffade att höra ett nytt ord även om det är galet; men våldsamheter få ej äga rum; då kommer svärdet med i leken. Farväl, Olof!

Går.

OLOF ensam.

Kejsaren vill icke vara sams med påven!

Scholares, som uppehållit sig i en allé i bakgrunden, träda fram.

FÖRSTA SCHOLARIS.

Skola vi fortsätta leken nu, mäster Olof?

OLOF.

Det är slut med att leka nu, barn.

FÖRSTA SCHOLARIS.

Skolen I lämna oss, mäster Olof!

OLOF.

Ja och för alltid troligen!

FÖRSTA SCHOLARIS.

I kunnen ju stanna över pingst så att vi få uppföra vår comedia!

ANDRA SCHOLARIS.

Och jag får spela ängelen Gabriel!

FÖRSTA SCHOLARIS.

Gör oss till viljes, mäster Olof. I var den enda, som var beskedlig mot oss och lät oss slippa de grymma fastorna!

ANDRA SCHOLARIS.

Ack, mäster Olof, gå inte ifrån oss!

OLOF.

Barn, I veten icke vad I begären! Det skall komma en dag då I tacken Gud att jag gick ifrån er. O nej! må den dagen aldrig komma! Låt oss göra vårt avsked kort. Farväl, Nils, farväl, Vilhelm!

Han tar dem i famn, de kyssa honom på handen.

LARS

har inkommit och betraktar dem uppmärksamt.

FÖRSTA SCHOLARIS.

Kommer I aldrig tillbaka, mäster Olof?

LARS träder fram.

Är du färdig att resa nu?

OLOF till gossarne.

Nej, jag kommer aldrig tillbaka.

SCHOLARES gå.

Farväl, mäster Olof, glöm inte bort oss!

OLOF ser efter dem.

LARS.

Jag har träffat kungen.

OLOF tankspridd.

Har du?

LARS.

Vet du vad han sade?

OLOF.

Nej!

LARS.

Jag har fått en stövare, som kan ta upp, få se blott om han kommer tillbaka när jag visslar.

OLOF.

Ser du, nu sitta de bland gravarna och leka och plocka blommor och sjunga pingstvisor.

LARS tar honom i armen.

Barn!

OLOF far upp.

Vad säger du?

LARS.

Jag trodde att du i dag tagit ett sådant tag i plogen, att det var för sent att se sig tillbaka!

OLOF vinkar åt Scholares.

LARS.

Du drömmer ännu?

OLOF.

Det var den sista ljusa morgondrömmen som gick; förlåt mig — nu är jag vaken!

De gå åt högra sidan; då Olof kommer i kulissen vänder han sig ännu en gång om för att se efter Scholares. Då hava svartebröderna Mårten och Nils trätt fram just från den kulissen där Scholares gått ut.

OLOF

uppger ett rop av ofrivillig häpnad och far med handen över pannan.

LARS drar honom med sig.

Ridån faller.

ANDRA AKTEN.

Stockholm.

En ölbod i Storkyrkans mur. I fonden en disk med ölkannor och stop m. m. Till höger om disken ett bord, bakom vilket man ser en järndörr. Vid detta bord sitta två munkar förklädda (Mårten och Nils) och dricka öl. Vid de övriga borden tyska knektar, bönder och sjömän. Dörren till gatan är på högra sidan. En spelman sitter på en tunna med sin fidla. Knektarna spela tärning. Alla äro högljudda och druckna. Hans Windrank, en smålänning, en tysk borgare och en dansk sitta vid ett bord tillsammans.

TYSKEN till dansken.

Jaså, ni tar den blodrackan Kristiern i försvar!

DANSKEN.

Ih, bevar' os! Han er dog et menneske!

TYSKEN.

Nej, han är ett odjur! En blodhund! En feg, falsk dansk!

DANSKEN.

Hillemend! De maa slet ikke snakke om Blod! Hugser de Käpplingemorden! da de tydske — —

WINDRANK.

Hör nu, herrarna! Vi ska vara ihop nu och ha roligt, så ska jag tala om Amerikam!

TYSKEN.

Vill ni beskylla oss Lübeckare för vad tyskarna gjorde?

DANSKEN.

Ih, bevar' os! Jeg siger kun de tydske — —

WINDRANK.

Hör nu, inte ska herrarne gräla! Ropar åt värden. Fyra bleckor brännvin! — Nu ska vi vara angenäma och fridsamma så ska jag tala om Amerikam...

Brännvin sättes fram.

TYSKEN smakar.

En härlig dryck! Tänk dock, mina herrar, hur upplysningen gått framåt! I dag växer kornet på åkern...

WINDRANK.

Och i morgon är det förvandlat till vin! Jag undrar just vem det var som gjorde den upptäckten.

TYSKEN.

Jag ber — det är en tysk uppfinning. — Jag säger uppfinning — ty man upptäcker Amerikam.

WINDRANK.

Och tyskarna göra aldrig upptäckter.

TYSKEN.

Guds död!

WINDRANK.

Se så! Ni är ju inte tysk!

DANSKEN till tysken.

Kan de sige mig da, vem där fand op att det var tydskerne som gav Sverige sin nuværende Konge.

Skratt.

TYSKEN.

Det var Lübeckarna som gav Sverige sin befriare, då det stod på branten av sin undergång.

WINDRANK.

Kungens skål!

DANSKEN.

Lübecks skål!

TYSKEN smickrad.

Jag finner verkligen ej ord...

WINDRANK.

Inte är ni kungen!

TYSKEN.

Jag ber, det var min danske broders —

DANSKEN.

De er jo ikke Lübeckere da de er borgere i Stockholm!

WINDRANK till smålänningen.

Varför dricker icke vår tyste broder!

SMÅLÄNNINGEN.

Ert kornvin skall jag dricka, men skålen gör jag så här med!

Klämmer ihop bleckmåttet och kastar det på golvet.

WINDRANK letar efter sin kniv.

Ni vägrar att dricka kungens skål!

SMÅLÄNNINGEN.

Jag har så länge druckit ur hans kalk, att jag nu inte har lust att dricka hans skål.

WINDRANK.

Guds blod!

TYSKEN livligt.

Tyst! Tyst! Låt oss höra på den mannen!

DANSKEN likaså.

Ih, bevar!

SMÅLÄNNINGEN.

Gud hjälpe mig då jag kommer hem!

WINDRANK rörd.

Vad är det, stackars man? Ni ser så ledsen ut, fattas det pengar? Se här må ni tro! Tar fram sin pung. Halva hyran har jag kvar! Vad är det med er?

SMÅLÄNNINGEN.

Låt oss inte tala om saken! Mera brännvin! Brännvin! Jag har också pengar! Se här! Guld! Brännvin kommer. Men det är inte mitt! Men jag ska supa opp vartenda öre! Och ni ska vara hyggliga och hjälpa mig.

WINDRANK.

Det är ju inte edra pengar — hur går det till?

TYSKEN.

Vem har gjort er orätt, gode man, ty jag ser att det är något illa.

SMÅLÄNNINGEN.

Jag är fördärvad! Ser ni, jag borgade 200 oxar, och när jag kom till Stockholm tog kungens fogde hand om affären och sa' att jag inte fick sälja dem över hans pris! Det är kungen som sätter priset på oxarna; det är kungen som fördärvat mig.

TYSKEN.

Å nej?

SMÅLÄNNINGEN.

Åhå, jag vet mycket mera! Han lär snart vilja ta bort munkarna och prästerna från oss bara för att vräka på adeln.

DANSKEN.

Adeln?

SMÅLÄNNINGEN.

Jo jo men! Kung Kristiern kunde gärna klippt litet närmare; Gud välsigne honom!

WINDRANK.

Kors, är kungen på det sättet! Jag trodde han höll adeln i örat!

SMÅLÄNNINGEN.

Han? Nej han låter dem kläckas med rättighet att fälla ek på mina ägor, om jag hade några kvar, för ser ni, jag har haft en jordlapp en gång, men så kom en herre och sa' att min morfars mor fått låna den av hans farmors far, och så var jag ifrån den historien.

TYSKEN.

Kan kungen vara så beskaffad? Det trodde jag då rakt inte!

SMÅLÄNNINGEN.

Jo, jo men! Och så springa adelspojkarna med bössan i våra skogar och skjuta ner rådjur bara på okynne; men skulle vi bönder ligga för döden av svält och knäppa oss ett så'nt där djur, ja då slapp vi dö av svält — ty de hängde oss — icke i en ek, Gud bevare oss, det vore skam för det kungliga trädet — nej i en fura! Ser ni, furan hon är inte född med krona hon och därför är hon inte kunglig ... och därför står det så här i visan:

»Och böndren dem hängde vi opp
i furornas högsta topp —»
Det står inte krona — hör ni det.

TYSKEN.

Men furan sticker upp huvut ändå, och ä' rak i ryggen!

SMÅLÄNNINGEN.

Sup, go' herrar! Det är väl menat! Det var en välsignad dryck! Bara jag inte hade hustrun och barnen hemma! Håhåjaja! Men det gör ingenting! Å ja, jag vet mycket mer, men det talar jag vackert inte om!

WINDRANK.

Vad vet ni då?

TYSKEN.

Kanske det är något roligt?

SMÅLÄNNINGEN.

Ser ni — om man skulle räkna ihop furorna i Smålen, tror jag allt de voro flera än ekarna!

TYSKEN.

Ni tror det?

WINDRANK.

Jag tycker icke om att man talar illa om kungen. Jag vet nu inte vad han gör och låter och det rör mig inte heller, men det vet jag, att han är mån om sjöfarten! Ja, det är han som rustat ut spanjefarare, och gjort mig till skeppare, och då har jag väl inte något att klaga på!

TYSKEN.

Och det har han gjort bara av elakhet för att krossa lübska handeln, Lübeck, till vilken han står i så stor skuld!

SMÅLÄNNINGEN.

Han skall njuta't. Oxarna ha hornen kvar ändå, fast man skurit dem! Tack för gott sällskap. — Jag måste gå nu!

TYSKEN.

Å nej! En liten blecka till, så få vi språka.

SMÅLÄNNINGEN.

Nej tack som är god, jag törs inte mer, för då ä' jag rädd att det inte blir bra! Ser ni, jag har hustru och barn hemma och nu ska jag fara hem — och tala om att vi ä' förlorade — nej — det törs jag inte. Jag ska tacka er, herr tysk — vi ska supa lite till!

TYSKEN.

Nå det var ordentligt! De dricka.

SMÅLÄNNINGEN
tömmer sitt mått och far upp.

Fy tusan djävlar vad det är bittert! Raglar ut.

TYSKEN till dansken.

Jo! Den där, när han blir vaken!

DANSKEN nickar bifall.

Larmet har tilltagit, spelmannen spelar. — Då höres orgeln stämma i kyrkan.

WINDRANK.

Det är märkvärdigt ändå att kungen tillåter dem hålla krog i kyrkmuren!

TYSKEN.

Jag tror ni har skrupler, skeppare! Kungen vet inte av detta!

WINDRANK.

Ja, men det låter inte bra, den där orgelmusiken till den här sången! Ser ni jag har alltid varit gudfruktig av mig, det har jag från hemmet.

TYSKEN ironiskt.

Lycklig den som fått en sådan uppfostran! Ni hade en mor — —

WINDRANK rörd.

Ja — — Ja!

TYSKEN.

Som stoppade om er om kvällarna och lärde er: »Det gick en ängel kring vårt hus!»

WINDRANK.

Ack ja!

TYSKEN.

Det var en präktig kvinna.

WINDRANK blir rusig.

O, om ni visste!

TYSKEN.

Gud har hört hennes böner! Ni gråter! Ni är en god människa!

DANSKEN.

Ih, bevar!

TYSKEN.

Om er mor såge er nu! Med dessa tårar i era ögon!

WINDRANK.

Ack, jag är en svag syndare, det vet jag, men ser ni — hjärta det har jag, ta mig fan. Kom en stackare och säg att han är hungrig, och jag ska ta skjortan av mig!

TYSKEN.

Ska vi inte ha oss ett mått till!

WINDRANK.

Nej, jag tror inte det!

Nu höras några slag på järndörren. Al män uppståndelse.

WINDRANK.

Oj! oj!

TYSKEN.

Inte ska ni vara rädd! Det är inte porten till himmelriket!

WINDRANK.

Jag ska aldrig dricka mer! Det lovar jag!

TYSKEN till dansken.

Är icke brännvinet en välsignad dryck, som kan röra en sådan skurk ända till svärmeri, ända till nykterhetstankar.

DANSKEN.

De har ret! Magen til drik fins der netop ikke!

TYSKEN.

Den slår upp hjärtat på vid gavel och stänger igen om huve't; det vill säga, den gör oss till goda människor, ty goda äro ju de som hava stort hjärta och litet huvud!

DANSKEN.

Ja jeg gaar end videre; brændvinet gör os religiöse, ty det döder jo Fornuftet, og Fornuftet er jo den Klippe der hindrer Religionen at drage ind gennem Hjertet!

TYSKEN.

Brännvinet är en helig dryck! Eget att inte...

DANSKEN.

Nok sagt!

Slag höras ånyo på järndörren.

WINDRANK
som somnat in, vaknar upp.

Hjälp! Jag dör!

TYSKEN.

Skada på en så vacker själ!

Dörren slås upp, varvid bordet, vid vilket Mårten och Nils äro sittande, slås omkull med stop och bägare. En kvinna klädd i svart och röd kjortel med en nunneslöja över huvudet störtar in; Gert visar sig ett ögonblick bakom henne i dörren, som strax slås igen.

SKÖKAN ser sig häpen omkring.

Rädda mig! Folket vill ta mitt liv!

EN TYSK KNEKT.

En sköka i nunneslöja! Hahaha!

Skratt.

MÅRTEN korsar sig.

En sköka! Vem för in henne i detta aktningsvärda sällskap! Herr värd, för ut henne, såvida ni icke vill skada ställets anseende och kyrkans helgd.

SKÖKAN.

Finns det ingen som vill rädda mig?

Värden har tagit henne i armen för att leda henne ut på gatan.

Kasta mig icke ut bland det rasande folket! Jag ville smyga mig till Herrans hus för att få en smula av hans nåd, jag ville börja ett nytt liv — men munkarna drevo mig tillbaka och hetsade folket på mig; då kom fader Gert och räddade mig hit!

MÅRTEN.

Ni hör själva! Hon har skändat Guds helgedom! Hon vill dölja skammens kjortel med heligheten slöja!

TYSKEN.

Och slöjan räckte inte till!

MÅRTEN
går fram för att rycka av henne slöjan.

Ryck av masken, och visa din styggelse!
Han studsar då han ser hennes ansikte.

SKÖKAN.

Det är du, Mårten? Du, mördare!

TYSKEN.

Gamla bekanta!

MÅRTEN.

En skamlig lögn! Jag har aldrig sett henne förr! Jag är svartebroder Mårten och min broder Nils är mitt vittne!

NILS drucken.

Jag kan intyga — att broder Mårten aldrig sett den kvinnan!

SKÖKAN.

Och ändå, Nils, var det du som visade mig Mårtens absolutionsbrev, då jag drevs ur klostret och han stannade kvar.

NILS.

Ja, det var så sant det!

MÅRTEN
utom sig av ilska drar Nils i armen.

Du ljuger, du också! I sen ju att han är drucken!

TYSKEN.

Gott folk, jag intygar att den helige brodern är drucken och därför ljuger han!

FOLKET med ovilja.

En drucken präst!

TYSKEN.

Nåja! Ruset ger absolution åt lögnen! Är det icke så, fader Mårten?

VÄRDEN.

Jag får säga det, att mitt ställe icke får vara samlingsplats för oroligheter; på det här viset blir jag av med mina kunder och kanske dragen inför kapitlet. Varen därför så goda och för ut den eländiga människan, som ställer till detta buller!

MÅRTEN.

För ut henne eller skaffar jag er i bann! Veten I ej att vi äro inom den heliga kyrkans murar, fastän kapitlet upplåtit detta uthus till resandes lekamliga förfriskning!

TYSKEN.

Gott folk, här är ett heligt rum och här bor visserligen Gud!

FOLKET
släpar skökan mot dörren.

SKÖKAN.

Jesus Kristus, hjälp mig!

OLOF
som står i dörren, tränger sig fram, tar skökan vid handen och drar henne från de druckna.

Svara mig! Vem är denna kvinna?

MÅRTEN.

Det är ingen kvinna!

OLOF.

Vad sägen I?

MÅRTEN.

Det är ingen karl; fastän hon är förklädd!

OLOF.

I sägen h o n, är h o n då icke kvinna?

MÅRTEN.

Det är en sköka!

OLOF
häpen, släpper hennes hand.

En sköka!

TYSKEN.

Släpp henne icke, mäster Olof, då springer hon sin väg!

OLOF.

Varför bären I hand på henne? Vilket är hennes brott?

TYSKEN.

Att hon går i kyrkan!

OLOF.

Jag förstår! Ser sig omkring.

MÅRTEN.

Vad söken I?

OLOF blir varse Mårten.

En präst!

MÅRTEN.

Jag är svartebroder!

OLOF.

Jaså! Jag gissade det! Det är I då som hetsat folket mot henne!

MARTEN.

Det är jag som skyddar kyrkan från slemhet och vill hålla henne ren från lasten. Det är en exkommunicerad kvinna som driver ocker med sin kropp, vilken borde vara ett Guds tempel!

KVINNAN faller på knä för Olof.

OLOF tar hennes hand.

Ser du, svartebroder, jag vågar ta hennes hand och ställa henne mot dig! Hon har sålt sin kropp säger du, hur många själar har du köpt!

Jag är också präst! Nej, jag är människa, ty jag är ännu ej nog förmäten, att jag satt lås för Guds hus, och som syndig människa räcker jag handen åt min medmänniska, som icke kan vara utan synd. Kom fram den som är ren och kasta första stenen!

Kom fram, broder Mårten, du ljusets ängel, som klätt dig i oskuldens svarta kläder och rakat ditt hår för att ingen skall kunna se huru du grånat i synd! Eller har du ingen sten tillreds kanske? Ve dig, var har du gjort av dem, som du skall räcka åt folket då de begära bröd? Har du redan givit bort alla?

Kom fram, du aktningsvärde borgare. Till Windrank, som sover på golvet. Du som sover djurets sömn, varför vaknar du icke för att kasta din kniv! Sen I hur han rodnar? Är det av blygsel över det dåliga sällskapet I fört honom i, eller är det av vällust?

Folket sorlar ogillande.

I sorlen! Är det av blygsel över mina ord eller av skam för er själva? Varför kasten I icke sten? Det är sant, I ha'n inga! Nåväl! Öppnen dörren! Ropen på folket och släpen ut kvinnan! Tron I

icke att femtio karlar rå att slita henne i stycken, så varen övertygade att femhundra kvinnor skola göra det! Nå! I tigen! Kvinna! Stig upp! Man har frikänt dig! Gå! och synda icke härefter, men visa dig icke för prästerna, ty de skola kasta dig för kvinnorna!

MÅRTEN

som flera gånger sökt avbryta Olof, men hållits tillbaka av tysken, tager fram ett papper.

Denne man, som I lyssnen till, är kättare, vilket I hört på hans tal; men han är också bannlyst! Se här! Läsen själva!

Han tar ett ljus från ett av borden och kastar mitt på golvet.

»Såsom det ljuset slocknar, som vi här utkasta, så slockne honom glädje och hugnad och allt det goda han må av Gud hava!»

FOLKET

korsar sig och ryggar tillbaka; Olof blir stående ensam med skökan mitt på golvet.

Anathema!

MÅRTEN till skökan.

Nu hör du vad kraft mäster Olofs absolution har!

OLOF som stått försagd.

Kvinna! Törs du ännu lita på mina ord? Är du icke rädd för mig? Hör du icke bannstrålarna väsa omkring våra huvuden? Varför går du ej över till dessa tjugu rättfärdiga, som ännu stå kvar inom den heliga kyrkans hägn! — Svara mig! Tror du att Gud förkastat mig liksom dessa ha gjort!

SKÖKAN.

Nej!

OLOF
tar åt sig bannlysningsplakatet.

Nåväl! Den store biskopen i den lilla staden Linköping har sålt min själ åt satan på livstid, ty längre räcker icke hans makt, därför att jag bjöd folket vända sig till Gud på olaga tid; här är kontraktet: som kyrkan genom detta bundit mig vid helvetet, så löser jag mig själv ifrån detsamma, (han river sönder pergamentet) och ifrån kyrkans bann! Gud hjälpe mig, amen!

FOLKET tjuter.

Anathema!

MÅRTEN.

Drag ned honom! slå honom! Han är bannlyst!

OLOF ställer sig framför skökan.

Hör du huru djävlarna ropa efter sitt offer! Kommen mig icke vid.

MÅRTEN.

Framåt! Ned med honom!

En knekt lyfter sitt vapen; då slås järndörren upp, och vederdöparne, företrädda av Knipperdollink, inrusa under skrik, med sönderslagna krucifix, helgonbilder och sönderrivna korkåpor. Alla innevarande trängas mot utgången.

KNIPPERDOLLINK
som gått i spetsen, i det han slår upp dörren.

Kom hit, folk; här är ett heligt hus till! Vad betyder detta, en krog i templet! Sen I! Sen I, styggelsen har gått så långt att man skändar helgedomen. Men jag skall rena den med eld! Eld på kyrkan och helgonen på bålet!

OLOF träder fram.

Betänken vad I ämnen göra!

KNIPPERDOLLINK.

Är du rädd att ölfaten skola springa sönder av hettan, du Belial; är du den påvlige krögaren, som icke aktar för rov att bygga lasten sitt kapell i kyrkmuren!

OLOF.

Jag är sekretarius i rådstugan och bjuder eder iakttaga ordning i konungens namn!

KNIPPERDOLLINK.

Jaså, du är den man som konungen skickat ut att bekämpa vår heliga sak! Fram, fram I gudsmän, och gripen honom först, sedan skola vi rensa Herrans hus från avguderiet!

MÅRTEN.

Gån på, gott folk, han är en kättare och bannlyst!

KNIPPERDOLLINK.

Kättare! Du är då icke en av de påviske?

OLOF.

Sedan jag blivit lyst i bann tillhör jag icke kyrkan mer!

KNIPPERDOLLINK.

Då är du på vår sida!

OLOF tiger.

KNIPPERDOLLINK.

Svara! Är du mot oss eller med oss!

MÅRTEN.

Han är Olof Pederson, som kungen skickat ut!

KNIPPERDOLLINK.

Är du Olof Pederson?

OLOF.

Ja!

KNIPPERDOLLINK.

Men du är kättare!

OLOF.

Jag berömmer mig av att vara det!

KNIPPERDOLLINK.

Och går i tjänst hos kungen!

OLOF.

Ja!

Vederdöparne skrika och omringa Olof.

GERT rusar in genom järndörren.

Håll upp! Vad gören I!

KNIPPERDOLLINK.

Gert! Vem är den här mannen?

GERT.

Han är vår! Släpp honom, vänner, där står djävulens utskickade!

Pekar på Mårten och Nils, vilka ge sig ut genom dörren. Vederdöparne springa efter dem med hugg och slag. Gert vänder om vid dörren mot Olof. Skökan har dragit sig undan i en vrå. Vindrank sover fortfarande under bordet. Olof stannar tankfull mitt på golvet.

GERT

kastar sig på en bänk utmattad.

Det är ett tungt arbete, Olof!

OLOF.

Vad ha'n I gjort?

GERT.

Vi ha gjort en rensning att börja med!

OLOF.

Den blir er dyr!

GERT.

Än ha vi övertaget! Hela staden är i rörelse! Rink arbetar oppe i Görans kapell! Hör du, har kungen skickat dig mot oss?

OLOF.

Ja!

GERT.

Det var mycket förståndigt!

OLOF.

I morgon skall jag predika i nya predikstolen!

GERT.

Nå! Hur sköter du det kungliga kallet! Här står du ännu med armarna i kors!

OLOF.

Tag dina bröder med dig i kyrkan i morgon.

GERT.

Blir det en högpåvlig predikan?

OLOF.

Jag har blivit bannlyst i dag!

GERT
far upp och tar Olof i famn.

Gud välsigne dig, Olof! Det var nya födelsens dop!

OLOF.

Jag förstår eder ännu icke! Varför faren I fram som vilda djur! I skänden ju allt heligt!

GERT

tar upp en sönderslagen helgonbild.

Är den här helig, han? En sankt Nikolaus tror jag! Har då Kristus Jesus kommit och levat förgäves då man ännu dyrkar trästockar! Är det där en Gud, som jag kan slå sönder! Se bara!

OLOF.

Men han är helig för folket!

GERT.

Det var gyllne kalven också, det var Zevs också, det var Tor och Oden med; och ändå slogos de ned!

Får se skökan.

Vem är kvinnan där? Jaså, den som jag skulle rädda in till er! Olof! Säg mig en sak! Har kungen köpt dig?

OLOF.

Lämna mig, Gert! Jag hatar dig!

GERT.

Vem är det där svinet som ligger och sover där borta?

OLOF.

När jag står inför dig, krymper jag ihop! Gå ifrån mig! Jag vill göra min gärning och icke din!

GERT.

Hör nu...!

OLOF.

Du vill blanda ihop våra öden!

GERT.

Hör nu!...

OLOF.

Du har kastat ett osynligt nät omkring mig; du proklamerar mig som vederdöpare. Hur skall jag stå till svars inför kungen!

GERT.

Vilken kung?

OLOF.

Konung Gustav!

GERT.

Jaså! — Han! Adjö med dig, Olof!... Du predikar således i morgon!... Varför går inte kvinnan? ... Adjö.

Går.

OLOF.

Är det åt Gud eller satan han går ärender!

SKÖKAN

går mot Olof och faller på knä.

Låt mig tacka er!

OLOF.

Tacka endast Gud som räddat din själ och tro icke, att vad du brutit, är försonat i dag. Skaffa dig kraft att bära ett helt livs förbannelse! Gud har förlåtit dig — människorna skola aldrig göra det!

Olof tar henne vid handen och leder henne ut genom dörren.

MÅRTEN

visar sig i järndörren, därpå Olofs moder och Kristina, Gerts dotter.

Vi gå visst orätt!

MODERN

då hon varseblir Olof och skökan, utom sig.

Olof! Olof!

KRISTINA.

Vem är den kvinnan? Hon ser så olycklig ut!

MÅRTEN.

Låt oss lämna detta ohyggliga näste.

OLOF

vänder sig om och springer mot dörren, som slås igen av Mårten.

Moder! Moder!

Han springer ut genom andra dörren, det mörknar på scenen.

MELLANSPEL.

Dörren till kyrkan öppnas åter försiktigt och orgeltramparen-kyrkvaktaren med sin hustru och en lykta kliver försiktigt in.

KYRKVAKTAREN.

Katrina lilla! Håll i lyktan medan jag sätter hänglåset för!

HUSTRUN.

Kära Bengt, vi ska väl se oss omkring på eländet först! Aldrig kunde jag tro det var så nära till krogen! Det är ju förskräckligt! Ser du, stora tunnor med öl.

KYRKVAKTAREN.

Och brännvin sedan; känner du inte hur det luktar, jag får huvudvärk om jag stannar längre.

HUSTRUN.

Gud sig förbarme sådant ogudaktigt liv här har förts!

KYRKVAKTAREN.

Katrina lilla!

HUSTRUN.

Ja, min vän!

KYRKVAKTAREN.

Vet du, jag känner mig illamående! Det är så kallt och fuktigt härnere!

HUSTRUN.

Kanske vi ska gå hem!

KYRKVAKTAREN.

Jag tror jag måste sätta mig och vila här på bänken!

HUSTRUN.

Du ska inte sitta i fukten och kylan, låt oss gå ut i kyrkan!

KYRKVAKTAREN.

Nej vet du, jag tror att det var kallare därute!

HUSTRUN.

Kanske du har feber?

KYRKVAKTAREN.

Ja, jag tror nästan! Jag är så het.

HUSTRUN.

Kanske du vill ha något att dricka.

KYRKVAKTAREN.

Det vore kanske inte så illa!

HUSTRUN.

Jag skall se efter om det finns något vatten!

KYRKVAKTAREN.

Det lär väl inte finnas på ett sådant näste!

HUSTRUN.

Inte kan du väl dricka öl när du har feber!

KYRKVAKTAREN.

Vet du, jag tror att febern har givit sig; jag känner mig frusen.

HUSTRUN.

Jag skall leta efter något svagt öl!

KYRKVAKTAREN.

Ska det göra någon nytta får det allt vara starkt; ser du, där ligger ett fat Rostock N:o 4 märkt A. W.

HUSTRUN letar.

Jag ser inte till något! Här ligger ett Amsterdam N:o 3.

KYRKVAKTAREN.

Kan du inte se fjärde hyllan uppifrån åt högra sidan.

HUSTRUN letar.

KYRKVAKTAREN.

Metallkran ligger till vänster alldeles bredvid tratten.

HUSTRUN.

Inte ser jag någon!

KYRKVAKTAREN.

Jag måste väl veta det!

HUSTRUN.

Nu har jag honom!

KYRKVAKTAREN

stiger upp för att hjälpa henne, men kommer att trampa på Windrank.

WINDRANK vaknar.

Oj! Oj! Jesus Krist! Sanct Per och Pål samt Ferdinand och Isabella och Göran och Draken och alla de andra, och in kom domen i dejom pote på-

tentum ärnom tärnom Jesu Krist, karlevagn äro förvisst, det gick en ängel kring vårt hus, karlen var en sångthor in kom Nils i pottri Amen! Amen! — Vem är det som trampar mig på magen?

KYRKVAKTAREN förskräckt.

Var så nådig och säg om det är en människa eller en gast?

WINDRANK.

Jag brukar vara gast, men för tillfället är jag ett svin!

KYRKVAKTAREN.

Vad för slags gast är herren om jag får fråga?

WINDRANK.

Jag är sjögast! Men inte behöver herren trampa mig på bälgen för det!

KYRKVAKTAREN.

Ser herren, det är mitt levebröd att trampa bälgen... till stora örjorna.

WINDRANK.

Jaså, det är orgeltramparen, jag har den äran —

KYRKVAKTAREN.

Kyrkvaktare egentligen, men jag har också ett litet klädstånd i kyrkmuren!

WINDRANK.

Ni är således orgeltrampare, kyrkvaktare och klädmäklare —

KYRKVAKTAREN.

I en person! Utan sammanblandning eller förvandling...

WINDRANK.

Det var en respektabel treenighet!

KYRKVAKTAREN.

Man skämtar inte med sådana där saker.

WINDRANK.

Oj! Oj! Jag drunknar, hjälp!

KYRKVAKTAREN.

Vad i Herrans namn nu?

WINDRANK.

Det kommer en flod — usch!

KYRKVAKTAREN.

Katrina lilla! Var är du min ängel! Springer fram. Jesus, ni har skrämt slag på hustru min! Hon har sprungit ifrån ölfatet... och tagit kran med sig! Stig upp, stig upp och låt oss lämna detta ogudaktiga näste!

WINDRANK.

Käre vän, nu har jag just kommit i mitt element, så nu lär jag nog stanna!

KYRKVAKTAREN.

För all del, klockan slår tolv nu, och spöktimman börjar!

WINDRANK springer upp.

Det var en annan sak!

KYRKVAKTAREN leder Windrank.

WINDRANK.

Hör nu, kyrkvaktaren! Jag börjar anfäktas av starka tvivel på treenigheten!

KYRKVAKTAREN.

Ja, jag säger väl det!...

WINDRANK.

Jag menar er treenighet!

KYRKVAKTAREN.

Vad kan herr kapten mena —

WINDRANK.

Herrarne ä' allt fyra ändå!

KYRKVAKTAREN.

Fyra? Vilka?

WINDRANK.

Än öltapparen då? Får han inte vara med?

KYRKVAKTAREN.

Tyst! Tyst! Det är bara om nätterna!

De falla bägge omkull på den sönderslagna Nikolaus.

WINDRANK.

Oj! Oj! spöken! Hjälp, Jungfru Maria!

KYRKVAKTAREN

reser sig och lyfter upp bilden.

Det är min själ så att håren kunna resa sig på huvudet. Här ligger sankt Nikolaus sönderslagen, och simmar i ölet. Det går bra långt, då det guddomliga så dras ner i smutsen — Världen lär inte stå länge; när sådant sker på det torra trä't —

WINDRANK som repat sig.

På det våta menar ni!

KYRKVAKTAREN.

Tyst, hädare! Sankt Niklas är mitt skyddshelgon. Jag är född på hans dag.

WINDRANK.

Det är väl därför som herrarna tycka om öl båda två.

KYRKVAKTAREN.

Det är på moden nu att vara kättare!

WINDRANK.

Ja, det måtte ligga i luften, för jag är annars en mycket gudfruktig människa. Men var inte ledsen nu, så skall jag låta limma ihop sankt Niklas åt er!

KYRKVAKTAREN ropar utåt kyrkan.

Katrina!

WINDRANK.

Tyst, tyst! för tusan, ropa inte fram spökena!

KYRKVAKTAREN.

Å skäms!

De gå.

TABLÅ.

En dörr. En mindre upp till predikstolen. Mässhakar och korkåpor på väggarna. Bönpallar och några mindre kistor. Solen lyser in genom ett fönster. Klockorna gå. Man hör ett oavbrutet mummel vid vänstra väggen. Kyrkvaktaren och hustrun komma in, stanna vid dörren och göra en tyst bön.

KYRKVAKTAREN.

Så där ja; skynda dig och damma av lite, Katrina lilla!

HUSTRUN.

Åhå! Det är väl inte så noga, det är ju bara den där mäster Olof som predikar i dag! Jag begriper inte hur kapitlet kan tillåta något sådant!

KYRKVAKTAREN.

Han har tillstånd av kungen, ser du!

HUSTRUN.

Jojo! Jojo!

KYRKVAKTAREN.

Och så har han låtit sätta en korg på väggen; bara nya funder! Ja, jag säger, den Luther!

HUSTRUN.

Det blir väl samma elände i dag som i går! Jag trodde de skulle ta ner hela kyrkan.

KYRKVAKTAREN
bär en bägare vatten upp till predikstolen.

Han kan väl behöva något att fukta strupen med i dag, den stackarn!

HUSTRUN.

Det kan just vara detsamma, tycker jag!

KYRKVAKTAREN uppe i predikstolen.

Katrina! Nu kommer magistern!

HUSTRUN.

Det var då fasligt och de ha inte ringt i prästklockan än! Nej, nej, det lär väl inte bli någon klocka av för den där!

OLOF
inträder allvarlig och högtidlig — går fram till en bönpall och faller på knä.

KYRKVAKTAREN
kommer ned och tar fram en kappa, som han håller åt Olof.

OLOF stiger upp.

Guds fred!

HUSTRUN niger och går.

KYRKVAKTAREN räcker fram kappan.

OLOF.

Låt den hänga!

KYRKVAKTAREN.

Ska inte magistern ha kappa?

OLOF.

Nej!

KYRKVAKTAREN.

Men det är alltid brukligt! Än handklädet då?

OLOF.

Behövs inte!

KYRKVAKTAREN.

Jag säger då det!

OLOF.

Var god och lämna mig, min vän!

KYRKVAKTAREN.

Ska jag gå min väg; jag brukar annars...

OLOF.

Gör mig den tjänsten!

KYRKVAKTAREN.

Jaså! Jaha! Men först ska jag tala om för magistern att jag lagt mässboken till höger när man kommer opp, och så har jag lagt en sticka emellan där han ska hålla, och så har jag ställt vattnet bredvid. Nu ska magistern inte glömma att vända om timglaset, för då kan hända att det drar för långt om...

OLOF.

Var inte rädd, jag får nog dem som säga till när jag skall sluta!

KYRKVAKTAREN.

Ja, ja gudbevars, ber om ursäkt! Vi har våra bruk här, si.

OLOF.

Säg mig, vad är det för sorgligt mummel jag hör här bredvid?

KYRKVAKTAREN.

Det är någon from broder som läser för en stackars själ! Går.

OLOF.

»Så omgjorda nu dina länder och statt upp och predika för folket allt det jag dig bjuder.» — — — Gud hjälpe mig!

Kastar sig ned på en bönpall; hittar ett papper i densamma. Läser.

»Träd icke upp i dag; man står dig efter livet!» — Det har frestaren skrivit!

River sönder papperet.

MODERN inkommer.

Du går på villovägar, min son!

OLOF.

Vem vet!

MODERN.

Jag vet det! Men som moder räcker jag dig handen! Vänd om!

OLOF.

Vart vill du föra mig?

MODERN.

Till gudsfruktan och dygd!

OLOF.

Är påvens kanslibeslut dygd och gudsfruktan, då är det för sent!

MODERN.

Det är icke läran endast, det är levernet!

OLOF.

Jag vet du syftar på mitt sällskap i går kväll, men jag är för stolt att svara dig! Det skulle ej heller gagna!

MODERN.

O, att jag skulle få den lönen för de offer jag gjorde, då du fick komma ut i världen och lära!

OLOF.

Ditt offer skall vid Gud ej bli fruktlöst! Det är dig, moder, jag har att tacka för denna dag, då jag äntligen får stiga fram med öppen panna och tala sanningens ord!

MODERN.

Talar du om sanningen, du, som gjort dig till lögnens profet!

OLOF.

Det var ett hårt ord, moder!

MODERN.

Kanske att jag och släkten före mig levat och trott och dött på en lögn.

OLOF.

Det var icke en lögn men det har blivit. När du var ung, moder, hade du rätt, när jag blir gammal, ja, då har jag kanske orätt! Man växer inte i kapp med tiden!

MODERN.

Jag förstår dig icke!

OLOF.

Detta är min enda, mitt livs stora sorg! Allt vad jag gör och låter av renaste uppsåt måste för dig stå såsom brott och gudlöshet!

MODERN.

Olof! Jag vet ditt beslut, jag vet din förvillelse — den kan jag inte rubba, ty du är lärdare än jag, och Gud skall nog föra dig tillbaka, men jag ber dig, håll på ditt liv att du icke i dag rusar in i fördömelsen, förkorta icke ditt liv!

OLOF.

Vad menar du? Icke slår man ihjäl mig på predikstolen!

MODERN.

Har du icke hört att biskop Brask underhandlar med påven om införandet av den lagen, som dömer kättare till bålet!

OLOF.

Inkvisitionen?

MODERN.

Ja! Så heter det!

OLOF.

Lämna mig, mor, jag måste upp i dag och predika!

MODERN.

Du får icke gå!

OLOF.

Ingenting hindrar mig!

MODERN.

Jag har bett till Gud att han skulle omvända ditt hjärta — jag skall säga dig, men du får ej omnämna det — jag var svag av ålder och mina knän ville ej

bära mig, jag sökte upp en Herrans tjänare och bad honom, som stod närmare sin Gud, hålla mässor för din själ! Han nekade, ty du var bannlyst. O, det är förfärligt! Gud förlåte min synd, jag bestack hans rena samvete med guld, med djävulskt guld, blott för att rädda dig!

OLOF.

Vad hör jag, moder! Det är ej möjligt!

MODERN

tar Olofs hand och leder honom till vänstra sidan vid väggen.

Hör du! Hör du! Det är han som beder för dig i kapellet bredvid!

OLOF.

Det var då detta mummel jag hörde! Vem är det?

MODERN.

Du känner svartebrodern Mårten —

OLOF.

Du låter satan läsa böner för mig! Förlåt mig, mor — din välmening tackar jag dig för, men — —

MODERN gråter; på knä.

Olof! Olof!

OLOF.

Bed mig icke! en mors bön kan fresta änglar i himmelen till avfall. Nu slutar psalmen, jag måste upp! Folket väntar!

MODERN.

Du för mig i graven, Olof!

OLOF häftigt.

Herren skall uppväcka dig! Kysser hennes hand. Tala icke mera vid mig, jag vet inte vad jag säger!

MODERN.

Hör du! Hör du! Folket sorlar!

OLOF.

Jag kommer! Jag kommer! Den Gud som höll sin hand över Daniel i lejonkulan, han skall ock skydda mig!

Olof går upp.

Under följande scener i sakristian höres en stark talande stämma, utan att man kan urskilja orden. När predikan fortgått en stund, höres sorl, vilket övergår till skrik.

KRISTINA kommer in.

Såg du honom, moder?

MODERN.

Är du här, barn? Jag bad dig ju stanna hemma!

KRISTINA.

Varför får icke jag gå i Herrans hus? Du döljer något för mig!

MODERN.

Gå hem, Kristina!

KRISTINA.

Får jag icke höra Olof predika? Det är ju Guds ord, säg mig, mor!

MODERN tiger.

KRISTINA.

Du svarar ej! Vad betyder detta? Har icke Olof tillstånd att gå upp! Varför ser folket därute så hemlighetsfullt ut? Man sorlade då jag kom.

MODERN.

Fråga mig ej! Gå tillbaka och tacka Gud för din okunnighet!

KRISTINA.

Är jag då ett barn att man icke törs säga mig —

MODERN.

Din själ är ännu ren och hon får icke grumlas! Vad har du att göra i striden!

KRISTINA.

Striden? Jag anade något sådant!

MODERN.

Ja, här är strid, därför drag dig undan. Du vet vår lott då männen föra krig!

KRISTINA.

Låt mig då veta vad det är frågan om! Okunnigheten gör mig olycklig! Jag ser ett förfärligt mörker, och skuggor som röra sig, giv mig ljus att jag må få visshet! Kanske jag känner dessa spöken!

MODERN.

Du skall bäva då du får se vilka de äro!

KRISTINA.

Låt mig då bäva, hellre än att plågas av detta ohyggliga lugn!

MODERN.

Bed icke fram blixten ur molnet, han skall krossa dig!

KRISTINA.

Du förskräcker mig! Men säg mig sanningen, jag måste veta den, annars vänder jag mig till någon annan!

MODERN.

Är ditt beslut fast att träda inom klostrets heliga murar?

KRISTINA.

Min far ville det!

MODERN.

Du tvekar!

KRISTINA tiger.

MODERN.

Det är ett band, som håller dig?

KRISTINA.

Du vet det!

MODERN.

Jag vet det, och du måste slita det!

KRISTINA.

Det är snart omöjligt.

MODERN.

Jag skall rädda dig, barn, ty du kan ännu räddas, jag skall ge Herren mitt största offer, om blott en själ kan dragas undan fördömelsen! Min son!

KRISTINA.

Olof?

MODERN.

Olof är förlorad, hör du, och det måste jag, hans moder, säga dig!

KRISTINA.

Förlorad?

MODERN.

Han är en lögnens profet! Djävulen haver intagit hans själ!

KRISTINA häftigt.

Det är inte sant!

MODERN.

Gud give så vore!

KRISTINA.

Varför, varför säger du mig detta nu först! — — Men det är sant, det är en lögn!

Går till dörren och öppnar den på glänt.

Ser du, moder, där han står; är detta den onda anden som talar ur hans mun, är det en låga från helvetet som brinner i hans öga, säger man lögnen med skälvande läppar, kan mörkret stråla ljus, ser du icke skenet kring hans huvud! Du har orätt! Jag känner det! Jag vet icke vilka läror han förkunnar, jag vet ej vad han förnekar, men han har rätt! Han har rätt och Gud är med honom!

MODERN.

Du känner icke världen, barn, du känner icke djävulens funder, tag dig till vara!

Hon drar Kristina från dörren.

Du får icke höra honom, din själ är svag, han är Antikrists apostel!

KRISTINA.

Vem är Antikrist?

MODERN.

Han är en Luther!

KRISTINA.

Du har aldrig sagt mig vem Luther är, men är Olof hans apostel, då är Luther stor.

MODERN.

Luther haver djävulen!

KRISTINA.

Varför sade man mig ej detta förr! Nu tror jag det icke!

MODERN.

Jag säger dig det nu — ve mig, jag ville hålla dig borta från världens ondska, därför höll jag dig i okunnighet...

KRISTINA.

Jag tror dig icke! Släpp mig, jag måste se honom, jag måste höra honom, ty han talar icke som de andra!

MODERN.

Jesus min frälsare! Du också är besatt av den orene anden!

KRISTINA vid dörren.

»I skolen icke binda själarna,» sade han, hör du!
»I ären fria, ty Gud haver gjort eder fria!»
Ser du, folket bävar vid hans ord, nu resa de på sig; de sorla.
»I viljen icke frihet, ve eder, det är synd mot den helige Ande!»

KYRKVAKTAREN kommer in.

Jag tror inte det är rådligt att fruntimmerna stanna kvar; folket börjar bli oroligt. Det här slutar aldrig väl för mäster Olof!

MODERN.

Jesus Maria! Vad säger I?

KRISTINA.

Frukta intet, Guds ande är med honom!

KYRKVAKTAREN.

Ja, det vet jag inte, men det var en mästare att predika; så gammal syndare jag är, så kunde jag inte låta bli att gråta då jag satt uppe på orgelläktaren; jag förstår inte ändå hur en kättare och Anti-

krist kan tala på sådant vis! Ja, jag säger, den Luther! Skrik ute i kyrkan. Se så, nu blir det väl något förskräckligt igen, och kungen som ska vara borta också.

MODERN.

Låt oss gå härifrån! Är Gud med honom, då kunna de intet skada! är det djävulen — så ske din vilje, Herre, men förlåt honom!

Skrik utanför. De gå.

Scenen är tom ett ögonblick och man hör blott Olofs stämma än starkare — avbruten av rop och stenkastning.

KRISTINA

kommer ensam tillbaka och stänger dörren inifrån, kastar sig ned på en bönpall. Starka slag höras på dörren; tumult ute i kyrkan. Detta tystnar, och Olof kommer ned med blodig panna och förstört utseende.

OLOF

utan att se Kristina, kastar sig i en stol.

Förgäves! De vilja icke! Jag löser bojan på fången och han slår mig; jag säger »du är fri!» och han tror mig icke! Är det ordet då så stort, att det ej kan rymmas i en mänskohjärna! O, att det fanns blott en som trodde — men nu ensam — en dåre, som ingen förstår...

KRISTINA går fram.

Olof! Jag tror på dig!

OLOF.

Kristina!

KRISTINA.

Du har rätt!

OLOF.

Hur vet du det?

KRISTINA.

Jag vet inte, men jag tror det! Jag hörde dig nyss!

OLOF.

Och du förbannar mig icke!

KRISTINA.

Det är ju Guds ord du predikar?

OLOF.

Ja!

KRISTINA.

Varför har man icke sagt oss detta förut, eller varför talar man ett språk som vi inte förstå?

OLOF.

Flicka, vem har lagt dig orden i munnen?

KRISTINA.

Vem? Det har jag icke tänkt på!

OLOF.

Din far?

KRISTINA.

Han vill att jag skall gå i kloster!

OLOF.

Har det gått så långt? Och vad vill du själv?

KRISTINA
får se Olofs sårade panna.

Olof, man har slagit dig; för Guds skull låt mig förbinda dig!

OLOF sätter sig.

Kristina, har jag rubbat din tro?

KRISTINA

tar handklädet, river sönder och förbinder Olof under följande.

Min tro? Jag förstår dig ej! — — Säg mig, vem är Luther?

OLOF.

Det får jag inte säga.

KRISTINA.

Alltid samma svar! Så säger min far, så säger din mor och så säger du! Törs man då icke säga mig sanningen eller är sanningen farlig?

OLOF.

Sanningen är farlig! Du ser!

Pekar på sin panna.

KRISTINA.

Du vill då att jag skall stängas in i en klostercell för att leva ett livlöst liv i okunnighet.

OLOF tiger.

KRISTINA.

Du vill att jag skall gråta bort mitt liv, min ungdom, och bedja de långa eviga bönerna tills min själ somnat in. Nej — jag vill det icke, ty nu har jag vaknat, man kämpar omkring mig, man lider och förtvivlar; jag har sett det, men jag får icke vara med, icke ens se på, icke ens veta vad man strider för; I ha'n hållit mig i djurisk sömn; tron I icke att jag har en själ, som icke mättas av bröd eller torra böner, vilka man lagt i min mun; »binden icke andarne», sade du. O, om du visste vad det ordet slog mig — det blev dag, och de vilda skriken därute ljödo som fåglarnas morgonsång...

OLOF.

Kristina! Du är kvinna, du är ej född till att strida!

KRISTINA.

Men låt mig åtminstone i Herrans namn lida, blott jag slipper sova! Sen I, Gud väckte mig ändå! I haden aldrig vågat säga mig vem Antikrist var, I haden aldrig låtit mig veta vem Luther var, och när din mor skrämde mig med att du var en Luther, då välsignade jag Luther. Är han en kättare eller trogen, det vet jag ej, det bryr jag mig ej om, ty varken Luther eller påven eller Antikrist kunna tillfredsställa min odödliga själ, då jag ej har tron på den evige Guden.

OLOF.

Kristina! Vill du följa mig i striden, du kan stödja mig, ty du är den enda!

KRISTINA.

Nu kan jag svara dig ett öppet ja, ty jag vet vad jag vill, och utan att vädja till min far, ty jag är fri! O, jag är fri!

OLOF.

Vet du också vad liv som väntar dig!

KRISTINA.

Jag känner det nu! Och du skall inte behöva riva ned några falska drömmar — de äro borta; men du må tro jag har också drömt om riddaren, som skulle komma att bjuda mig ett kungarike och som talade om blommor och älskog — Olof, jag vill bli din maka, se här min hand. Jag säger dig dock,

du var aldrig mina drömmars riddare, och jag tackar Gud att han aldrig kom, ty då hade han gått — som en dröm!

OLOF.

Du vill bli min, Kristina, och du skall bli lycklig, ty du var den som följde mig i minnet, då jag var i bedrövelse och frestelse, och nu skall du följa mig vid sidan! Du var mina drömmars jungfru, som satt i tornet som fånge hos den stränge borgherren, och nu är du min!

KRISTINA.

Akta dig för drömmar, Olof!

Slag på dörren.

OLOF.

Vem är det?

UTANFÖR.

Gert!

OLOF.

Vad skall han säga? Mitt löfte!

KRISTINA.

Fruktar du? Skall jag öppna?

OLOF öppnar.

GERT studsar.

Kristina? Olof! Du har brutit ditt löfte!

OLOF.

Nej!

GERT.

Du ljuger! Du har stulit mitt barn, min enda tröst.

KRISTINA.

Olof ljuger icke!

GERT.

Du har varit i kyrkan, Kristina?

KRISTINA.

Jag har hört det du ej ville!

GERT.

Herre, du unnade mig icke den enda glädjen.

OLOF.

Strömmen, som du ville ha lös, tar sina offer var han får.

GERT.

Du har rövat henne, mitt barn!

OLOF.

Giv mig henne, fader Gert!

GERT.

Aldrig!

OLOF.

Är hon icke fri?

GERT.

Hon är mitt barn!

OLOF.

Predikar du ej frihet! Hon är min! Gud har givit mig henne och du kan ej ta henne!

GERT.

Du är, Gud vare lovad — präst!

OLOF och KRISTINA.

Präst!

GERT.

Och får således ej ingå äktenskap!

OLOF.

Om jag gör det ändå?

GERT.

Törs du det?

OLOF.

Ja!

GERT.

Vill du ha en man som är bannlyst, Kristina?

KRISTINA.

Det vet jag ej vad det är!

OLOF.

Ser du, Gert! Ser du!

GERT.

Du straffar mig hårt, min Gud!

OLOF.

Sanningen är för alla.

GERT.

Er kärlek är större än min! Den var blott självviskhet. Gud välsigne er! Nu står jag ensam! Omfamning. Se så! Gå hem, Kristina, och lugna dem! Jag vill tala vid Olof!

KRISTINA går.

GERT till Olof.

Nu är du min!

OLOF.

Vad säger du!

GERT.

Min frände! — Du fick mitt brev?

OLOF.

Det var du som rådde mig att ej gå upp!

GERT.

Alldeles tvärtom, fastän jag uttryckte mig litet besynnerligt!

OLOF.

Jag förstår dig inte!

GERT.

Nej! Nej! Du är för ung ännu, därför behöver du en försyn! Åt en sådan karl som du säger man »låt bli det där», då man vill ha något gjort!

OLOF.

Varför var du inte i kyrkan med de dina?

GERT.

Det är blott de sjuka som behöva läkare, vi arbetade på vårt håll! Du har gjort ett gott arbete i dag, och jag ser du har fått din lön! Jag har frigjort dig i dag, Olof!

OLOF.

Du?

GERT.

Kungen befallde dig att stilla de upproriska, och vad har du gjort!

OLOF.

Nu börjar jag förstå dig, fader Gert!

GERT.

Det fägnar mig! Jo, du har rört upp de lugna.

OLOF.

Ja, det har jag gjort!

GERT.

Vad tror du kungen säger om det?

OLOF.

Det står jag för!

GERT.

Gott!

OLOF.

Och kungen skall gilla mitt görande, ty han vill en reformation, men vågar ej själv ännu.

GERT.

Toker!

OLOF.

Jag ser du vill sätta mig upp mot den laglige kungen.

GERT.

Hör du, hur många herrar tror du att du kan tjäna?

OLOF tiger.

GERT.

Kungen är här!

OLOF.

Vad säger du?

GERT.

Kungen kom hem nyss!

OLOF.

Och vederdöparna!

GERT.

Fångna, naturligtvis!

OLOF.

Och du står här helt lugn!

GERT.

Jag är gammal nu, jag har också rasat som du, men jag blev bara trött! Rink och Knipperdollink

ha varit mina förtrupper! De skulle stupa, det var klart; nu börjar mitt arbete!

Trumslag utanför på gatan.

OLOF.

Vad är detta?

GERT.

Det är de kungliga trummorna som hålla fångarna sällskap till fängelset! Kom hit får du se!

OLOF

stiger upp på en bänk och ser ut genom fönstret.

Vad ser jag; kvinnor och barn släpas mellan knektarna!

GERT.

Nå ja, de ha kastat sten på kungens vakt, inte går det an!

OLOF.

Skall man då föra dårar eller sjuka i fängelse!

GERT.

Det finns två slags dårar: ena sorten sätter man på hospitalet och ger piller och kalla bad, andra sorten tar man huvudet av; det är en radikal kur, men så är den sorten farlig också!

OLOF.

Jag går till kungen; han kan ej vilja dessa skändligheter!

GERT.

Akta ditt huvud, Olof!

OLOF.

Akta dig själv, fader Gert!

GERT.

Ingen fara med mig; jag har fullmakt till hospitalet!

OLOF.

Jag kan icke lida att se detta; jag går till kungen, om det också skall kosta mitt liv!

Går mot dörren.

GERT.

Detta är en sak som kungen ej avgör! Du skall vända dig till lagen!

OLOF.

Kungen är lagen!

GERT.

Ja tyvärr!... Om hästen kände sin styrka, vore han ej så galen, som han nu är, att gå under selen — när han någon gång blir klok och springer ifrån sin förtryckare — då kallar man honom galen... Låt oss be till Gud för dessa armas förnuft!

TREDJE AKTEN.

En sal på Stockholms slott. I bakgrunden ett galleri, som sedermera avskiljes genom en gardin. En äldre betjänt går och väntar i galleriet.

OLOF träder in.

Träffas kungen i dag?

BETJÄNTEN.

Jo!

OLOF.

Kan du säga mig varför man låtit mig gå förgäves fyra dagar å rad?

BETJÄNTEN.

Nej för all del, jag vet ingenting!

OLOF.

Det förefaller mig besynnerligt att inte jag blivit insläppt.

BETJÄNTEN.

Vad är det om?

OLOF.

Det rör dig inte!

BETJÄNTEN.

Nej, nej! Det förstår jag, men jag tänkte att jag möjligen kunde ge några upplysningar.

OLOF.

Brukar du sköta konungens mottagningar?

BETJÄNTEN.

Nej för all del, men se, den, som får höra så mycket som jag, har allt reda på litet av varje.

Paus.

OLOF.

Dröjer det länge?

BETJÄNTEN låtsar ej höra.

OLOF.

Vet du om kungen kommer snart?

BETJÄNTEN med ryggen åt Olof.

Va'?

OLOF.

Vet du inte vem du talar vid?

BETJÄNTEN.

Nej för all del!

OLOF.

Jag är konungens sekretarius!

BETJÄNTEN.

Nej kors, är det mäster Olof! Jag kände far jag, Peder Smed, för si jag är från Örebro också!

OLOF.

Kan du inte vara hövlig ändå!

BETJÄNTEN.

Jojo! så går det, när man kommer sig upp här i världen, man glömmer sina fattiga fäder!

OLOF.

Om min far verkligen hedrade dig med sin bekantskap, det är möjligt, men att han vid sin död insatt dig i fars ställe, det tror jag inte.

BETJÄNTEN.

Jojo! Ser man på! Stackars fru Kristina!

Går åt vänster.

OLOF.

Paus. Därpå Lars Siggeson från höger.

MARSKEN

utan att se på Olof kastar åt honom kappan.

Kommer kungen snart?

OLOF

tar kappan och kastar den på golvet.

Det vet jag inte!

MARSKEN.

Skaffa mig en stol!

OLOF.

Det är inte mitt göra!

MARSKEN.

Jag har inte reda på dörrvaktens instruktion!

OLOF.

Jag är inte dörrvakt!

MARSKEN.

Det rör mig inte vad du är; jag bär inte matrikel över drängarna på mig! Men hövlig ska du vara!

OLOF tiger.

MARSKEN.

Blir det något? Jag tror djävulen rider dig!

OLOF.

Förlåt mig; det ingår inte i min syssla som sekretarius att passa upp.

MARSKEN.

Va'! Mäster Olof! Jaså, det roar er att sitta vid dörren och spela dräng för att sedan avmaskera er som Gud! Jag trodde ni var en stolt man!

I det han tar upp kappan och lägger den på bänken.

OLOF.

Herr marsk!

MARSKEN.

Nej! Ni är en fåfäng uppkomling! Var så god och stig fram och sitt, herr sekretarius!

Anvisar honom plats; går in i ett sidorum.

OLOF sätter sig.

En ung adelsman från galleriet hälsar Olof.

ADELSMANNEN.

God morgon, herr sekretarius; ingen kommen ännu! Nå hur står det till hemma i Stockholm? Jag kommer direkt från Malmö.

OLOF.

Här är mycket bedrövligt!

ADELSMANNEN.

Ja, jag har hört sägas det! Packet bullrar som vanligt när kungen vänder ryggen till! Och så de där dumma prästerna! Förlåt mig, ni är ju fritänkare, herr sekretarius!

OLOF.

Jag förstår inte!

ADELSMANNEN.

Genera er inte! Ser ni, jag har fått min uppfostran i Paris! Frans den förste, o Saint-Sauveur! det är en man som går långt; vet ni vad han sa' åt mig på en bal masqué, nu sist under karnevalen!

OLOF tiger.

ADELSMANNEN.

»Monsieur», sa' ha, »la religion est morte, est morte», sa' han; men det hindrar honom inte att gå i mässan!

OLOF.

Såå!

ADELSMANNEN.

Och vet ni vad han sa', då jag frågade honom varför han gjorde så? — »Poesie! Poesie!» sa' han; å han är gudomlig!

OLOF.

Va' sa' ni då?

ADELSMANNEN.

Ers majestät, sa' jag, på franska naturligtvis, lyckligt det land, som äger en konung, vilken kan så skåda ut över tidens trånga krets, att han ser tidsandans krav, men likväl icke trugar de sovande massorna att omfatta en högre åskådning, för vilka de behövde sekler att komma till mognad till! Var det inte bra sagt!

OLOF.

Åjo! Men det förlorade allt på översättningen! Så'nt där bör sägas på franska!

ADELSMANNEN tankspridd.

Ni har fullkomligt rätt! — Säg mig, ni bör göra fortune! Ni som är en så långt framskriden man för er tid!

OLOF.

Jag tror inte att jag går så långt! Tyvärr blev min uppfostran försummad, den gjordes i Tyskland som ni vet, och tyskarna ha ännu icke kommit ut över religionen!

ADELSMANNEN.

Jaja! Jaja! Kan ni säga mig varför de bråka med den där reformationen nu i Tyskland! Luther är en upplyst man, jag vet det, jag tror det, men det kan han ju behålla för sig själv eller åtminstone inte kasta ut gnistor bland de råa massorna, som dock alltid blir pärlor för svin. Om man riktar blicken ut över tiden, om man lever något med i tankarnas stora rörelser, så skall man lätt se orsakerna till de missförhållanden i jämvikten, som nu göra sig gällande i de stora kulturländerna, jag talar nu inte om Sverige, ty det är intet kulturland. Vet ni vad tyngdpunkten heter, denna tyngdpunkt, vid vars rubbning allt går sönder och utan vilkens stabilitet allt kastas över ända? Den heter adeln! Adeln är intelligensen! Feodalväldet är på fall — hoc est världen, bildningen är på förfall, kulturen dör! Jojo! Ni tror inte det! Men med den minsta historiska blick skall ni se det! Adeln gjorde korstågen, adeln gjorde det, adeln gjorde det! Varför är Tyskland sönderslitet? Jo, bönderna resa sig upp mot adeln, hugga av sitt eget huvud. Varför står Frankrike, la France, jo därför att Frankrike är adeln och adeln är Frankrike, de äro identiska begrepp, de äro solidariska! Varför, frågar jag igen, är Sverige för närvarande uppskakat i sina innersta grundvalar? Jo, adeln är krossad! Kristian den andre var en man med snille, han visste hur man skulle erövra ett land, han sågade

inte av ett ben eller en arm, nej, han slog av huvet! Nåväl! Sverige skall räddas, konungen vet sättet: adeln skall upprättas och kyrkan skall krossas! Vad sägs?

OLOF stiger upp.

Ingenting!

Paus.

OLOF.

Ni är fritänkare?

ADELSMANNEN.

Ja visst!

OLOF.

Ni tror då inte att Bileams åsna kunde tala?

ADELSMANNEN.

Nej för tusan!

OLOF.

Men det gör jag!

ADELSMANNEN.

Verkligen!

LARS ANDREÆ inkommer.

Guds fred, Olof!

OLOF tar honom i famnen.

Välkommen, Lars.

ADELSMANNEN går.

Populace!

LARS.

Hur trivs du här?

OLOF.

Det är så kvavt!

LARS.

Jojo!

OLOF.

Och så lågt i taket!

LARS.

Det är därför de ha så svårt att gå raka.

OLOF.

Jag har på tio minuter blivit så hovman att jag lärt mig tiga då en åsna talar!

LARS.

Det skadar inte det!

OLOF.

Vad tänker kungen?

LARS.

Det talar han inte om!

Folket har börjat samlas.

OLOF.

Hur ser han ut?

LARS.

Som ett frågetecken med åtskilliga utrop efteråt!

BRASK inträder; alla vika undan.

MARSKEN

som kommit tillbaka går emot honom och hälsar.

OLOF

hälsar Brask. Denne ser förvånad ut.

BRASK till Marsken.

Är detta skrivarenas plats!

MARSKEN.

Det borde inte vara det, men vår konung är så ofantligt nådig!

BRASK.

Nedlåtande menar ni!

MARSKEN.

Alldeles!

BRASK.

Det är stor audiens i dag!

MARSKEN.

Mest konvenansbesök efter hans nådes lyckliga återkomst!

BRASK.

Det är en glädje, herr marsk, att betyga vår konung ett oblandat deltagande över frågans lyckliga lösning!

MARSKEN.

Herr biskopen är alltför artig, som gör sig omaket av en så lång resa, helst då man är så till åren.

BRASK.

Jojo! Och hälsan vill inte alltid stå bi!

MARSKEN.

Jaså, herr biskopens hälsa är inte som sig bör! Det är alltid sorgligt att inte ha sina krafter friska, helst då man bekläder en så hög och ansvarsfull plats!

BRASK.

Herr marsken ser kry ut!

MARSKEN.

Ja, Gudskelov!

Paus.

BRASK sätter sig.

Tycker inte herr marsken att det drar?

MARSKEN.

Jo — det är inte utan. Vi kanske ska säga till att dörrarna stängas!

BRASK.

Å nej, jag tackar, jag tror inte det behövs!

Paus.

MARSKEN.

Kungen dröjer!

BRASK.

Ja!

MARSKEN.

Det är kanske inte värt att vänta honom!

BRASK.

Kanhända det!

MARSKEN.

Om jag får lov skall jag säga till åt herr biskopens folk!

BRASK.

Efter jag väntat så här länge tror jag att jag dröjer!

Paus.

BETJÄNTEN.

Hans nåde!

GUSTAV.

Välkomna, mina herrar!

Sätter sig framför ett bord.

Om herrarna behaga träda ut i förmaket skall jag ta emot en i sänder.

Alla draga sig tillbaka utom Brask.

Vår marsk stannar.

BRASK.

Ers nåde!

GUSTAV med höjd röst.

Herr Siggeson!

Brask går. Marsken stannar.

Paus.

Tala! Vad skall jag göra?

MARSKEN.

Ers nåde! staten har förlorat sitt stöd, därför sviktar han; staten har en fiende som blivit henne övermäktig. Tag upp stödet, adeln, och krossa fienden, kyrkan!

GUSTAV.

Jag törs inte!

MARSKEN.

Ers nåde måste!

GUSTAV.

Vad säger du!

MARSKEN.

För det första: Brask ligger i underhandling med påven om införandet av inkvisitionen; Lübeck pockar på sin oförskämda fordran, och hotar med krig; skattkammaren är tömd, uppror i varje landsända...

GUSTAV.

Nog! — Men jag har folket!

MARSKEN.

Förlåt, nej! Dalkarlarna till exempel, ett bortskämt släkte, som tvista med Lübeckarna om äran av att ha givit Sverige en konung, som äro färdiga att göra uppror vid första tillfälle och framkomma med fordringar sådana som dessa: »inga främmande sätt med utveckade brokota kläder må bråkas, vilket nyss är uppkommet i konungens hov!»

GUSTAV.

Guds död!

MARSKEN.

»Alla som äta kött om fredagar eller lördagar må brännas upp eller eljest avlivas.»

Vidare: »må ingen ny tro eller Luthersk lära dem påföras.»

Vilket trolöst, oförskämt folk!

GUSTAV.

De ha dock visat sig som karlar en gång!

MARSKEN.

När elden satt i knutarna var det inte underligt om de buro vatten själva! Och hur ofta ha de inte brutit tro och loven! Nej! De ha så ofta hört sitt lov sjungas, att de kalla sin råa oförskämdhet för gammal svensk ärlighet.

GUSTAV.

Du är adelsman!

MARSKEN.

Ja! och min övertygelse är att bonden spelt ut sin roll: den råa kraftens att driva undan fienden med armstyrka! Ers nåde! Krossa kyrkan ty hon håller folket i bojor, tag kyrkans guld och betala rikets skuld — och giv åter åt den sjunkna adeln vad kyrkan narrat av henne!

GUSTAV.

Kalla in Brask!

MARSKEN.

Ers nåde!

GUSTAV.

Biskop Brask!

Marsken går. Brask kommer in.

GUSTAV.

Var god, herr biskop, och tala!

BRASK.

Jag ville framföra vår lyckönskan till...

GUSTAV.

Tack, herr biskop! Vidare!

BRASK.

Det har tyvärr försports klagomål från åtskilliga delar av riket angående obetalade silverlån från kyrkan som Ers nåde tagit upp!

GUSTAV.

Och som ni kräver nu! Behövas verkligen alla kalkarna vid kommunionen?

BRASK.

Ja!

GUSTAV.

Låt dem dricka ur tennstop då!

BRASK.

Ers nåde!

GUSTAV.

Är det något vidare?

BRASK.

Det värsta av allt, kätteriet.

GUSTAV.

Det rör mig inte, jag är inte påve!

BRASK.

Det skall jag säga Ers nåde, att kyrkan själv tar ut sin rätt, även om hon skulle råka i strid — —

GUSTAV.

Med vem?

BRASK.

Med staten!

GUSTAV.

Jag ger eder kyrka djävulen! Nu är det sagt!

BRASK.

Det vet jag!

GUSTAV.

Och ni väntade blott ordet från min mun!

BRASK.

Ja!

GUSTAV.

Akta er! Ni reser med 200 man i sällskap och äter på silver, då folket äter bark.

BRASK.

Ers nåde tar frågan för smått!

GUSTAV.

Känner I Luther då! I är en upplyst man! Vad är detta för ett fenomen! Vad säger I om rörelserna som gå genom Europa!

BRASK.

Ett framsteg baklänges! Luthers roll är blott den att tjäna till skärseld åt det gamla, sekelborna, beprövade, att det må renas och genom strid segrande framgå!

GUSTAV.

Jag bryr mig icke om edra lärda disputatser!

BRASK.

Men Ers nåde tar i sitt hägn förbrytare och ingriper i kyrkans rätt! Mäster Olof har svårt kränkt kyrkan!

GUSTAV.

Bannlys honom då!

BRASK.

Det är gjort, men ändå är han i Ers nådes tjänst!

GUSTAV.

Vad vill ni göra honom mera! Säg!

Paus.

BRASK.

Vidare lär han gått så långt, att han hemligen gift sig mot kanoniska lagen!

GUSTAV.

Såå! Det har gått fort det!

BRASK.

Det rör inte Ers nåde, nåväl; men om han uppviglar folket!

GUSTAV.

Då tar jag hand om saken! Är det något mer?

BRASK efter ett uppehåll.

Jag ber er för himlens skull störta icke landet åter i fördärv; ty det är ännu icke moget för en ny lära! Vi äro svaga rön som kunna böjas, men tron, kyrkan, aldrig!

GUSTAV räcker honom handen.

I har kanske rätt! Låt oss vara fiender, gamle biskop Hans, hellre än falska vänner!

BRASK.

Väl! Men gör aldrig vad I ångrar! Varje sten I river från kyrkan, skall folket kasta efter er!

GUSTAV.

Bringa mig icke till ytterligheter, biskop, ty då få vi samma förskräckliga skådespel här som i Tyskland! För sista gången: viljen I göra eftergifter om rikets välfärd står på ett kort?

BRASK.

Kyrkan — —

GUSTAV.

Kyrkan först, jaha! Farväl!

Brask går. Marsken kommer in.

GUSTAV.

Biskopen har bekräftat er utsago! Ja, det var meningen det! Tag nu fram murare som kunna riva; väggarna ska få stå, korsen skola få sitta kvar på taken och klockorna i tornen, men källrarna bryter jag sönder; man börjar vid grunden, ser I!

MARSKEN.

Men folket skall inbilla sig att man tar bort tron; de måste upplysas.

GUSTAV.

Vi ska skicka upp mäster Olof och predika!

MARSKEN.

Mäster Olof är en farlig karl!

GUSTAV.

Han behövs nu!

MARSKEN.

Han har farit fram som en vederdöpare i stället för att bekämpa dem.

GUSTAV.

Jag vet det! Det kommer se'n! Skicka in honom!

MARSKEN.

Lars kansler är bättre!

GUSTAV.

Tag in båda två!

MARSKEN.

Eller Olofs bror, Lars Pederson.

GUSTAV.

Duger inte ännu! Han är för blödig att slåss! Hans tid kommer också!

Marsken för in Olof och Lars.

GUSTAV till Lars kansler.

Vill du hjälpa mig, Lars?

LARS.

Det gäller kyrkan?

GUSTAV.

Ja! Hon skall rivas!

LARS.

Därtill är jag ej mannen! men om Ers nåde vänder sig till mäster Olof!

GUSTAV.

Du vill således inte?

LARS.

Jag kan ej! Men ett vapen kan jag lämna!

Lämnar fram nya bibeln.

GUSTAV.

Den heliga skrift! Det var ett gott vapen! Vill du föra detta, Olof?

OLOF.

Ja, med Guds hjälp!

GUSTAV
ger en vink åt Lars att gå; han går.

Är du lugn ännu, Olof?

OLOF tiger.

GUSTAV.

Jag gav dig fyra dagars betänketid! Hur har du skött ditt åliggande?

OLOF häftigt.

Jag har talat till folket —

GUSTAV.

Så att du har feber ännu! Du ämnar försvara de där galningarna, som man kallar vederdöpare?

OLOF djärvt.

Ja!

GUSTAV.

Lugn! Du har gift dig helt hastigt?

OLOF.

Ja!

GUSTAV.

Du är bannlyst?

OLOF.

Ja!

GUSTAV.

Och ändå är du lika djärv! Om du nu som upprorsmakare fick följa de andra till galgen, vad säger du då?

OLOF.

Jag skulle beklaga att jag ej fått göra min gärning, men tacka Gud för vad jag fått göra.

GUSTAV.

Det är bra! Törs du fara upp till det gamla uggleboet Uppsala och säga de lärde att påven inte är Gud och att han inte har med Sverige att göra?

OLOF.

Blott det?

GUSTAV.

Vill du säga att bibeln är Guds ord uteslutande?

OLOF.

Intet vidare?

GUSTAV.

Du får inte nämna Luthers namn!

OLOF efter betänkande.

Nej, det vill jag inte!

GUSTAV.

Går du hellre till döden?

OLOF.

Nej! men min konung behöver mig!

GUSTAV.

Du är inte ädel, Olof, som begagnar dig av min olycka! Säg vad du vill; men du får ursäkta om jag se'n tar tillbaka något!

OLOF.

Man prutar inte på sanningen!

GUSTAV.

Guds död! Slår om. Gör som du vill!

OLOF på knä.

Jag får då säga allt!

GUSTAV.

Ja!

OLOF.

Då är mitt liv ej förspillt om jag blott kastat en gnista av tvivel i det sovande folkets själar! Det skall då bli en reformation.

GUSTAV efter ett uppehåll.

Ja!

Paus.

OLOF rädd.

Vad skall bliva av vederdöparne?

GUSTAV.

Du frågar mig? Dö ska de!

OLOF.

Tillåter Ers nåde en fråga?

GUSTAV.

Säg mig, vad vilja dessa galningar?

OLOF.

Olyckan är att de inte veta riktigt själva! Och om jag skulle säga det — — —

GUSTAV.

Säg ut!

GERT
inkommer hastigt, spelande fånig.

GUSTAV.

Vem är du, som vågar tränga dig in här?

GERT.

Jag skulle ödmjukast anhålla om Ers nådes intyg på riktigheten av detta utlåtande!

GUSTAV.

Vänta tills du blir kallad!

GERT.

Ja, det kan jag göra, men vakten vill inte vänta på mig! Se jag rymde ur fängelset, ty där var inte min plats!

GUSTAV.

Är du bland vederdöparne?

GERT.

Ja, jag råkade komma med, men här har jag en attest på att jag tillhör hospitalet, avdelningen n:o 3 för obotliga, cellen n:o 7!

GUSTAV till Olof.

Säg till åt vakten!

GERT.

Nej, det behövs inte, jag begär bara rättvisa och den sköter inte vakten om!

GUSTAV fixerar Gert.

Har du inte varit med om dessa skändligheter i stadens kyrkor?

GERT.

Jo, det förstås, ty inte kan en klok människa bära sig så galet åt! Vi ville bara göra några små förändringar i stilen, se, det var för lågt i taket tyckte vi!

GUSTAV.

Vad ville ni egentligen?

GERT.

O! Vi vill så mycket fast vi inte hunnit med hälften ännu; ja, vi vill så mycket och så fort se'n, att inte tanken hinner med, och det är därför som den blir litet bakefter! Ja, och så ville vi tapetsera om lite i kyrkan och ta ut fönsterna för det luktade unket. Ja, och så ville vi ändå mera, men det får vara så länge!

GUSTAV till Olof.

Det är en farlig sjukdom, ty annat kan det inte vara!

OLOF.

Vem vet?

GUSTAV.

Nu är jag trött! Fjorton dagar får du att bereda dig på! Din hand på att du hjälper mig!

OLOF.

Jag skall göra mitt!

GUSTAV.

Säg till att man för Rink och Knipperdollink till Malmö.

OLOF.

Och sedan?

GUSTAV.

Få de rymma! Den där token kan du låta föra till hospitalet! Farväl! Går.

GERT knyter näven efter Gustav.

Ska vi gå nu?

OLOF.

Vart?

GERT.

Hem!

OLOF tiger.

GERT.

Vill du föra din svärfar till dårhuset, Olof?

OLOF.

Om jag vill? Min plikt!

GERT.

Finns det inte högre plikter än en befallning?

OLOF.

Börjar du nu igen?

GERT.

Vad skall Kristina säga då du lämnat hennes far bland dårar?

OLOF.

Fresta mig icke!

GERT.

Ser du hur svårt det är att tjäna kungen!

OLOF tiger.

GERT.

Stackars gosse, jag skall inte bedröva dig! Här har ditt samvete absolution!

Visar ett papper.

OLOF.

Vad är det?

GERT.

Ett friskbetyg! Ser du, man måste vara dåre bland kloka och klok bland dårar!

OLOF.

Hur fick du det?

GERT.

Tycker du att jag inte förtjänar det!

OLOF.

Jag vet inte!

GERT.

Det är sant; du törs inte ännu!

BETJÄNTEN kommer in.

Var så god och gå ut, det skall sopas här!

GERT.

Kanske det skall vädras också?

BETJÄNTEN.

Jojo men!

GERT.

Glöm inte att öppna fönsterna!

BETJÄNTEN.

Nej för all del, det behövs nog, för vi bruka inte ha så'nt här sällskap.

GERT.

Hör du, min gubbe lilla, jag skall hälsa dig från din far!

BETJÄNTEN.

Jaså!

GERT.

Kanske du inte känner honom!

BETJÄNTEN.

Jo för all del!

GERT.

Vet du vad han sa'?

BETJÄNTEN.

Nej.

GERT.

Du ska väta på viskan, sa' han, annars dammar du ner dig.

BETJÄNTEN.

Jag förstår inte!

GERT.

Det är din ursäkt. Går.

BETJÄNTEN.

Pack!

TABLÅ.

Olofs arbetsrum. Fönster i fonden, genom vilka solen skiner in; träd utanför. Kristina står vid ett fönster och vattnar blommor; under tiden jollrar hon med fåglarna i en bur. Olof sitter och skriver; med en min av otålighet ser han upp från papperet och bort till Kristina liksom ville han tysta henne. Detta upprepas några gånger tills Kristina slår ned en blomkruka.

OLOF stampar lätt i golvet.

KRISTINA.

Stackars min blomma! Ack, ser du, Olof, fyra knoppar gingo av!

OLOF.

Ja, jag ser det!

KRISTINA.

Nej, det gör du inte; du skall komma hit!

OLOF.

Kära vän, jag har inte tid.

KRISTINA.

Du har inte sett åt mina steglitsor ännu, som jag köpte åt dig i morse. Tycker du inte att de sjunga vackert?

OLOF.

Åjo!

KRISTINA.

Åjo?

OLOF.

Jag har så svårt att arbeta när de skrika.

KRISTINA.

De skrika visst inte, Olof, men du tycks ha förkärlek för en skrikande nattfågel! Säg mig, vad betyder ugglan, som du bär i sigillringen?

OLOF.

Ugglan är en gammal vishetens symbol.

KRISTINA.

Den tycker jag är dum — icke älskar den vise mörkret!

OLOF.

Den vise hatar mörkret och natten, men han gör natten till dag med sitt skarpa öga!

KRISTINA.

Varför har du alltid rätt, Olof? Kan du säga mig det!

OLOF.

Därför, min vän, att jag vet det roar dig att ge mig rätt!

KRISTINA.

Nu har du återigen rätt. — Vad är det du skriver på?

OLOF.

Jag översätter!

KRISTINA.

Läs litet för mig!

OLOF.

Jag tror inte att du förstår detta!

KRISTINA.

Förstår! Är det inte svenska?

OLOF.

Jo, men det är för omateriellt för dig.

KRISTINA.

Omateriellt! Vad är det?

OLOF.

Du skulle icke förstå mig om jag sade det, men om du icke förstår vad jag läser för dig, så förstår du vad som menas med omateriellt.

KRISTINA
tar ett halvfärdigt sticktyg.

Läs du medan jag stickar.

OLOF.

Hör noga på och förlåt mig om du får tråkigt!

KRISTINA.

Jag skall förstå dig; jag vill det!

OLOF läser.

»Materien tänkt i sin abstraktion från formen är det fullkomligt predikatlösa, obestämda, åtskillnadslösa. Ty icke av det rena icke-varandet, utan blott ur verklighetens icke-varande, det vill säga ur varandet såsom möjlighet, kan något uppkomma. Det möjliga varandet är lika så litet icke-varande som verklighet. Varje existens är därför ett förverkligat möjligt. Materien är således för Aristoteles ett vida positivare substrat än för Plato, som förklarar henne för

ett rent icke-varande. Härav inser man huru Aristoteles kunde uppfatta materien i motsats mot formen som en positiv negativitet.»

KRISTINA kastar ifrån sig arbetet.

Håll upp! Varför skall jag icke kunna fatta detta? Har icke jag samma själsförmögenheter som du? Jag blygs inför dig, Olof, att du skall ha en sådan stackars hustru, som icke begriper vad du säger; nej, jag skall hålla mig till mitt sticktyg, jag skall städa och damma i ditt arbetsrum, jag skall åtminstone lära mig fatta önskningarna i dina blickar, jag skall bli din slavinna, men aldrig, aldrig skall jag förstå dig! Ack, Olof, jag är dig icke värdig, varför tog du mig till hustru? Du överskattade mig i ett ögonblick av berusning. Du skall ångra det och vi båda skola bli olyckliga!

OLOF.

Kristina! Lugna dig, min vän. Sätt dig här hos mig! Tar upp stickningen. Tror du mig, om jag säger att det är mig omöjligt göra sådant arbete! Jag kan aldrig i livet göra det! Är du då icke skickligare än jag och är jag icke mindre än du!

KRISTINA.

Varför kan du inte det?

OLOF.

Av samma skäl som du ej förstod mig nyss; jag har icke lärt. Men vill du nu bli glad igen om jag säger dig, att du kan lära dig förstå denna bok, som du noga bör skilja från mig, då jag däremot aldrig kan lära mig ditt arbete.

KRISTINA.

Varför inte det?

OLOF.

Jag är inte skapad så och jag vill inte.

KRISTINA.

Men om du ville?

OLOF.

Ser du, min vän, det är just min svaghet, jag kan aldrig vilja det. Tro mig, du är starkare än jag, du rår på din vilja, jag rår inte på min!

KRISTINA.

Tror du att jag kan lära mig förstå din bok där?

OLOF.

Jag är övertygad därom! Men det får du inte!

KRISTINA.

Skall jag fortfarande hållas i okunnighet?

OLOF.

Nej, nej, förstå mig! Den stund du förstod vad jag förstod, skulle du upphöra att akta mig...

KRISTINA.

Som en Gud...

OLOF.

Som du vill! Men tro mig, du skulle förlora det som nu gör dig större än jag; styrkan att kuva din vilja, och då blev du mindre än jag och då skulle jag ej akta dig! Förstå mig: vår glädje är att överskatta varandra, låt oss behålla den villfarelsen!

KRISTINA.

Nu är du obegriplig; men jag måste tro på dig, Olof. Du har rätt!

OLOF.

Lämna mig ensam, Kristina, jag ber dig.

KRISTINA.

Stör jag dig?

OLOF.

Jag har allvarliga tankar att sysselsätta mig med. Du vet jag väntar avgörandet i dag. Kungen har avsagt sig regeringen därför att man ej ville gå in på hans vilja. Denna dag skall jag antingen stå vid mitt mål eller börja om striden!

KRISTINA.

Får jag icke vara glad i dag, Olof, på midsommarafton?

OLOF.

Varför är din glädje så stor i dag?

KRISTINA.

Skall jag ej glädjas då jag sluppit ur träldomen, då jag blivit din maka?

OLOF.

Förlåter du mig, om min glädje är mera allvarlig då min sällhet kostat mig — en moder!

KRISTINA.

Jag vet det, och jag känner det också djupt! Din mor skall, när hon får veta vårt giftermål, förlåta dig, men förbanna mig. Vem får tyngsta bördan! Men det är detsamma, det är för din skull! Jag vet detta, jag vet att stora strider förestå dig, att djärva tankar födas i ditt huvud, och att jag aldrig kan deltaga i striden, aldrig bistå dig med ett råd, aldrig försvara dig mot smädarna, men jag måste ändå se på, och under allt detta leva i min lilla värld, syssla med

dessa småting, som jag tror du ej värderar men som du skulle sakna. Olof, jag kan icke gråta med dig, hjälp mig då du att le med mig, stig ned från din höjd dit jag ej når; vänd hem någon gång från de strider ni föra uppe på bergen; jag kan icke stiga upp till dig, gå då ned till mig ett ögonblick. Olof, förlåt mig, om jag talar barnsligt. Du är en man sänd av Gud, jag vet det, och jag har känt välsignelsen av dina ord, men du är mera, du är människa, och du är min make eller du skulle vara det! Icke sjunker du från din höjd om du lägger bort ditt högtidliga tal och låter molnet en gång dra bort från din panna. Är du för stor att se på en blomma eller höra på en fågel? Olof, jag ställde blommorna på ditt bord för att vila ditt öga, du låter flickan bära ut dem, ty du fick huvudvärk; jag ville avbryta din ensliga tystnad under arbetet och jag gav dig fågelsång, det kallar du skrik; jag bad dig spisa middag för en stund se'n, du hade inte tid; jag vill tala vid dig, du har inte tid; du föraktar denna lilla verklighet, och ändå har du anvisat henne åt mig. Du vill icke lyfta mig, trampa då åtminstone icke ner mig! Jag skall avlägsna allt som kan störa dina tankar. Du skall få vara i ro för mig — och mitt skräp.

Hon kastar blommorna ut genom fönstret, tar fågelburen och ämnar gå ut.

OLOF.

Kristina, kära barn, förlåt mig! Du förstår mig inte!

KRISTINA.

Alltid samma: du förstår mig inte! O, nu vet jag! Jag blev så brådgammal det där ögonblicket i sakristian, att jag blev barn på nytt!

OLOF.

Kära vän, jag skall se på dina fåglar och jollra med dina blommor.

KRISTINA bär undan buren.

Å nej! Det är slut med joller nu — här skall bli allvar; var inte rädd för min bullrande glädje, den var blott gjord för din skull, men eftersom det ej passar dig och ditt allvarliga kall, så — —

Hon brister i gråt.

OLOF
tar henne i armarna och kysser henne.

Kristina! Kristina! Nu har du rätt! Förlåt mig!

KRISTINA.

Olof, du gav mig en olycklig gåva då du gav mig friheten, jag kan icke sköta henne! Jag måste ha någon att lyda!

OLOF.

Det skall du få; men låt oss inte tala mera härom. Nu gå vi till bords, jag känner mig rätt hungrig!

KRISTINA glatt.

Kan du verkligen vara hungrig!

Ser ut genom fönstret och gör en rörelse av häpnad.

Gå du, Olof, jag skall strax vara efter, jag vill städa litet först.

OLOF går.

Låt mig inte vänta så länge som du fått vänta på mig!

KRISTINA
sträcker händerna som till bön och ställer sig för att vänta någon som skall komma genom dörren åt gatan.

Paus.

MODERN
inkommer, går förbi Kristina utan att vända sig om.

Är mäster Olof hemma?

KRISTINA
som gått emot henne med vänlighet, stannar först häpen sedan anslående samma ton som modern.

Nej! Behagar ni sitta skall han komma snart.

MODERN.

Jag tackar! Sätter sig.

Paus.

MODERN.

Ge mig ett glas vatten! Kristina betjänar henne. Lämna mig!

KRISTINA.

Som husmoder är det min skyldighet hålla eder sällskap.

MODERN.

Jag visste inte att en prästmans hushållerska kallade sig husmoder!

KRISTINA.

Mäster Olofs hustru är jag inför Gud! Ni vet då icke att vi äro vigda!

MODERN.

Sköka är ni! Det vet jag.

KRISTINA.

Jag förstår icke det ordet!

MODERN.

Ni är en sådan kvinna som mäster Olof talade vid om kvällen i ölboden!

KRISTINA.

Hon som såg så olycklig ut; ja, jag är icke lycklig!

MODERN.

Nej, det tror jag! Gå ur min åsyn, ert sällskap är mig en skam!

KRISTINA på knä.

För er sons skull, smäda mig icke.

MODERN.

Med en moders makt förvisar jag er ur min sons hus, vars tröskel ni vanhedrat.

KRISTINA.

Såsom husmoder öppnar jag min dörr för vem mig lyster. Jag skulle ha stängt henne för er, om jag gissat ert språk!

MODERN.

Stora ord minsann! Jag befaller er att gå!

KRISTINA.

Med vad rätt vågar ni göra hemgång och driva mig ur mitt hus? Ni har fött en son, givit honom uppfostran, det var er skyldighet, er bestämmelse, och ni kan tacka Gud ni fått fylla den så väl, ty så lyckliga äro ej alla; nu står ni vid gravens rand; träd då av innan det blir slut; eller har ni så illa fostrat upp er son, att han ännu är barn och behöver er ledning? Vill ni ha tacksamhet, sök den, men på annat sätt; tror ni det är barnets bestämmelse att offra sitt liv blott för att visa er tacksamhet? Hans kallelse ropar »gå dit»; ni ropar »otacksamme, kom hit»! Skall han gå vill, skall han offra sina krafter som tillhöra samhället, mänskligheten, blott för att till-

fredsställa er enskilda lilla självviskhet eller anser ni er gärning att ha givit honom livet och uppfostran ens förtjäna tacksamhet? Var icke detta ert livs uppgift och bestämmelse, bör ni icke tacka Gud att ni fått så hög bestämmelse, eller gjorde ni detta blott för att sedan ett halvt liv pocka på tacksamhet? Vet ni icke att ni med detta ord tacksamhet river ned vad ni en gång byggt upp! Och vad rättighet tar ni er över mig? Skall äktenskapet vara en pantförskrivning av min fria vilja åt den som naturen givit till moder eller fader åt min make, som tyvärr icke kunde finnas utan båda? Ni är inte min mor, jag svor er aldrig trohet, då jag tog Olof till make, och jag har nog vördnad för min man, att jag icke tillåter någon förolämpa honom, även om det vore hans mor! Därför har jag talat!

MODERN.

Nu ser jag frukten av de läror min son sprider!

KRISTINA.

Behagar ni smäda er son, så må det ske i hans närvaro!

Hon går till dörren och ropar.

Olof.

MODERN.

Ni är redan så listig!

KRISTINA.

Redan? Det har jag visst alltid varit, fastän jag inte visste av det förr än jag behövde!

OLOF kommer in.

Mor! Välkommen!

MODERN.

Tack, min son, farväl!

OLOF.

Går du? vad vill det säga? Jag önskar tala vid dig!

MODERN.

Det behövs inte! Hon har sagt allt! Du skall inte behöva visa mig dörren!

OLOF.

Moder, vad i Guds namn säger du! Kristina! vad är detta?

MODERN vill gå.

Farväl, Olof, detta förlåter jag dig aldrig!

OLOF vill hålla henne kvar.

Stanna och förklara dig åtminstone!

MODERN.

Det är ovärdigt! Du skickar henne att säga det du ej är skyldig mig något, att du ej behöver mig längre! O, det är hårt!

Hon går.

OLOF.

Vad har du sagt, Kristina?

KRISTINA.

Jag minns inte nu, ty det var en hel mängd saker, som jag aldrig vågat tänka, men som jag måtte ha drömt under det min far höll mig i sitt slaveri!

OLOF.

Jag känner inte igen dig, Kristina!

KRISTINA.

Vet du, jag börjar finna mig själv litet bortkommen.

OLOF.

Du var ovänlig mot min moder!

KRISTINA.

Ja, jag måste ha varit det! Tycker du inte att jag blivit hård, Olof?

OLOF.

Visade du ut henne?

KRISTINA.

Förlåt mig, Olof, jag var inte beskedlig mot henne!

OLOF.

För min skull kunde du ha sagt dina ord litet mildare! Varför kallade du icke genast in mig!

KRISTINA.

Jag ville se om jag inte rådde sköta min sak själv! Olof, offrar du mig åt din mor om hon ber?

OLOF.

En sådan fråga besvarar jag ej i hast!

KRISTINA.

Jag skall svara! Det roar dig att sjävvilligt böja dig under din moders vilja och önskningar, därför att du är stark; mig kränker det däremot att göra det, ty jag är svag; jag gör det aldrig!

OLOF.

Om jag ber dig!

KRISTINA.

Det kan du inte begära! Eller vill du att jag skall hata henne!... Säg mig, Olof, vad menas med en sköka?

OLOF.

Du kommer så underligt med dina frågor!

KRISTINA.

Vill du bevärdiga mig med ett svar?

OLOF.

Förlåter du mig om jag tiger!

KRISTINA.

Alltid denna eviga tystnad! Törs man fortfarande inte säga mig allt? Skall jag vara barn ännu? Sätt mig då i barnkammaren och jollra med mig!

OLOF.

Det är en olycklig kvinna!

KRISTINA.

Nej! Det är något annat!

OLOF.

Har någon djärvts nämna dig vid det namnet?

KRISTINA efter en paus.

Nej!

OLOF.

Nu talar du inte sant, Kristina?

KRISTINA.

Jag ljuger, jag vet det; o, jag har blivit så dålig sedan i går!

OLOF.

Det hände något i går, som du döljer!

KRISTINA.

Ja! Jag trodde jag skulle kunna bära allt ensam, men nu rår jag inte mer.

OLOF.

Tala, jag ber dig!

KRISTINA.

Men du får ej kalla mig svag! En folkhop förföljde mig ända till porten och ropade detta förfärliga ord som jag ej förstår! En olycklig kvinna skrattar man icke åt!

OLOF.

Jo, min vän, det är just det man gör!

KRISTINA.

Jag förstod icke deras ord, men deras åtbörder förstod jag tillräckligt för att bli elak!

OLOF.

Och ändå har du varit så vänlig mot mig! Förlåt mig om jag var hård mot dig! — Det är det namnet som den råa styrkan givit åt sina offer! Du skall nog snart komma att erfara mera härom, men tag aldrig en »olycklig kvinna» i försvar, ty då skall man kasta smuts på dig! — —

Ett bud med brev.

Änteligen!

Läser helt hastigt.

Läs, Kristina, ty det är från dina läppar jag vill höra det glada budet.

KRISTINA läser.

»Du har segrat, unge man! Jag, din fiende, är den förste som säger dig det, och till dig vänder jag mig utan förödmjukelse, ty du förde andans vapen då du talade för den nya tron! Om du har rätt vet jag ej, men jag anser dig förtjäna ett råd av en gammal man; stanna här, ty dina fiender äro borta. Gå icke

att slåss mot luftandar, det skall förlama din arm och du skall självdö. Lita icke uppå furstarne, råder dig en fordom mäktig man, som nu träder undan och befaller i Herrans hand vad ske skall med hans krossade kyrka.

Johannes Brask.»

KRISTINA.

Du har segrat!

OLOF glad.

Gud, jag tackar dig för denna stund! Paus. Nej! Jag är rädd, Kristina! Denna lycka är för stor. Jag är för ung att redan stå vid målet! Intet vidare ha att uträtta, o det är en förfärlig tanke! Ingen strid mer, det är döden!

KRISTINA.

Vila dig ett ögonblick och var glad att det är slut!

OLOF.

Kan det finnas något slut! Ett slut på denna början! Nej! Nej! O, jag skulle vilja börja om igen! Det var icke segern jag ville, det var striden!

KRISTINA.

Fresta icke Gud, Olof! Jag känner att här återstår mycket, mycket!

ADELSMANNEN kommer in.

God dag, herr secretarius! Angenäma underrättelser!

Kristina går.

OLOF.

Välkommen! Jag har redan hört något!

ADELSMANNEN.

Tack för det utmärkta försvaret mot den där dumma Galle; ni knäckte honom som en karl; lite för mycket bara, inte så mycket eld; lite gift skadar inte!

OLOF.

Ni har underrättelser från kungen?

ADELSMANNEN.

Ja! Ni skall få höra besluten i största korthet: 1:o gemensam förbindelse att emotstå och straffa allt uppror!

OLOF.

Vidare om jag får be.

ADELSMANNEN.

2:o. Rätt för konungen att till sig anamma biskoparnes slott och fästen, att bestämma deras inkomster...

OLOF.

3:o.

ADELSMANNEN.

Nu kommer det bästa, själva kärnpunkten i företaget: 3:o. Rätt för adeln att återfå vad av dess arv och eget sedan konung Karl Knutssons räfst år 1454 var kommet under kyrkor och kloster...

OLOF.

4:o.

ADELSMANNEN.

Såvida arvingen med tolv mans ed därtill kan styrka sin bördsrätt vid tinget.

Lägger ihop papperet.

OLOF.

Är det slut?

ADELSMANNEN.

Ja! Är det inte vackert detta!

OLOF.

Intet vidare!

ADELSMANNEN.

Jo, se'n komma litet småsaker, men det är inte av synnerlig vikt.

OLOF.

Låt mig höra!

ADELSMANNEN läser.

Det står ett 5:o om rätt för predikare att förkunna Guds ord, men det fingo de ju förut också!

OLOF.

Och ingenting mer?

ADELSMANNEN.

Jo, så kommer ordinantien: att register skall upprättas på alla biskoparnes, domkyrkornas och kanikernas ränta, och äger konungen sätta dem före, — —

OLOF.

Det hör ju inte hit.

ADELSMANNEN.

... huru mycket de därav skola behålla och huru mycket de skola giva honom till kronans behov; att andliga ämbeten — det här bör intressera er — andliga ämbeten, ej blott högre utan även lägre, hädanefter endast skola tillsättas med konungens samtycke, så att —

OLOF.

Var god läs upp den punkten, som handlar om tron — —

ADELSMANNEN.

Tron — det står ingenting nämnt. Jo, låt mig se — »evangelium skall efter denna dag läsas i alla skolestugor».

OLOF.

Är detta allt?

ADELSMANNEN.

Allt! Nej det är sant! Jag har särskild befallning från konungen till er, mycket förståndigt, att alldenstund folket är upprört över de nya sakerna, ni ej får på något vis rubba det gamla, ej borttaga mässor, vigvatten eller andra övriga bruk samt för övrigt ej företaga några nya självsvåldigheter, ty kungen kommer ej att blunda för era tilltag vidare såsom tillförene, då han ej hade makt att göra annat!

OLOF.

Jaså! Än nya tron, som han lät mig predika!

ADELSMANNEN.

Den skall mogna långsamt! Den kommer! Den kommer!

OLOF.

Är det något annat?

ADELSMANNEN stiger upp.

Nej! Var nu blott lugn, så skall ni gå långt! Å! Jag höll på att glömma det bästa! Herr kyrkoherde, jag har den äran att lyckönska; se här er fullmakt! Kyrkoherde i stadens kyrka med 3,000 daler vid så unga år; minsann, nu kan ni slå er i ro och njuta av livet om ni också aldrig skulle komma längre.

Det är vackert att ha hunnit sitt mål vid så unga år! Jag gratulerar!

Går.

OLOF

kastar fullmakten på golvet.

Detta var allt jag kämpat och lidit för! En fullmakt! En kunglig fullmakt! Jag tjänte Belial i stället för Gud! Ve dig, falske konung, som sålde din Herre och Gud! ve mig som sålde mitt liv och mitt arbete åt mammon! Gud i himmelen, förlåt mig!

Kastar sig på en bänk och gråter.

KRISTINA OCH GERT.

Kristina går fram, Gert stannar i bakgrunden.

KRISTINA

tar upp fullmakten och läser, går därpå glad fram till Olof.

Olof! Nu vill jag lyckönska dig med glatt hjärta!

Hon vill smeka Olof, han springer upp och stöter undan henne.

OLOF.

Gå bort ifrån mig! Du också!

GERT kommer fram.

Nå, Olof! tron —

OLOF.

Otron menar du!

GERT.

Påven är ju slagen! Ska vi ta ihop med kejsaren snart!

OLOF.

Vi började i orätt ända!

GERT.

Äntligen!

OLOF.

Du hade rätt, Gert! Här har du mig! Strid! Men öppet och ärligt!

GERT.

Du har gått i barndrömmar tills i dag!

OLOF.

Jag känner det! Nu kommer floden! Nu må han komma! Ve dem och oss!

KRISTINA.

Olof, för himmelens skull, stanna!

OLOF.

Gå din väg, barn! här drunknar du, eller drar du mig ned!

GERT.

Mitt barn! Vad skulle du ute i stormen att göra!

KRISTINA går.

Klockringning, jubel, musik och trummor utanför.

OLOF går till fönstret.

Varför jublar folket?

GERT.

Därför att kungen består majstång med musik utanför Norreport!

OLOF.

Och de veta icke att han givit dem svärd i stället för ris!

GERT.

Veta? Om de visste!

OLOF.

Arma barn! de dansa efter hans pipor och gå till döden efter hans trummor — skola då alla dö att en må leva!

GERT.

En skall dö på det alla må leva!

OLOF

gör en rörelse av motvilja och häpnad.

Ridån faller.

FJÄRDE AKTEN.

Ett rum hos Olofs moder. Till höger en sparlakanssäng, i vilken modern ligger sjuk. Kristina sitter i en stol och sover. Lars Petri slår olja på nattlampan och vänder på timglaset.

LARS för sig själv.

Midnatt!... Det är nu det skall avgöras!

Han går till moderns bädd och lyssnar.

KRISTINA jämrar sig i sömnen.

LARS
går till Kristina och väcker henne.

Kristina!

KRISTINA spritter till.

LARS.

Gå och lägg dig, barn, jag skall hålla vakt!

KRISTINA.

Nej, jag vill vänta! Jag måste tala vid henne innan hon dör... Olof skall väl vara här snart!

LARS.

Det är för Olofs skull du vakar!

KRISTINA.

Ja! du får inte tala om att jag sovit! Hör du!

LARS.

Stackars barn!... Du är inte lycklig!

KRISTINA.

Vem har sagt att man skall vara lycklig!

LARS.

Vet Olof att du är här?

KRISTINA.

Nej! Det skulle han aldrig tillåta! Han vill ha mig som en helgonbild stående på en hylla. Ju mindre och svagare han får mig, dess större blir hans nöje att kasta av sin styrka vid mina fötter...

MODERN vaknar.

Lars!

KRISTINA
håller Lars tillbaka och går fram.

MODERN.

Vem är där?

KRISTINA.

Er sjuksköterska.

MODERN.

Kristina!...

KRISTINA.

Vill ni något?

MODERN.

Dig, ingenting!

KRISTINA.

Fru Kristina!

MODERN.

Förbittra icke min sista stund! Gå härifrån!

LARS träder fram.

Vad vill du, moder?

MODERN.

För bort den kvinnan! Skaffa hit min biktfader, ty jag dör snart!

LARS.

Är icke din son värdig ditt sista förtroende?

MODERN.

Han har icke gjort sig förtjänt därav! Har Mårten kommit än!

LARS.

Mårten är en dålig människa!

MODERN.

Gud, du straffar för hårt! Mina barn ställa sig emellan mig och dig! Skall man neka mig religionens tröst i sista ögonblicket! Mitt liv han I tagit, viljen I nu ock fördärva min själ — er moders själ!

Hon faller i vanmakt.

LARS.

Du hör, Kristina! Vad skall man göra! Skall hon dö, bedragen av en sådan eländig som Mårten och kanske tacka oss, eller skall hennes sista bön bli en förbannelse? Nej! De må komma in! Vad tänker du, Kristina?

KRISTINA.

Jag törs inte tänka någonting!

LARS

går ut och kommer genast tillbaka.

O det är förfärligt! De ha somnat in vid tärningar och glas! Och av dessa skall min mor beredas till döden!

KRISTINA.

Men säg henne då sanningen!

LARS.

Hon tror den ej, den skall falla tillbaka som en lögn på oss!

MODERN.

Son! Hör din moders sista bön!

LARS går.

Gud förlåte mig!

KRISTINA.

Detta gjorde aldrig Olof!

LARS

kommer in med Mårten och Nils samt för Kristina med sig ut.

MÅRTEN går fram till sängen.

Hon sover!

NILS

ställer ned ett skrin på golvet och öppnar detsamma, framtar vigvattenskärl, rökelsekar, smörjehorn, palmer och ljus.

Vi få således inte börja arbetet än!

MÅRTEN.

Ha vi väntat så här länge, så kan vi vänta lite till, bara inte den satans prästen kommer!

NILS.

Mäster Olof, menar du!... Tror du att han såg någonting därute!

MÅRTEN.

Det rör mig numera ingenting, bara käringen tar fram pengarna, så är jag fri!

NILS.

Du är allt en bra stor rackare ändå!

MÅRTEN.

Ja, men det tröttar mig numera. Jag börjar längta till ro! Vet du vad livet är?

NILS.

Nej!

MÅRTEN.

Njuta! Köttet är Gud! Står det inte så någonstans!

NILS.

Ordet vart kött, menar du!

MÅRTEN.

Jaså! Ja!

NILS.

Du skulle allt ha blivit en duktig karl du, med ditt huvud!

MÅRTEN.

Ja, det tror jag det! Det var det man fruktade och därför piskade man anden ur kroppen på mig i klostret, ty jag hade en ande ändå. Men nu är jag bara kropp och nu ska den ta igen skadan!

NILS.

Nå, de piskade väl ut samvetet på samma gång!

MÅRTEN.

Ja, i det närmaste!... Men nu kan du tala om det där receptet på kryddat Rochelle, som vi somnade ifrån därute!

NILS.

Sa' jag Rochelle? Jag menar Claret! Det vill säga det kan vara vilket som helst. Jo, ser du, man tar på en kanna vin ett halvt skålpund kardemumma, väl rensad — —

MÅRTEN.

Tyst för tusan, hon rör på sig! Ta fram boken!

NILS
läser halvhögt under följande.

Aufer immensam, Deus aufer iram;
Et cruentatum cohibe flagellum:
Nec scelus nostrum proferes ad æquam
Pendere lancem.

MODERN.

Är det du, Mårten?

MÅRTEN.

Det är min broder Nils som anropar den heliga jungfrun.

NILS
tänder rökverket under det han läser.

MODERN.

Vad ljuvlig tröst att höra Herrans ord på heligt tungomål!

MÅRTEN.

Så Herranom behagligt offer aldrig givs, som fromma själars bön!

MODERN.

Som rökelsen mitt hjärta tändes upp av helig andakt!

MÅRTEN
bestänker henne med vigvatten.

Från syndens smuts din Gud dig rentvår!

MODERN.

Amen!... Mårten, jag går hädan, vår konungs ogudaktighet förbjuder mig att genom jordiska gåvor styrka den heliga kyrkan i hennes makt att frälsa själar; tag du, fromme man, min egendom och bed för mig och mina barn. Bed den allsmäktige vända

deras hjärtan från lögnen, att vi en gång må träffas i himmelen.

MÅRTEN tar emot en penningpåse.

Min fru, edert offer är Herran välbehagligt och för er skull skall Gud höra mina böner.

MODERN.

Nu vill jag sova en stund för att hämta krafter till det sista sakramentets anammande!

MÅRTEN.

Ingen skall störa ert sista ögonblick; ej en gång de, som fordom voro edra barn.

MODERN.

Det är hårt, fader Mårten, men Gud vill så ha det!

MÅRTEN OCH NILS.

MÅRTEN

öppnar påsen och kysser guldpengarna.

Vilka skatter av vällust äro icke förborgade i dessa hårda guldstycken! Ack!

NILS.

Ska vi gå nu?

MÅRTEN.

Det kunde jag visserligen göra efter förrättat ärende, men det är synd om gumman att låta henne dö osalig!

NILS.

Osalig!

MÅRTEN.

Ja!

NILS.

Tror du det?

MÅRTEN.

Man vet inte vad man ska tro i rappet! Den ena dör salig på det, den andra på det! Alla påstå sig ha funnit sanningen!

NILS.

Om du skulle dö nu, Mårten!

MÅRTEN.

Det är inte möjligt!

NILS.

Men om!

MÅRTEN.

Ja, då gick jag väl in i saligheten som alla de andra. Jag ville bara göra upp en liten räkning med mäster Olof först! Ser du, det finns en vällust, större än de andra, och det är hämnden!

NILS.

Vad har han gjort dig för ont?

MÅRTEN.

Han har vågat se mitt igenom mig, han har avslöjat mig, han ser vad jag tänker — o!

NILS.

Och därför hatar du honom!

MÅRTEN.

Är det inte nog det!

Det bultar på ytterdörren.

Det kommer någon! Läs, för tusan!

Nils rabblar upp föregående vers. Dörren öppnas utifrån; man hör huru en nyckel skjutes in i låset.

OLOF

inkommer med förvirrat utseende.

MODERN vaknar.

Fader Mårten!

OLOF går fram till sängen.

Här är din son, moder! Du lät mig ej veta att du var sjuk!

MODERN.

Farväl, Olof! Jag förlåter dig vad ont du gjort mig om du ej stör det ögonblick jag bereder mig till himmelen! Fader Mårten! Giv mig den heliga smörjelsen att jag må dö i frid!

OLOF.

Det var därför du ej kallade mig!

Får se penningpåsen som Mårten försummat dölja; rycker den av honom.

Man handlar med själar här! Och detta är priset! Lämnen detta rum och denna dödsbädd, här är min plats, icke er!

MÅRTEN.

Ni ämnar hindra oss i vårt ämbete!

OLOF.

Jag visar er dörren!

MÅRTEN.

Ej med påvlig myndighet, men med kunglig äro vi här i förrättning, så länge vi ej äro suspenderade.

OLOF.

Jag skall rensa Herrans kyrka om också påven och kungen ej vilja det!

MODERN.

Olof! Du vill störta min själ i fördömelsen, du vill låta mig dö med en förbannelse!

OLOF.

Var lugn, min mor; på en lögn skall du ej dö; sök din Gud själv i bönen! Han är ej så långt borta som du tror!

MÅRTEN.

Man skall vara en djävulens profet, om man ej vill bespara sin egen moder skärseldens kval!

MODERN.

Jesus Kristus, hjälp min själ!

OLOF.

Gån ni från detta rum eller brukar jag våld! Tag bort detta narrverk!

Sparkar undan apparaterna.

MÅRTEN.

Om ni lämnar de pengar fru Kristina givit till kyrkan skall jag gå!

MODERN.

Det var därför du kom, Olof, du vill ha mitt guld? Giv honom det, Mårten. Olof, du får allt om du lämnar mig i ro — du skall få mera! Du skall få allt!

OLOF förtvivlad.

I Herrans namn, tag pengarna och gå! Jag ber er!

MÅRTEN
rycker till sig påsen och går med Nils.

Fru Kristina! Där djävulen går är vår makt slut! Ni kättare är dömd för evigheten, ni lagbrytare får er dom redan här! Akta er för kungen!

De gå.

OLOF
faller på knä vid moderns bädd.

Moder, hör mig innan du dör!

MODERN har fallit i vanmakt.

OLOF.

Moder, moder, lever du, så tala vid din son! Förlåt mig, men jag kan inte annat! Jag vet du har lidit ett helt liv för min skull, du har bett Gud att jag skulle gå hans vägar, Herren har hört din bön; vill du nu att jag skall göra om intet hela ditt liv, vill du att jag skall krossa denna byggnad, som kostat dig så många mödor och tårar med att lyda dig! Förlåt mig!

MODERN.

Olof! Min själ hör ej mera till denna världen, det är från det andra livet jag talar dig till — vänd om, slit detta orena band som din kropp ingått, tag åter den tro jag givit dig, och jag förlåter dig!

OLOF med tårar av förtvivlan.

Moder! Moder!

MODERN.

Svär mig att du gör det!

OLOF efter en paus.

Nej!

MODERN.

Guds förbannelse vilar över dig! Jag ser honom, jag ser Gud med vredens blick, hjälp mig, heliga jungfru!

OLOF.

Det är inte den Gud som är kärleken!

MODERN.

Det är straffets Gud!... Det är du som förtörnat honom, det är du som kastar mig i hans vredes eld. — Förbannad vare den stund jag födde dig!

Dör.

OLOF.

Moder! Moder!

Han tar hennes hand.

Hon är död! Utan förlåtelse! — O, om din själ ännu dväljes i detta rum, se ned till din son, jag vill göra din vilja, vad som är dig heligt skall vara heligt för mig!

Han tänder de stora vaxljusen, som munkarna lämnat, och ställer kring sängen.

Du skall få de vigda ljusen som lysa dig på färden, (han sätter en palm i hennes hand) och med fridens palm skall du glömma den sista kampen med det jordiska! O moder, om du ser mig, skall du förlåta mig!

Solen har börjat stiga och lyser med rödaktigt sken på gardinerna.

OLOF springer upp.

Morgonsol, du bleker mina ljus! Du är kärleksfullare än jag!

Han går till fönstret och öppnar det.

LARS träder sakta in, förvånad.

Olof!

OLOF tar honom i famn.

Broder! Det är slut!

LARS

går fram till sängen, faller på knä, stiger upp.

Hon är död!

Gör en tyst bön.

Du var ensam här!

OLOF.

Det var du som släppte in munkarna!

LARS.

Du drev ut dem!

OLOF.

Ja, det hade varit ditt göra!

LARS.

Hon förlät dig?

OLOF.

Hon dog med förbannelse!

Paus.

LARS pekar på ljusen.

Vem har ställt till de där ceremonierna!

Paus.

OLOF retad och skamsen.

Jag var svag ett ögonblick!

LARS.

Du är ändå människa! Tack för det!

OLOF.

Hånar du min svaghet!

LARS.

Jag prisar den!

OLOF.

Jag förbannar den! Gud i himmelen, har jag inte rätt!

LARS.

Du har orätt!

KRISTINA som kommit in.

Du har för mycket rätt!

OLOF.

Kristina! Vad hade du här att göra!

KRISTINA.

Det var så tyst och ensamt där hemma!

OLOF.

Jag bad dig ej gå hit!

KRISTINA.

Jag trodde att jag kunde vara till någon nytta, men jag ser nu!... Jag skall vara hemma en annan gång.

OLOF.

Du har vakat hela natten!

KRISTINA.

Det är inte svårt! Jag skall gå nu om du befaller!

OLOF.

Gå in och vila dig medan vi talas vid!

KRISTINA

går i tankarna och släcker ljusen.

OLOF.

Vad gör du, min vän?

KRISTINA.

Det är ju ljusan dager!

Lars ger Olof en blick.

OLOF.

Min mor är död, Kristina!

KRISTINA

går mot Olof med milt men kallt deltagande för att mottaga en kyss på pannan.

Jag beklagar din sorg! Går.

Paus. Lars och Olof se först efter Kristina, därpå på varandra.

LARS.

Som broder och vän ber jag dig, Olof, far icke fram som du gjort!

OLOF.

Ditt gamla språk! Den som satt yxan till roten släpper ej förrän trädet ramlar. Kungen har svikit vår sak, jag skall nu ta hand om henne!

LARS.

Kungen är klok!

OLOF.

Han är en girigbuk, en förrädare och adelsgynnare. Först begagnar han mig som en hund, sedan sparkar han bort mig!

LARS.

Han ser längre än du! Om du skulle gå till tre millioner människor och säga: er tro är falsk, tro på mina ord, anser du det möjligt att de skulle i ett ögonblick kasta bort hela sin innersta, genomlevade övertygelse, som stått bi i sorg som i glädje! Nej, illa vore det beställt med själens liv om det gick så hastigt att vräka över bord det gamla.

OLOF.

Det är icke så! Hela folket tvivlar, bland prästerna finns knappt en som vet vad han skall tro,

om han ens tror något; allt är berett för det nya, men I haven skulden, I svage, som ej törs ta på edra samveten att kasta ut tvivel där blott en svag tro finns!

LARS.

Akta dig, Olof! Du vill spela Gud!

OLOF.

Ja, man måste det, ty Han lär ej stiga ner själv bland oss mer!

LARS.

Du river och river, Olof, så att det blir tomt snart, men när man frågar: vad ger du i stället, svarar du »icke det», »icke det», men du svarar aldrig »det»!

OLOF.

Förmätne! Tror du att en kan ge bort en tro! Har Luther givit något nytt? Nej! Han har blott brutit ned skärmarna, som stodo i vägen för ljuset! Det nya jag vill är tvivel på det gamla, icke därför att det är gammalt, utan därför att det är ruttet!

LARS visar på modern.

OLOF.

Jag vet vad du menar! Hon var för gammal, och jag tackar Gud att hon dog! O, nu är jag fri, nu först; det var så Guds vilja!

LARS.

Du är från dina sinnen, eller är du en dålig människa!

OLOF.

Du skall inte förebrå mig! Jag vördar min moders minne lika väl som du, men hade hon icke dött nu, vet jag ej hur långt jag gått i mina offer! Bro-

der, har du sett om våren huru förrårets avfallna lövskrud täcker marken och vill kväva de unga plantorna som skola fram. Vad göra de? De skjuta antingen undan de torra löven eller gå de mitt igenom, ty de s k o l a fram!

LARS.

Du har sant till en del!... Olof, kyrkans lagar har du brutit under en tid av laglöshet och oro; vad då var förlåtet måste nu straffas; tvinga icke kungen att visa sig sämre än han är; nödga honom icke genom dina lagöverträdelser och ditt självsvåld att straffa en man som han erkänner sig stå i tacksamhetsskuld till!

OLOF.

Självsvåld är hans regering; han skall lära sig tåla det hos andra! Säg mig, du går i tjänst hos kungen. Du ämnar arbeta mot mig!

LARS.

Ja!

OLOF.

Vi äro alltså fiender! Jag behöver sådana, ty de gamla ha gått!

LARS.

Olof, blodet...

OLOF.

Det känner jag inte annat än i dess ursprung, hjärtat!

LARS.

Du begrät ändå din mor!

OLOF.

Svaghet, kanske också gammal tillgivenhet och tacksamhet, men intet blod! Vad är det för slag!

LARS.

Du är uttröttad, Olof!

OLOF.

Ja, jag är matt! jag har vakat hela natten!

LARS.

Du kom så sent!

OLOF.

Jag var borta!

LARS.

Ditt arbete skyr dagsljuset!

OLOF.

Dagsljuset skyr mitt arbete!

LARS.

Akta dig för de falska frihetsapostlarne.

OLOF
kämpande med sömn och trötthet.

Det är en självmotsägelse! Tala inte vid mig, jag orkar inte längre! Jag har talat så mycket vid sammankomsten — Det är sant, du vet inte vår förening. — — Concordia res parvæ crescunt — Vi skola fullfölja reformationen — Gert är en långsynt man — jag är så liten bredvid honom. Godnatt, Lars.

Han somnar in i en stol.

LARS
betraktar honom med deltagande.

Stackars broder! Gud beskydde dig!

Man hör slag på husporten.

Vad är det!

Han går till fönstret.

GERTS röst.

Öppna för Guds skull!

LARS går ut.

Det står väl ej för livet, fader Gert!

GERTS röst.

Låt mig komma in i Herrans namn!

KRISTINA kommer in med en filt

Olof! Varför bultar man? Han sover!

Hon sveper sin filt om Olof.

Varför är jag icke sömnen att du flydde till mig, då du är trött av striden!

Man hör rasslet av en tung kärra som stannar utanför huset.

OLOF spritter upp.

Är klockan redan fem!

KRISTINA.

Hon är blott tre!

OLOF.

Var det inte en bagarkärra jag hörde!

KRISTINA.

Jag vet inte! Men den låter inte så tungt!

Går till fönstret.

Ser du, Olof! Vad är detta?

OLOF går till fönstret.

Bödelskärran! Nej! Det är inte bödelskärran.

KRISTINA.

En likvagn!

LARS.

Pesten!

ALLA.

Pesten!

GERT.

Pesten har brutit ut! Kristina, mitt barn, lämna detta hus, dödsängeln har satt sitt märke på dess port.

OLOF.

Vem har skickat hit kärran?

GERT.

Den som tecknat det svarta korset på porten! Liken få ej stanna ett ögonblick i husen!

OLOF.

Det är Mårten, som är dödsängeln! Det är således en lögn alltsammans.

GERT.

Se ut genom fönstret skall du få se att vagnen är full! Slag på porten. Hör du, man väntar!

OLOF.

Utan begravning! Det sker inte!

LARS.

Utan ceremonier, Olof!

GERT.

Kristina, kom med mig från denna förfärliga boning, jag skall föra dig ur staden till en friskare ort.

KRISTINA.

Numera följer jag Olof! Om du, min far, hade älskat mig litet mindre, så hade du gjort mindre ont!

GERT.

Olof, du som har makten, befall henne följa mig!

OLOF.

En gång har jag befriat henne ur ditt våld, självviske, dit kommer hon aldrig mer.

GERT.

Kristina, gå då ur detta hus, åtminstone!

KRISTINA.

Inte ett steg, förr än Olof befaller mig!

OLOF.

Jag befaller dig ingenting, Kristina, kom ihåg det!

Likdrängarna komma in.

LIKDRÄNGEN.

Jag skulle hämta ett lik! Bråttom!

OLOF.

Gå din väg!

LIKDRÄNGEN.

Nådig befallning!

LARS.

Olof! Betänk dig! Lagen fordrar!

GERT.

Här duger ej att dröja! Folket, det vansinniga, är uppretat mot dig, Olof! Detta hus var det första som märktes! »Guds straff över kättaren!» ropar man.

OLOF faller på knä vid sängen.

Förlåt mig, moder! Stiger upp. Gör er tjänst!

Likdrängarna gå fram och börja rusta med linorna.

GERT till Olof enskilt.

Guds straff över kungen! ropa vi.

Ridån faller.

FEMTE AKTEN.

Sankta Klaras klosterkyrkogård. I fonden en till hälften raserad klosterbyggnad, ur vilken arbetare bära timmer och grus. Till vänster ett bisättningskor; ljus synes genom fönsterna; när dörren sedermera öppnas, ser man inne i koret en Kristusbild i stark belysning ovanom en sarkofag. Gravar äro öppnade här och där. Månen börjar stiga upp bakom klosterruinen. Windrank sitter på vakt vid kordörren. Sång höres från koret.

NILS
inkommer och går emot Windrank.

God afton, Windrank!

WINDRANK.

Var god och tala inte vid mig!

NILS.

Vad är det nu då?

WINDRANK.

Hör ni inte vad jag säger!

NILS.

Jaså, det där snöpliga avskedet ni fick från fartyget sökte er, så att ni tänker gå i kloster!

WINDRANK.

52, 53, 54, 55, 56, 57.

NILS.

Har ni blivit galen?

WINDRANK.

58, 59, 60. Var god gå er väg i Jesu namn!

NILS.

Ni ska ta en liten nattdryck med mig!

WINDRANK.

64, 65. Jag kunde tro det, gå bort, frestare! Jag super aldrig mer — förrän i övermorgon.

NILS.

Det är medicin mot pesten! Ni ska akta er för likluften här!

WINDRANK.

70. Är det verkligen bra för pesten?

NILS.

Utmärkt!

WINDRANK super.

Men bara litet!

NILS.

Bara lite! Men säg mig, har ni svindel efter ni räknar till hundra!

WINDRANK.

Tyst! Tyst! Det skall bli epok!

NILS.

Epok?

WINDRANK.

Ja, i övermorgon!

NILS.

Och därför räknar ni i huvet!

WINDRANK.

Nej, det är bara för att jag har så svårt att hålla mun! Tyst för tusan! Var god och gå nu, annars blir jag olycklig! 71, 72, 73.

NILS.

Vem är därinne?

WINDRANK.

74, 75.

NILS.

Är det begravning?

WINDRANK.

76, 77. Var god och gå åt helvete!

NILS.

En liten till så går det lättare att räkna!

WINDRANK.

En liten till! Må gå! Super.

Man hör sång.

NILS.

Här kommer Klara nunnor att för sista gången fira helgonets minne!

WINDRANK.

Vad är det för ett spektakel i våra upplysta tider!

NILS.

De ha kungens tillstånd! Ser ni, pesten bröt ut i Klara församling, och man tror det härröra av det gudlösa tilltaget att rasera den heliga Klaras kloster.

WINDRANK.

Och nu skall man sjunga bort pesten! Den busen måtte vara musikhatare; men det förundrar mig inte om han flydde deras hesa skrän!

NILS.

Vill ni säga mig vem som inkräktar denna sista helgedom, ty det är här som helgonets ben skola nedsättas, innan det rives!

WINDRANK.

Då lär det allt bli slagsmål.

Sången har närmat sig; nu inträder en procession av dominikanermunkar och franciskanernunnor; i spetsen Mårten. De stanna och sjunga. Arbetarna bullra i fonden.

Cur super vermes luteos furorem
Sumis, o magni fabricator orbis!
Quid sumus quam fex, putris, umbra, pulvis
Glebaque terræ!

MÅRTEN till abbedissan.

Du ser, min syster, hur man skövlat Herrans boningar!

ABBEDISSAN.

Herren, som haver givit oss i de egyptiers hand, skall förlossa oss i sinom tid!

MÅRTEN till arbetarna.

Håll upp med arbetet och stören icke vårt fromma förehavande!

ARBETSFOGDEN.

Vår befallning lyder att arbeta dag och natt tills detta näste är nedbrutet!

ABBEDISSAN.

Ve oss, otron har trängt så långt ned bland folket!

MÅRTEN.

Med konungens medgivande fira vi denna fest!

ARBETSFOGDEN.

Ja, var så god!

MÅRTEN.

På grund varav jag befaller er upphöra med ert buller! Jag skall vända mig till era arbetare, som I han tvungit till detta skändliga företag, jag skall vädja till dem om de ännu ha nog vördnad för det heliga...

ARBETSFOGDEN.

Det bör ni ej göra, ty det är jag som befaller här; för övrigt skall jag säga er, att de äro nog glada att få riva ned dessa gamla getingbon, som de själva fått betala, och därtill äro de nog tacksamma att få arbetsförtjänst under hungersnöden! Går uppåt.

MÅRTEN.

Låt oss glömma denna världens ondska och larm och låt oss gå in i helgedomen att bedja för dem!

ABBEDISSAN.

Herre, Herre, din helgedoms städer äro öde vordne; Zion är öde vorden! Jerusalem ligger förstört!

WINDRANK.

Hundra! Det kommer ingen in!

DE SAMMANSVURNA inuti koret.

Vi svärja!

MÅRTEN.

Vem har inkräktat kapellet?

WINDRANK.

Det är intet kapell numera sedan det blivit kungligt magasin!

ABBEDISSAN.

Det var därför den ogudaktige tillät vår fest!

Dörren till kapellet slås upp; de sammansvurne, Olof, Lars, Gert, tysken, dansken, smålänningen, m. fl.

OLOF upphetsad.

Vad är detta för upptåg!

MÅRTEN.

Lämna plats för den heliga Claras tjänarinnor!

OLOF.

Tron I att edra avgudar kunna avvärja pesten, som den ende Guden skickat er till straff! Tron I att Herren finner dessa benstumpar, som I bären i skrinet, så behagliga att han förlåter edra gräsliga synder! Bort med styggelsen!

Han rycker skrinet från Abbedissan och kastar det i en grav.

Av jord är du kommen och till jord skall du vara om du också heter sancta Clara da Spoleto och blott ätit tre lod bröd om da'n och sovit bland svinen om natten!

Nunnorna skrika.

MÅRTEN.

Om du ej fruktar det heliga, så frukta din jordiske konung! Ser du, än har han så mycken vördnad kvar för det gudomliga att han fruktar helgonens vrede!

Visar Olof ett papper.

OLOF.

Vet du vad Herren gjorde med Assyriens konung då han tillstadde avguderi! Han slog honom och hans folk; därför får den rättfärdige lida med den orättfärdige! I den ende allsvåldige Gudens namn upphäver jag denna Baalsdyrkan, om ock alla jordens konungar tillåta den; påven ville sälja min själ åt satan, men jag rev sönder kontraktet, minns du det; skulle jag nu frukta en konung som vill sälja sitt folk åt Baalim!

Han river sönder ordern.

MÅRTEN till de sina.

I ären mina vittnen att han smädar konungen!

OLOF till de sina.

I ären mina vittnen inför Gud att jag lett hans folk från en ogudaktig konung!

MÅRTEN.

Hören, I trogne! Det är för den kättarens skull som Herren slagit oss med pesten, det var Guds straff som först drabbade hans moder!

OLOF.

Hören I, påvens otrogne! Det var Herrans straff över mig därför att jag tjänte Sanherib mot Juda! Jag skall bota mitt brott, jag skall föra Juda mot Assyriens och Egyptens konungar!

Månen har gått upp röd och ett rött sken faller över scenen. Folket förskräckes.

OLOF stiger upp på en grav.

Himlen gråter blod över edra synder och eder avgudadyrkan —, här kommer att straffas, ty överheten

haver sig försyndat! Sen I ej hur gravarna öppna sina käftar efter rov —

GERT

tar Olof i armen, viskar honom till och för honom med.

Panik.

ABBEDISSAN.

Giv oss åter vårt skrin att vi må lämna denna förödelsens boning!

MÅRTEN.

Hellre må helgonets ben vila i denna heliga jord än utsättas för kättares skändliga händer!

OLOF.

I frukten pesten, I fege! Var er tro på heliga ben ej starkare än så!

Gert viskar till Olof igen. Processionen har skingrat sig så att blott en del stannat inne på scenen.

OLOF till Mårten.

Du kan vara nöjd nu, hycklare! Gå och säg honom, som du tjänar, att man håller på att begrava ett silverskrin, och han skall riva det ur mullen med sina naglar; säg honom att månen, som annars är av silver, har förvandlat sig till guld blott för att din herre en gång skall lyfta sitt öga mot himlen; säg honom att du med dina hädiska upptåg lyckats reta en ärlig mans förtrytelse —

Mårten och processionen ha gått.

GERT.

Nog, Olof!

Till de sammansvurne utom Olof och Lars.

Lämna oss!

De viska sinsemellan och gå.

GERT
till Olof och Lars Andreæ.

Nu är det för sent att rygga!

OLOF.

Vad vill du, Gert, säg ut!

GERT tar fram en bok.

Till eder båda, Guds tjänare, träder ett folk fram för att ge sin bikt. Erkännen I er ed!

OLOF OCH LARS.

Vi hava svurit!

GERT.

Denna bok är frukten av mitt tysta arbete! I skolen på varje blad läsa ett klagoskri, en suck av tusen som varit nog blinda att tro det vara Guds vilja att de skola lida ens förtryck, de ha ansett som sin plikt att ej våga tro på befrielse —

OLOF läser.

GERT.

I skolen höra klagomål ända ifrån Norrlands urbygder ned till sundet — av kyrkans spillror bygger adeln upp nya slott och nya fängelser åt folket — I skolen läsa huru kungen säljer lag och rätt då han låter mördare undgå straff om de fly till saltpannorna; I skolen läsa huru han beskattar lasten då han låter skökor betala för att de skola få driva sin näring; ja, själva fiskarna i floderna, själva havsvattnet har han slagit under sig, men det är slut nu, man har öppnat ögonen på folket, det jäser och det sjuder, snart skall förtrycket krossas och de skola vara fria!

OLOF.

Vem har diktat denna bok?

GERT.

Folket! Det är folkvisor, ser du, så här sjunger man då man går i oket! Jag har farit omkring i städerna och på landsbygden, jag har frågat dem: ären I lyckliga? och här äro svaren! Jag har hållit ting! Här äro besluten inskrivna! Tron I att millioner viljor rå på en! Tron I att Gud skänkt detta land med människosjälar och egendom åt en ende för att denne därmed skulle handla efter godtycke, eller tron I ej snarare att han skall utföra vad alla vilja!

I svaren ej! Nåväl, I bäven vid tanken på att det kan bli slut! Hören nu min bikt! I morgon dör förtryckaren och I ären alla fria!

OLOF OCH LARS.

Vad säger du?

GERT.

I förstoden icke vad jag talade vid våra sammankomster.

OLOF.

Du har bedragit oss!

GERT.

Ingalunda! I ären fria! Två röster mindre göra intet! Allt är redo!

LARS.

Har du betänkt följderna?

GERT.

Dåre, det var väl för följdernas skull jag gjorde detta!

OLOF.

Om du skulle ha rätt, Gert? Vad säger du, Lars?

LARS.

Jag var icke född att gå i spetsen!

OLOF.

Alla äro födda att gå i spetsen, men alla vilja icke offra sitt kött!

GERT.

Blott den som har mod att bli beledd och hånad går förut. Vad är deras hat mot det dödande löjet!

OLOF.

Om det misslyckas?

GERT.

Våga även det! I veten ej att Thomas Münster har upprättat ett nytt andligt rike i Mühlhausen, I veten icke att hela Europa är i uppror. Vem var Dacke om icke en de förtrycktas försvarare! vad hava dalkarlarna gjort vid sina uppror om icke försvarat sin frihet mot honom, som bröt tro och loven. Det gör han ostraffat, men när de vilja försvara sig, då skriker man på förräderi och uppror!

OLOF.

Det var dit du ville leda mig, Gert!

GERT.

Har icke strömmen lett dig hit! Du vill men du törs icke; I morgon i Storkyrkan springer minan; det skall bli signalen till folket att resa sig och välja en furste efter sitt behag!

OLOF slår i boken.

Är det allas vilja, då kan ingen hindra det! Gert, låt mig gå till kungen med denna bok och visa honom vad hans folk vill, och han skall ge dem rätt!

GERT.

Barn! Han skall bli rädd ett ögonblick, kanske ge tillbaka ett silverstop till någon kyrka; sedan skall han peka mot himlen och säga: det är ej min vilja som gör att jag sitter här och gör er orätt, det är Guds!

OLOF.

Så ske Guds vilje!

GERT.

Huru!

OLOF.

Han må dö att alla må leva! Mördare, otacksam, förrädare skall jag heta, må vara! Jag offrade allt, till och med heder och samvete och tro — kunde jag giva mera åt dessa arma som ropa efter förlossning? Låt oss gå innan jag ångrar mig!

GERT.

Om du ock gjorde det, är det för sent. Du vet ej att Mårten är spion; domen är kanske redan fälld över upprorsmakaren!

OLOF.

Nåväl, jag skall icke ångra mig, och varför skulle jag ångra en handling, som är att utföra Guds domslut! Framåt i Herrans namn!

De gå.

SKÖKAN

har inträtt, fallit på knä vid en gravhög, som hon beströr med blommor.

Har du slagit mig nog nu, Herre, att du kan förlåta mig!

KRISTINA kommer hastigt in.

Säg mig, min fru, har ni sett mäster Olof?

SKÖKAN.

Är ni hans vän eller fiende?

KRISTINA.

Ni förolämpar mig —

SKÖKAN.

Förlåt mig! Jag har inte sett honom sedan jag bad sist!

KRISTINA.

Ni ser så bedrövad ut! Jag känner igen er; det var er som Olof talade vid en kväll i Storkyrkan.

SKÖKAN.

Ni bör icke tala vid mig så att någon ser det; ni vet ej vem jag är?

KRISTINA.

Jo, det vet jag!

SKÖKAN.

Ni vet det, man har då sagt er?

KRISTINA.

Olof har sagt det!

SKÖKAN.

O min Gud! Och ni föraktar mig ej?

KRISTINA.

Ni är en olycklig, förtrampad kvinna har Olof sagt mig, och varför skulle jag förakta olyckan!

SKÖKAN.

Då är ni själv ej lycklig.

KRISTINA.

Nej! Vi ha delat samma öde!

SKÖKAN.

Jag är då ej ensam! Säg mig vilken ovärdig skänkte ni er kärlek?

KRISTINA.

Ovärdig?

SKÖKAN.

Förlåt mig, ingen är ovärdig den som älskar! Vem har ni skänkt er kärlek?

KRISTINA.

Ni känner mäster Olof?

SKÖKAN.

Säg mig att det ej är sant; beröva mig icke tron även på honom; det är det sista jag har kvar sedan Gud tog mitt barn!

KRISTINA.

Har ni haft ett barn? Ni har då varit lycklig en gång!

SKÖKAN.

Jag tackar Gud som aldrig lät min son känna hur ovärdig hans mor var!

KRISTINA.

Har ni begått något brott då ni talar så!

SKÖKAN.

Jag har begravit det nyss!

KRISTINA.

Ert barn? Vad säger ni! Och jag som ber Gud varje dag att han skall skänka mig en varelse, en enda, som jag må älska!

SKÖKAN.

Arma barn! Bed Gud bevara er!

KRISTINA.

Jag förstår er ej, min fru!

SKÖKAN.

Kalla mig ej så; ni vet ju vem jag är!

KRISTINA.

Beder man icke i kyrkorna för dem som hava förhoppningar!

SKÖKAN.

Icke för oss!

KRISTINA.

Oss?

SKÖKAN.

De andra beder man för, oss förbannar man!

KRISTINA.

Vad menar ni med de andra! Jag förstår er ej!

SKÖKAN.

Känner ni mäster Olofs hustru?

KRISTINA.

Det är ju jag!

SKÖKAN.

Ni! Varför såg jag ej det? Kan ni förlåta mig ett ögonblicks tvivel? Skulle brottet se ut som ni

och han? O ve! Lämna mig; ni är ett barn, som är okunnig om det onda! Ni bör inte tala längre vid mig! Gud välsigne er, farväl!

Hon vill gå.

KRISTINA.

Gå icke ifrån mig! Vem ni är, stanna, för Guds skull; man har brutit in i vårt hus och min man är ej till finnandes. Följ mig härifrån, hem till er, vart som helst. Ni är en god människa, ni kan ej vara någon brottsling...

SKÖKAN avbryter.

Om jag säger er att hopens råheter ej kunna skada er hälften så mycket som mitt sällskap, så förlåter ni mig att jag går —

KRISTINA.

Vem är ni?

SKÖKAN.

Jag är en förkastad, på vilken den förbannelse, som Gud slungade över kvinnan vid syndafallet, har gått i fullbordan! Fråga mig ej mer, ty om jag sade er mer skulle er förkastelse fresta mig till självförsvar, vilket vore än förkastligare! Här kommer en person, som kanske vill vara nog ädelmodig och följa er om ni lovar honom er heder och ära och eviga frid för besväret, ty mindre lär han ej begära för sitt beskydd på en så sen timme! Förlåt mig, det är ej er som min bitterhet drabbar.

WINDRANK kommer in rusig.

Det är då fan att man inte kan få vara ensam, inte en gång här bland liken. Hör nu, fruntimmer,

var så goda och fråga mig ingenting, för nu ansvarar jag inte för att jag kommer att svara. I övermorgon ska jag tala om alltihop, för då är det för sent. Kanske herrskapet äro nunnor som äro husvilla! Jaja! fastän fruntimmerna bara äro fruntimmer så anser jag mig inte därför ha rättighet att vara ohövlig fastän solen gått ned; det finns visserligen en gammal lag på att ingen får gripas efter solnedgången, men lagen är en buse, som likvisst av artighet icke vill göra sig gällande mot fruntimmerna. Tyst! Tyst, min tunga; hon går ju som en spinnrock; men det är det förbannade brännvinet! Men varför ska man dra mig in i så'na där historier! Det är visserligen sant att jag får bra betalt och blir en bärgad karl, men ni ska inte tro att jag gör det för pengarnas skull. Men det är gjort nu! Men jag vill inte, jag vill inte! Jag vill sova i fred om nätterna och inte oroas av spöken. Om jag skulle gå och tala om det? Nej, då griper man mig. Om någon annan skulle gå och tala om'et! Kanske någon av nunnorna vill vara så god och göra det!

KRISTINA
som rådgjort med skökan.

Är det något ni bär på samvetet, som oroar er, så tala om!

WINDRANK.

Ska jag tala om det? Det är just det jag vill slippa! Men det är förskräckligt, jag står inte ut längre! Och jag ska göra't! Varför just jag! Jag vill inte!

KRISTINA.

Min vän, ni ämnar begå...

WINDRANK.

Ett mord? Vem har sagt det? Gudskelov att ni vet det? Gå för all del och berätta det — genast, annars får jag ingen frid; ingen frid i evighet!

KRISTINA som häpnat, hämtar sig.

Varför ska ni mörda honom?

WINDRANK.

Å det är så mycket! Se bara hur han river ner edra kloster!

KRISTINA.

Kungen!

WINDRANK.

Jo, just han, landets befriare och fader; visst är han en plågare, men, han skall väl inte mördas för det!

KRISTINA.

När skall det ske?

WINDRANK.

I morgon, vet jag, i Storkyrkan, i själva kyrkan!

Skökan går på Kristinas tysta vink.

KRISTINA.

Varför kunde man välja er att utföra ett sådant dåd?

WINDRANK.

Jo, se jag har mina små relationer bland kyrkobetjäningen och så var jag fattig! Men, sak samma vem som bränner av bössan, bara någon förståndig riktar henne, och dessutom ha vi flera funderingar i reserv, fast jag skall öppna elden. Men varför går ni inte och talar om?

KRISTINA.

Det är redan gjort!

WINDRANK.

Nå Gud vare tack och lov! Adjö, mina pengar!

KRISTINA.

Säg mig vilka ni äro, ni sammansvurna?

WINDRANK.

Ja, se det talar jag då rakt inte om!

Nils, knektar och folk draga över scenen.

KRISTINA.

Ser ni, man är redan på spår efter er!

WINDRANK.

Jag tvår mina händer!

NILS

går fram till Windrank utan att se Kristina.

Har ni sett Olaus Petri?

WINDRANK.

Hur så?

NILS.

Man söker honom!

WINDRANK.

Nej, jag har inte sett honom! Är det flera som sökas?

NILS.

Åja, åtskilliga!

WINDRANK.

Nej, jag har inte sett någon alls!

NILS.

Vi komma strax till er! Går.

KRISTINA.

Är det de sammansvurne som man letar!

WINDRANK.

Ja! det är en sak! Nu ger jag mig av! Adjö!

KRISTINA.

Säg mig innan ni går...

WINDRANK.

Har inte tid!

KRISTINA.

Är Mäster Olof med?

WINDRANK.

Ja visst!

KRISTINA

nedfaller sanslös på en grav.

WINDRANK

blir nykter och allvarligt rörd.

Herre Gud i himmelen, det var bestämt hans hustru!

Går till Kristina.

Jag tror att jag tagit livet av henne! Hans! Hans! Nu kan du gå och hänga dig! Vad hade du med bland de store att göra! Hitåt och hjälp en stackars kvinna!

OLOF

föres mellan knektar med facklor, får se Kristina, sliter sig lös och faller på knä vid henne.

Kristina!

KRISTINA.

Olof! Du lever! Låt oss gå härifrån hem till oss!

OLOF förkrossad.

Det är för sent!

TABLÅ.

En del av Storkyrkan. Olof och Gert i fångkläder på skampallar vid dörren. Orgeln spelar. Klockorna ringa. Gudstjänsten är slut och folket går ur kyrkan. Kyrkvaktaren och hans hustru stå något undan ned på scenen.

KYRKVAKTAREN.

Lars kansler fick nåd han, men inte Mäster Olof!

HUSTRUN.

Kanslern har alltid varit en fredlig man, som inte gjort väsen av sig, och jag förstår inte hur han kunde vilja vara med om sådana där förskräckliga historier.

KYRKVAKTAREN.

Kanslern har alltid varit besynnerlig fast han inte sagt mycket. Och nåd fick han, men så kostade den honom hela hans förmögenhet. Jag kan inte underlåta att tycka synd om Mäster Olof. Jag har alltid tyckt om honom ändå, fastän han har varit svår.

HUSTRUN.

Ska man sätta en så ung pojke till kyrkoherde också?

KYRKVAKTAREN.

Ja, han var bra ung, det var allt hans fel det, men det går nog bort med tiden!

HUSTRUN.

Du pratar du, han skall ju gå till döden i denna dag!

KYRKVAKTAREN.

Ja, Herre Gud, jag höll på att glömma bort det, men så förefaller det mig så orimligt också.

HUSTRUN.

Vet du om han har ångrat sig?

KYRKVAKTAREN.

Det tvivlar jag nog på, för han är allt styv i nacken fortfarande.

HUSTRUN.

Men han ska väl smälta ner nu när han får se sina läsbarn, som inte fick gå fram för honom.

KYRKVAKTAREN.

Jag får lov att säga det, att kungen är allt bra gemen när han sätter till. Nu skall han låta kyrkoherden stå kyrkplikt just samma dag, som hans barn gå fram. Det är nästan lika gruvligt, som när han lät Göran Domprost dricka du med bödeln eller när han lät prelaterna rida genom sta'n med näverskäppor på huv'et.

HUSTRUN.

Och så ska brodern Lars bereda honom till döden.

KYRKVAKTAREN.

Ser du, här komma barnen; de se ledsna ut, jag säger ingenting om'et. Jag tror jag får gå in till mig och gråta...

Konfirmanderna, flickor och gossar, tåga förbi Olof med blomkvastar i händerna. De äro bedrövade och gå med nedslagna ögon. Folk följer dem. Nyfikna peka finger åt Olof, andra tillrättavisa de förra. Vilhelm (scholaris) går sist i processionen; stannar blygt framför Olof, faller på knä och lägger sin blomkvast vid Olofs fötter utan att denne märker det, ty han har dragit huvan över ansiktet. En del av folket mumlar ogillande, en annan bifallande. Mårten går fram att taga undan blommorna, men blir tillbakaträngd av folket. Knektar bana väg för Lars Petri, som framträder i ornat. Folket försvinner. Lars, Olof och Gert ensamma. Orgeln tystnar. Klockorna gå fortfarande.

LARS till Olof.

Olof! Kungen har avslagit borgerskapets nådeansökan. Är du beredd att dö?

OLOF.

Jag kan inte tänka mig så långt!

LARS.

Man har uppdragit åt mig att bereda dig!

OLOF.

Det bör gå hastigt det! Ännu går blodet i mina ådror!

LARS.

Har du ångrat dig?

OLOF.

Nej!

LARS.

Vill du gå in i evigheten med ett oförsonligt sinne?

OLOF.

Lägg bort formuläret, om du vill att jag skall höra på dig! Jag tror inte att jag kan dö nu, jag har alldeles för mycken livskraft kvar?

LARS.

Jag vill säga dig att jag tror detsamma och det är till ett nytt liv i denna världen, jag bereder dig.

OLOF.

Jag får då leva?

LARS.

Om du vill erkänna att det föregående var villfarelse, och om du återtager dina yttranden om kungen.

OLOF.

Hur skall jag kunna det? Det vore ju att dö!

LARS.

Detta var vad jag hade att säga dig! Avgör nu själv!

OLOF.

Man underhandlar inte om en övertygelse.

LARS.

Även en villfarelse kan bli övertygelse. Jag lämnar dig att betänka saken. Går.

GERT.

Vår skörd var ej mogen. Det skall falla mycket snö om höstsäden skall gå, ja, sekler skola förgå innan man får se ens en brodd! De sammansvurna äro gripna, säger man och håller tacksägelser; man misstar sig; här gå sammansvurna runt omkring oss, i de kungliga gemaken, i kyrkorna och på torgen, men de våga ej vad vi vågat, dock skall det komma en gång. Farväl, Olof! Du bör leva längre, ty du är ung; jag skall dö med stor förnöjelse; varje ny martyrs namn blir ett nytt fältrop för en ny skara. Tro aldrig att en lögn eldat en människosjäl, misstro aldrig de rörelser som skakat dig i ditt innersta, då du sett någon lida andligt eller lekamligt våld; om ock hela världen säger du har orätt, så tro dock ditt hjärta, om du har mod därtill. Den dag du förnekar dig själv är du död, och evig fördömelse skall vara en nåd för den som begått synd mot den Helige Ande!

OLOF.

Du talar med visshet om min befrielse.

GERT.

Borgerskapet har erbjudit 500 dukater i lösen för dig. När det bara kostade 2,000 att få Birgitta förklarad helgon, så skola väl 500 räcka att få dig förklarad obrottslig. Kungen törs inte ta ditt liv!

LARS SIGGESON
med bödeln och knektar.

För bort Gert Bokpräntare!

GERT bortföres.

Farväl, Olof! Tag hand om min dotter, och glöm aldrig den stora pingstdagen!

MARSKEN.

Mäster Olof! Ni är en ung man, som blivit förd på villovägar! Konungen förlåter er för er ungdoms skull, men fordrar som säkerhet en avbön, däri ni återtar vad ni handlat över och mot hans befallningar.

OLOF.

Kungen behöver mig då fortfarande?

MARSKEN.

Det är många som behöva er. Men lita ej på nåd förrän ni uppfyllt villkoret. Här är konungens fullmakt; nästa ögonblick kunna edra bojor vara lösta, om ni vill, men även detta papper kan vara sönderrivet!

OLOF.

Den som är nöjd med 500 dukater lär ej bry sig om ett återkallande —

MARSKEN.

Detta är en lögn! Bödeln väntar även på er! Men jag ber er höra några ord av en gammal man!

Jag har också varit ung och drivits av mäktiga lidelser; det hör till ungdomen, men dessa lidelser äro ämnade att dödas. Jag gjorde som ni, jag gick omkring och sade sanningar, men jag fick bara otack, i bästa fall ett löje; jag ville också bygga en liten himmel här på jorden, (med eftertryck) naturligtvis på andra grunder än ni, men jag tog snart mitt förnuft till fånga och slog bort hjärnspökena. Jag vill visst inte påstå att ni är en man, som vill vinna ryktbarhet genom att göra väsen av sig, det tror jag inte, det är välmening, men en välmening som gör mycket ont. Ni har ett hett blod, som förblindar er, därför att ni ej lägger band på er; ni predikar frihet och störtar tusende i självsvåldets slaveri. Gå tillbaka, unge man, och försona vad ni brutit, återställ vad ni rivit ner, och människorna skola välsigna er!

OLOF förtvivlad och skakad.

Ni talar sanning, det hör jag, men vem har lärt er detta tal?

MARSKEN.

Erfarenheten! Den saknar ni!

OLOF.

Skulle jag ha levat och stridit för en lögn: skall jag nödgas förklara hela min ungdom och min bästa mannaålder förlorade, gagnlösa, förspillda? Låt mig hellre dö med min villfarelse!

MARSKEN.

Ni skulle ha släppt era drömmar något tidigare. Men lugna er. Ni äger ännu livet för er, det förflutna har varit en skola, visserligen hård, men desto sundare. Ni har levat för hugskott och dårskaper hit-

tilldags, ni har förnummit åtskilligt som verkligheten kräver av er. Utanför denna dörr stå edra gäldenärer med sina fordringar. Här äro deras papper! Den nya kyrkans prästerskap fordrar att ni skall leva för att fullborda vad ni så vackert börjat. Stadens borgerskap fordrar sin secretarius i rådstugan, församlingen fordrar sin herde, konfirmandi sin lärare. Detta äro de lagliga fordringsägarna. Men det står ännu en därute, som ni kanske är mest skyldig, och som dock fordrar intet, er unga maka. Ni har ryckt henne från en fader och kastar ut henne bland stormarna, ni har ryckt ned hennes barnatro och kastat oro i hennes sinne; edra dårskaper ha retat en rå folkhop att driva henne ur hennes hem, och hon fordrar ej ens kärlek av er, hon ber blott att få släpa fram sitt liv under lidanden vid er sida; ni ser att även vi sysselsätta oss med andra, fastän ni kallar oss självviska. Låt mig öppna denna dörr, som skall leda er åter ut i världen, böj edert sinne medan det ännu är mjukt och tacka Gud, som ännu ger er tid att verka för mänskligheten!

OLOF gråter.

Jag är förlorad!

MARSKEN

ger ett tecken åt bödeln, som avtager Olof bojorna och fångdräkten. Därpå öppnar marsken dörren till sakristian, och deputerade av rådet, prästerskapet och borgerskapet träda in.

Olaus Petri, förr kyrkoherde i Stockholms storkyrka, gör ni härmed avbön för vad ni brutit, återkallar ni vad ni sagt mot och över konungens befallning, samt förklarar ni er villig hålla er ed till Svea rikes konung och honom troget tjäna?

OLOF tiger.

Lars med Kristina går mot Olof. Folket gör bedjande åtbörder.

OLOF kallt och bestämt.

Ja!

MARSKEN.

I konungens namn, ni är fri!

Olof och Kristina omfamna varandra. Folket taga Olof i hand och lyckönska honom.

OLOF kallt.

Innan jag lämnar detta rum, låt mig vara ensam ett ögonblick med min Gud; jag kan behöva det! Här slog jag en gång mitt första slag och här...

LARS.

Här vann du den största segern i dag!

Alla gå utom Olof.

OLOF faller på knä.

VILHELM

kommer försiktigt in. Blir förvånad att se Olof ensam och fri.

Mäster Olof! Jag kommer för att säga er farväl innan ni går till ett annat liv.

OLOF stiger upp.

Vilhelm! du övergav mig icke; låt mig gråta hos dig vid minnet av min ungdoms glada stunder.

VILHELM.

Innan ni dör ville jag tacka er för vad gott ni gjort oss. Det var jag som gav er dessa blommor, men ni har inte sett dem... De äro söndertrampade ser jag... Jag ville ge er ett minne från den tiden, då vi lekte under lindarna på Strängnäs' klostergård; jag trodde att det skulle göra er gott att se, det vi ej

tackat Gud för det att ni ej kom tillbaka, som ni då sade. Aldrig glömde vi er, ty ni befriade oss från de grymma straffen, och det var ni som öppnade de tunga klosterdörrarna och gav oss tillbaka friheten och den blåa himmelen och det glada livet. Varföre ni skall dö, veta vi ej, men aldrig kunde ni göra annat än rätt, och dör ni därför att ni understött några förtryckta människor, som man säger, så bör det ej smärta er om ock det skall göra oss mycket, mycket ont. Ni talte en gång om huru man brände Huss därföre att han vågat säga sanningen åt de mäktige, ni beskrev huru han besteg bålet och med glädje befallde sig i Guds hand, profeterande om den svanen som en gång skulle komma och sjunga nya sånger till den vaknade frihetens lov! Så har jag tänkt mig er gå döden till mötes, med öppen panna och blicken mot himlen under folkets rop: så dör ett vittne!

OLOF

slagen lutar sig mot skampallen.

GERT, röst långt bort i kyrkan.

Avfälling!

OLOF

nedfaller på skampallen tillintetgjord.

Ridån faller.

MÄSTER OLOF

VERSUPPLAGAN

Spernere mundum, spernere nullum, spernere sese,
spernere sperni se, quatuor hæc bona sunt.

PERSONER.

Mäster Olof (Olaus Petri).
Mäster Lars (Lars Petri).
Hans Brask.
Confessor i Strängnäs kloster.
Biskopen i Strängnäs stift.
Gert, boktryckare.
Marsk Siggeson.
Mårten, Dominikan.
Göran, Novicius (sedan Dominikan).
Vilhelm, Nils } Scholares i Strängnäs klosterskola.
Margareta, bröderna Petri's moder.
Kristina.
Kyrkovaktaren.
Dennes hustru.
Orgamästaren.
Gårdsfogden.

FÖRSTA AKTEN.

I Strängnäs kloster.

Förgrunden en klostergång som ligger i dunkel; denna gång öppnar sig med arkader åt gården, bakom vilken synes trädgården med blommande fruktträd, vinkast m. m. Mitt på gården en Mariabild inrättad som solvisare. Till vänster klosterkyrkans portal; framför densamma en likbår. Längre bort i vänstra hörnet välvd port med gallergrind åt gatan. Till höger i perspektivet slutar gången med dörr till refektoriet; halvvägs i gången dörr till köket. Tjänare springa med pannor, vinkrus och fat mellan köket och refektoriet. Till vänster i gångens främre plan sitter Novicius bunden vid en pelare och avskriver en bok. Han har håret kortklippt, bär en risknippa på ryggen och är klädd i botgörardräkt.

Scen 1.

MARTEN. NOVICIUS. TJÄNARE.

MARTEN

klädd till hälften som munk, till hälften som jägare, bär en knippa fåglar och en hare; talar utåt.

Tag vara på hundarna och torka dem i halm,
så lovar jag läsa en extra psalm,
när din mormor lägges i svarta lådan.

Snavar i bårklädet som ligger över likbåren.

Satanas!

NOVICIUS.

Benedicite! Quo tibi stat?

MÅRTEN.

Novicius, Guds kors! Hur är det nu fatt?
Ris bär du själv mot syndaklådan;
Bra! Då slipper jag skaffa; men säg,
vad har du beträtt för odygdens väg?
Har du hållit dig väl med vår källarsven
och lånat nycklarna till underjorden,
eller höll du icke din mun igen,
när du fick se de dukade borden?
Kanske du varit vid äppelträt
och smugit brev till en liten vän?
Säg, gosse! — Nej men se vad jag fått i mitt nät!

Visar bytet.

Den haren! Om du visste vad han är fet! —
Tala om, var är det som skon klämmer?
Du vet, jag inte är den som skrämmer
en stackars syndare med pina och död
för det han gick litet snett på skorna!
Så länge man inte på djävulen klippt klorna,
så är vår värld ju ömklig och snöd!
Säg ut nu! Vad var det?

NOVICIUS.

Äppelträt!

MÅRTEN.

Jesus!
Hur kan man vara så ärkeförgäten
och tänka så litet på evigheten.
Du borde bli bortkörd, men es confessus

ditt svåra fel, som dock ej kan förlåtas,
om ock det skulle av helgon begråtas.

NOVICIUS.

Hur gjorde du, när du var ung som jag
och träffade systrarna en helgedag
i klosterkyrkan vid Salve Regina
säg, kunde du se de små stackarna tvina,
och icke sände dem en vänlig blick,
ett vänligt svar på den själv du fick!
Du kanske lät då ditt fromma öga
vandra andäktigt upp mot de höga,
de mörka valven, där spindeln bor
och spinner på kalken sitt smutsiga flor?
Det gjorde du ej; du gjorde nog du
som jag, som bröderna alla! Säg nu,
hur bar du dig åt, vem förde ditt bud
till henne, du helst velat ha till brud?

MÅRTEN.

Päronträt.

NOVICIUS.

Päronträt? Och jag som trodde...

MÅRTEN.

Det är nog! Men hör på! Vad är detta för spring?
Här måtte ha timat underliga ting
me'n jag var till skogs. Där gnodde
hovmästarn själv med en stor kastrull,
som måtte ha varit underbart full
av ljuvliga ting! Känn bara! Känn
vilken doft! Känner du inte igen!
Det är gås! På pingstkväll! Sankta Birgitta,
du vare oss nådig och huld! Nej titta!

NOVICIUS.

Biskopen är här på visitation
och klostret ger middag med absolution.

Fanfarer från refektoriet.

Nu drucko våra nåder varandras skål.

MÅRTEN.

Tänk om man hörde ett sådant skrål
på helgdagsafton, då folket fastar;
nu för tiden man gärna oss lastar;
varför då giva lastarenom rum?
Jag känner bispen, han är skarp i att dricka,
men priorn åter, han tål som en flicka,
och när han druckit så blir han dum
och vet ej alls som en andlig sig skicka!

NOVICIUS.

Du skulle ha sett vilken ståtlig svit,
som följde vår nådige biskop hit:
stallmästare, skänk, barberare, kock,
trumpetare, lekare och lutenister,
kansler, kaplan och altarister,
hundra knektar, som med lock och pock
häva åt sig vad helst dem brister!

MÅRTEN.

Det här tar aldrig ett riktigt slut,
ty priorn skall lysa helgen ut
och sjunga mässan! Den kommer att låta,
så grisarna däråt månde gråta!

Olof synes i trädgården; han läser i en bok.

Nej se, Mäster Olof, skolmästarprofeten,
är han icke med på lustbarheten?

NOVICIUS.

Den mannen är då en riktig tok!
När han fick höra om gästabudet
sprang han till skogs med penna och bok,
liksom äta vore i lagen förbjudet!

MÅRTEN.

Skriver han också? Det är en farlig man!
Farväl, novis; jag ser helst om jag kan
slippa tala med den bleke kaniken,
han är för djävulskt vass i logiken;
tänker mycket, är liten i maten;
att slåss med en sådan, det må själver saten!

Går till vänster i gången.

Scen 2.

NOVICIUS. OLOF.

OLOF.

Hur har du det, stackars novicius?

NOVICIUS.

Som den Onde i himlen!

OLOF.

Vad sökte du här i klostret?

NOVICIUS.

Frid, oskuld! Jag fruktade livets vårdagsjämning; därför flydde jag!

OLOF.

Hit?

NOVICIUS.

Hit!... Det var den tiden då jag trodde på Gud, hans son, allihopa!

OLOF.

Och vad tror du nu på?

NOVICIUS.

På ingenting!... Jo, på mat och dryck! Giv mig att äta och jag skall bli god och from och dygdig!

OLOF.

Stilla ditt vilda sinne! Se omkring dig! Det är ju vår...

NOVICIUS.

Vinter för den som fryser av hunger.

OLOF.

Se på svalorna där ute! De komma med hopp...

NOVICIUS.

... och stämma kärleksmöten i själva kyrkan! Lås in dem! Och bien sjunga i linden och guldsmederna hamra i körsbärsblommen — rök dem! Se, nu skaka äppelträden på sig i aftonvinden; tusenskönorna sluta sina kalkar och tro, att det är snö! Kloka djur! — Jag kan svärma, jag också, fastän mina kinder gulnat där nere i källarfukten. O, jag skulle sjunga vårvisor, om icke mitt bröst vore så ihåligt. Varför går I icke därin och äter gås! Jag skulle ge halva min salighet för ett enda kornbröd.

Han rycker en blomma från Olof.

En gullviva! Sådana låter vår Herre leva, fast de varken sy eller spinna! Sätt dem på spinnhus! Varför skulle du ha det bättre än jag? Du har

fått se på solen, du har fått höra på granarna — dö, din hund.

Han trampar blomman under fötterna.

Scen 3.

NOVICIUS nedfaller i vanmakt på stolen. GÅRDSMÄSTAREN in.

GÅRDSMÄSTAREN.

Är du spak nu?

NOVICIUS.

Vad vill I mig? Vart ämnar I nu föra mig?

GÅRDSMÄSTAREN.

Nu skall du till numero aderton i västra flygeln.

NOVICIUS.

Den där med råttorna? Får jag då inte äta i kväll?

GÅRDSMÄSTAREN.

Jo, det får du! Och du slipper läsa, så att du är undan innan biskopen skall gå ut!

NOVICIUS.

Tack, gårdsmästarn!

De gå. Novicius stannar; talar utåt gården.

God natt, sol, ängar, hagar, hängbjörkar, gullvivor! Jag föraktar er! Jag får mat! De gå.

Scen 4.

OLOF ensam.

OLOF.

Ve dem som släckt den heliga låga,
som en gång flammat i dennes bröst!
O huru tröstlöst då alla fråga
och ingen svarar på en ropandes röst!
Har jag ej stridit, har jag ej vakat?
Ej ungdomens fröjder jag ännu smakat;
på fältfot jag levat och sovit på mitt svärd,
och kraft jag ägde att trotsa en värld
av våld och vrånghet och synd och flärd!
Nu är jag trött, ty jag stått på skansen
och blåst i stridslur för en sovande släkt,
ett folk som av segrar rusigt mist sansen
och sen i sömnen late sig sträckt!!

Sätter sig på en bänk. Scholares Vilhelm och Nils komma från trädgården med spadar, som de ställa ifrån sig vid grinden.

Skall aldrig för mig det mer bliva vår?
Vi kan jag då ej som de andra somna
och låta sinnet och modet domna? —
Kom, höst, kom, sömn att min själ bedöva,
men blott en stund mina andar söva,
ty lätt är dock sömnen vid tjugu år!

Scen 5.

OLOF. VILHELM. NILS.

OLOF.

I tröttnat, gossar!

VILHELM.

Är det ej kväller?
Se dock, hur häggen sin skugga fäller
på vinkastets tak!

NILS.

Men varför ringer
man icke vesper? Där ute springer
man fram och åter vid katedralen
och stirrar tyst på den slutna portalen!

OLOF.

Alltid skall vår Herre försummas,
när hans tjänare passas opp!
Hör, där inne pipes och trummas
av en ändlös besoldad tropp,
var gång biskopen höjer pokalen,
prisar vinet och de dumma talen!

VILHELM.

Låt mig ringa!

NILS.

Det låter du bli!
Den saken förstå de nog bättre än vi!

VILHELM.

Först första budet, se'n fjärde,
så jag en gång av min lärare lärde!

OLOF.

Ej skola vi kivas och störa friden,
nej låtom oss hellre förkorta tiden
med vår comoedia som vi skola spela
vid Trinitatis!

NILS.

Jag kan hela
ängeln Gabriel!

VILHELM.

Nej, den fick jag —
och Nils Den Onde; den passar...

OLOF.

I dag
jag tror Den Lede här inne huserar!

VILHELM.

Förlåten, Mäster Olof, om jag orerar.

OLOF.

Se så, god vänner! Nu slut på grälet!
En var på plats, så börjar spelet!

Vilhelm och Nils ställa sig framför Olof.

VILHELM.

»Ve oss vi arme Israels barn,
nu äre vi komne i vår fiendes garn!»

Dörrarna till refektoriet slås upp. Jöns Beldenacke och Confessor komma ut arm i arm och synas välplägade. De företrädas av pager som bära flabeller. Fanfarer inifrån, sorl och glam.

Scen 6.

DE FÖRRE. BELDENACKE. CONFESSOR. PAGER.

BELDENACKE.

En härlig afton!

CONFESSOR.

Mycket sant, ers nåde!

BELDENACKE.

Och vilken präktig trädgård I han!

CONFESSOR.

Gårdar, ers nåde, ty vi ha både
örtagård, humlagård, köks—...

BELDENACKE.

Nå fan!
Dem måste jag se! Men kanske det lider
till vesper!

CONFESSOR.

Det tala vi aldrig om!
Men det var då för välsignat ers höghet kom
just nu i dessa bedrövliga tider,
då alla oss skämma!... Är här icke skönt?
Här svalka och skugga, där solljus och grönt!
Men här kännes fuktigt. Om I tycker som jag,
vi lämna kapitlet och göra ett slag
i parken!

BELDENACKE.

Jag vet inte vad jag skall säga!
I har förstått så rundligt oss pläga...
Jag måste nog hem! Ett arbete av vikt
mig väntar! Man måste dock veta sin plikt!

CONFESSOR.

Å, kom nu med, så gå vi en tur
under blommande aplar och persiska syrener,
och I skall se mina nya fontäner
med sölvfiskar, snäckor och sällsamma djur!
Och när I tröttnat, har jag en grotta
därnere vid sjön, där inte en råtta
oss vågar störa...

BELDENACKE.

Där ta vi oss en lur!

CONFESSOR.

Just så, herr biskop!

BELDENACKE.

I är då minsann
en pärla, Confessor, och köket, det köket!

CONFESSOR.

Än vinet?

BELDENACKE.

Benissime!

Får syn på Olof.

Vem är han?

CONFESSOR.

I känner icke kaniken, det spöket!

BELDENACKE.

Mäster Olof? Jaså, han ser ut på det viset!
Enfaldig — stursk; mycket ung,
en skolmästartypus; fattas blott riset!

CONFESSOR.

För all del, herr bisp, han är stolt som en kung!
Säg ingenting åt honom!

BELDENACKE.

Jag tror, min själ,
I fruktar att råka med honom i gräl!

CONFESSOR.

Ånej! Men han bits, är elak och butter;
dessutom har han en släng av Luther
uti sig! — Ers nåde, låtom oss gå!

BELDENACKE.

Nej, den mannen måste jag höra på!
Jag är ju här för att visitera
och än jag ej annat än matsalen sett,
men celler och häkte och sjukrum med mera...
Nu tar jag skolan och trädgårn i ett,
så kan man resten i morgon absolvera!

Suckar.

Det är då förskräckligt man skall vara så mätt!

Scen 7.

DE FÖRRE. SCHOLARES draga sig åt sidan.

BELDENACKE.

Hör på, kanik, hur många scholares
har du i skolan, när I ären som mest?

OLOF.

Aderton, biskop!

BELDENACKE.

Capitulares
ha uppgett nitton; nå det vet du bäst!
Vad läsen I?

OLOF.

Retorik, logik...

BELDENACKE.

Det är bra! Han I varmt? — Är du nöjd med din kost?
Jag tycker om dig; du är bara kanik!
Vår nåd skall söka dig en bättre post
med tiden!

Till Confessor.

Det är ju en hygglig man!

CONFESSOR.

Utmärkt! Om I visste hur mycket han kan!
I måste dock se våra skolesalar;
de skämmas ej för sig!

BELDENACKE.

Tack! tack, inte nu!
Solvisarn pekar redan mot sju;
det lider på kvällen och solen dalar.

CONFESSOR.

Då gå vi, ers nåde!

Pagerna fram.

BELDENACKE.

I stannen här!
Jag vill ej göra mitt folk besvär
då ej så behöves!

CONFESSOR.

Rätt så, rätt så!
Det skulle se ut som vi ej kunde gå
för oss själva!... Är det ej en Guds gåva
att äga hälsa och samvetsfrid...

BELDENACKE.

Vara nöjd med sig själv och långt från all strid
tacka Gud för sin dag, och med lugn gå att sova.

De gå långsamt arm i arm utåt.

Scen 8.

OLOF. SCHOLARES.

OLOF
springer upp och fattar om en pelare.

O, att jag kunde störta detta hednahus över deras huvuden!

Till Scholares.

Börjen om igen.

VILHELM läser.

»Ve oss vi arme Israels barn,
nu äre vi komne i vår fiendes garn!»
Nu är det I, Mäster, som skall svara!

OLOF.

Ja, nu är det jag som får svara på tal!
Här får icke sovas! Här finns intet val!
Bort, vila, bort, lek, nu stundar fara!
Var äro mina vingar? O hade jag dem kvar,
som en gång jag hade i unga dar!
Då flöge jag strax över klostrets mur
och svang mig upp i den högsta fur,
att jag mände se huru små I ären,
I som så lågt era huvud bären,
men högt era bukar fyllda med vin!
För himlens sol I så fege skyggen
och dragen korset så tungt på ryggen,
prediken som profeter, men leven som svin!

Scen 9.

DE FÖRRE. LARS PETRI in hastigt.

OLOF.

Vad har hänt?

LARS bläddrar i brev.

Marsk Siggeson är i staden på genomresa till Malmö och har i ärende att övervara en visitation samt taga reda på kyrkornas och klostrets egendom.

OLOF.

Äntligen har då kungen vaknat!

LARS.

Vår mor är i Stockholm! Sedan far dog vill hon icke bo i Örebro!

OLOF.

Har du mera nytt?

LARS.

Vår frände, Gert Boktryckare, sitter kvar på dårhuset och hans dotter bor hos vår mor som är hennes förmyndare! Hon skall i kloster!

OLOF.

I kloster! Arma barn!

LARS.

Stackars Olof! Du höll av henne hjärtligt!

OLOF.

Tala om annat!

LARS.

Vet du att Luther är gift?

OLOF.

Vad säger du? Till scholares. I ären fria! — Kom med på mitt rum, broder; det samlas folk därborta! — Det blåser upp! O, den som finge vara med!

De gå till vänster.

Scen 10.

Folk antages ha samlat sig utanför gallergrinden. Gert klädd som munk kommer insmygande genom trädgården.

GERT fram till grinden.

Vad vill folket?

FOLKET sorlar.

GERT talar fort.

Mässa? Vad skall ni med den att göra? Har ni tvättat era händer, ni som tummar på gallret där! Det är lördag i dag och här kommer intet orent in, ty här är ett heligt rum och här bor visserligen Confessorn som ligger och sover jämte biskopen nere vid sjön! Ja, gå och se efter, om ni inte tror! Jaså, ni kommer inte in! Nå, vad skulle ni också inne att göra, då det är så många förut! Vad grinar du åt, du som ser ut som du inte betalat dina utskylder!

FOLKET sorlar.

GERT.

Pingstafton? Ja, det var då som den Helige Ande steg ned på apostlarna; det har den gjort i kväll

också, ty både den ena och den andra voro röda som eldslågor i ansiktet! Gå nu hem och lägg er, barn! Vi skola bedja för er!

Scen 11.

DE FÖRRE. MÅRTEN in med en ofantlig nyckelknippa.

MÅRTEN.

Jag tror att packet väsnas! Varför väsnas packet?

GERT.

De äro hungriga!

MÅRTEN.

Hur kan man vara hungrig så här dags! — Benedicite, Domine!

GERT.

Amen!

MÅRTEN.

Vadan kommer du, broder cistercienser?

GERT.

Från Rom, svartebroder!

FOLKET skriker.

MÅRTEN.

Tyst därborta! Hur sade du?

GERT.

Från Westfalen, kära själ!

FOLKET rycker i grindarna.

MARTEN
avbrytes då och då av folket.

Det var själva den Onde! Låna mig din käpp.

Tar Gerts stav och går till grindarna.

Vad vill ni?

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Mässa? Vet ni inte, att staden är belagd med bann och interdikt och att således inga mässor komma att hållas och inga sakrament att utdelas.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Varför? — Därför att staden icke utgjort sin ränta till klostret! Då biskopen visiterade kassan befanns en stor brist i räkenskaperna!

Gert slår upp ett skratt.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Skatterna äro så tunga? Vem har bett er gå och betala kungens skulder? Tror ni inte vad jag säger, så gå ut på Stora Torget, där secretarius håller på att läsa plakatet framför Rådhuskällaren! Vill ni höra det skall ni få: »Alldenstund vår stiftsstad icke utgjort sin ränta et cetera. Sic foeteant animæ eorum in inferno!» Begriper ni? Det betyder annars: Tan nu varandra under armen och dran in i fördömelsen!

Folket tjuter.

Akta er! Det hjälper inte att väsnas, för här har jag nycklarna till kyrkan, allihop.

Skramlar med nyckelknippan.

Till Gert.

Du kom ifrån — sade du?

GERT.

Från Oxford, min vän!

Orgelmusik från klosterkyrkan.

Äro inte bröderna också bannlysta?

MÅRTEN.

Nej för all del. Men klockorna få icke röras, det skulle kunna väcka förargelse!

GERT.

Ja, det är mycket rätt!

Scen 12.

DE FÖRRE. DIAKONUS ut från kyrkan.

Orgelmusiken fortfar; en psalm tages upp av en röst.

DIAKONUS.

Varför komma icke bröderna i mässan? Orgamästaren väntar!

MÅRTEN.

Fråga sysslomannen! De måste väl hålla biskopens folk sällskap!

DIAKONUS.

Var är sysslomannen?

MÅRTEN.

I refektorium!

DIAKONUS.

Jag skall lära honom, jag. Att uppehålla bröderna med svalg och dryckenskap på helgdagsafton!

Går till refektorium; knackar på dörren; när den öppnas hör man ljudet av pipor och trummor. Diakonus släpas in; dörren stängs.

GERT.

Den där dörren går visst bara inåt!

MÅRTEN.

Vad menar du?

Orgeln tystnar mitt i en takt; sångstämman fortfar ensam, men tystnar strax.

GERT.

Ni borde icke ha genombrutna portar åt gatan!

MÅRTEN.

Tror du att här begås handlingar som icke tåla att ses!

GERT.

Era handlingar skulle allt tåla vid att bli skådade på särdeles nära håll!

Scen 13.

DE FÖRRE. ORGAMÄSTAREN från kyrkan.

ORGAMÄSTAREN.

Varför komma icke bröderna i mässan?

MÅRTEN.

De hålla biskopens folk sällskap!

ORGAMÄSTAREN.

Skall jag sitta och spela för tomma väggarna! Var är diakonus?

MÅRTEN.

Han gick in för att tillhålla bröderna!

ORGAMÄSTAREN.

Och så blev han kvar. Vaker och beder... Jag måste in och taga vara på min broder! Han är så svag min käre diakonus, så svag, så svag!

Går till refektorium. Ryckes in efter ett svagt motstånd.

MÅRTEN.

Han också! Det här måtte inte hänga rätt ihop! Jag måste gå och se efter!

Går in i refektorium.

Scen 14.

GERT. Sedan OLOF.

GERT.

Alla, alla övergiva de Herren!

OLOF
in hastigt utan att igenkänna Gert.

Var är Confessorn, broder! — Biskop Brask har kommit! — Vad ser jag! Fader Gert! Är du icke kvar?...

GERT.

På dårhuset? Nej, jag rymde! Du vet att Brask lät sätta in mig därför att jag tryckte Luther!

OLOF.

Jag vet! Men var kommer du nu ifrån?

GERT.

Från Wittenberg senast!

OLOF.

Vad gör man i Tyskland?

GERT.

Hela Tyskland står i lågor. Bönderna i Böhmen skaka på oket och herrarna lämna sina slott. Känner du Götz von Berlichingen, Mannen med järnhanden? O här skulle behövas järnhänder!

OLOF.

Vad ämnar du nu?

GERT.

Jag har två predikanter med mig från Westfalen: Rinck och Knipperdollink! Två stora levande andar! I natt resa vi till Stockholm och sedan predika vi!

OLOF.

Och jag skall sitta här bunden!

GERT.

Vilken har bjudit dig sitta bunden? Du är trött, Olof, du är feg! Statt upp och förkunna!

OLOF.

Feg! Ja, så är det! Och jag som en gång var med då doktor Luther spikade de nittiofem sanningarna på domkyrkoporten i Wittenberg, så att hammarslagen hördes ända till Rom; jag sitter här och låter lögner i millioner gå förbi mina öron ut i världen; jag som burit ved till bålet då påvens bannbulla brändes, jag som sade åt bödeln vid Stockholms blodbad att biskop Mathias var oskyldig, jag låter dessa Satans tjänare uttala sitt skyldig över detta arma folk! Jag är feg, säger du! Välan! — Öppna grindarna därborta! På vid gavel! Släpp in folket i den tomma kyrkan!

Gert gör sig i ordning att öppna grindarna; Olof fattar linan, som hänger ner från kyrktornet, och ringer.

Kommen härin folk! Förlåten är rämnad! Träden härin i det allra heligaste och sen!

GERT

har fått upp grindarna; hornstötar utanför; han ryggar.

Biskop Brask! Honom måste jag icke träffa! Men vi, Olof, skola råkas än en gång, många gånger! Nu fruktar jag icke mer, ty jag ser eldstungan dallra över ditt huvud! — Statt upp och förkunna!

Går genom trädgården.

Scen 15.

OLOF. Sedan BRASK.

OLOF

upphör att ringa; intager en avvaktande ställning mitt på gården; synes först häpen över sin djärvhet, men sedan fast besluten att möta vad som helst.

Då ringningen började har Mårten och ett par bröder störtat ut ur refektorium, men genast vänt om då de sett Brasks förtrupper.

BRASK

inbäres i en bärstol med baldakin; stiger ur i portvalvet och går ensam in på scenen.

Vem har ringt vesper, då staden är belagd med bann?

OLOF.

Jag!

BRASK.

Kände du ej befallningen?

OLOF.

Kyrkans vrånga påbud äro alltför väl kända!

BRASK.

Du är en djärv man!

OLOF.

Sanningen är alltid djärv!

BRASK.

Återigen en stackars yngling som har funnit sanningen! Vad heter du?

OLOF.

Olaus Petri!

BRASK.

Är du Mäster Olof! Vet du vem dig talar till?

OLOF.

Servus servi servorum, Hans Brask!

BRASK.

Du är alltså en sådan där man, som går omkring och säger sanningar!... Vill du bli min kapellan?

OLOF.

Och bära omkring lögnen? Nej!

BRASK.

Du är mycket ung; jag förlåter dig! Du har stora gåvor, men vet ej använda dem; jag skall lära dig det!

Vinkar utåt. En knekt inträder.

När du blir tre gånger så gammal du nu är, skall du tacka mig för lärdomen.

Till knekten.

Sätt kanonikus i östra tornet!

OLOF.

Utan dom och rannsakning sätter ingen mig i fängelse!

BRASK till knekten.

Fem veckor!

OLOF.

Biskop Brask! Från denna stund har kyrkan strid på liv och död!

BRASK.

Tala icke så stora ord, min vän, det finns icke så stora ting i denna lilla världen!

Scen 16.

DE FÖRRE. LARS SIGGESON SPARRE in, känner igen Olof; ger ett tecken åt knekten att dröja.

MARSKEN.

Biskop Brask! Väl mött! I är här i samma ärende som jag!

BRASK.

Jag känner icke ert ärende, herr marsk!

MARSKEN.

Men I känner måhända varför staden är i oro?

BRASK.

Staden har icke utgjort sin ränta till klostret.

MARSKEN.

Och därför skall folket vara utan gudstjänst?

BRASK.

Icke för räntans skull, men därför att kyrkan —

MARSKEN.

Alltid kyrkan!

BRASK höjer rösten.

... måste hävda sin rätt under tider, då man sätter densamma i fråga. Tala I vid er konung, han skänker icke efter några skatter!

MARSKEN.

Men I, biskop i Linköping, har ej någon domsrätt över Strängnäs stift!

BRASK.

Då ingen ärkebiskop finnes, räknar jag mig som svenska kyrkans överhuvud!

MARSKEN.

Med vad rätt?

BRASK.

Den starkares!

Till knekten.

Är fången bortförd?

MARSKEN.

Olaus Petri! I är fri!

BRASK.

Om fem veckor!

MARSKEN.

I fängslar icke konungens troman, sekretarius i Stockholms rådstuga, magister Olaus Petri!

BRASK.

När blev kaniken sekretarius?

MARSKEN tar fram ett pergament.

Nu! — I vidhåller!

BRASK höjer rösten.

För bort fången!

MARSKEN.

I har ett hundra och femtio man i ert följe!

BRASK.

Ja, det har jag, marsk!

MARSKEN.

Jag har sex hundra!

Paus.

BRASK.

Då har I rätt för denna gången! Hitåt, mitt folk!

Tjänare in med bärstolen.

BRASK stiger upp.

Till biskopsgården!

De gå.

Scen 17.

MARSKEN. OLOF.

MARSKEN.

Sekretarius! I reser denna natt till Stockholm! Konungen ger er tillstånd att predika i stadskyrkan efter övertygelse! Jag vill giva er ett råd med på den väg I nu beträder och som kan föra er långt! Dömen aldrig konungens handlingar, huru än han må låta och göra. Det kommer en dag, då det skall röjas hur högt han menat med alla och med er!

Vår Fru beskydde er från våld och våda! Farväl!

Går hastigt.

I porten.

Min häst! — — — Till biskopsgården!

Scen 18.

OLOF. Sedan LARS.

OLOF.

O, jag är fri! Så hören det, murar,
som gömmen själar i era burar!
Jag är fri, jag är fri! Nu kommer min tid,
nu lever jag åter, ty här stundar strid!

LARS.

Nå, sekretarius, du vet din lycka!

OLOF.

Kom, käre broder, och låt mig trycka
dig i min famn! Du följer mig, säg!
Att vandra ensam mig alltid var svårt!

LARS.

När du far fram på din blodiga väg,
då skall jag hela där du slog för hårt!

OLOF.

Kan man slå för hårt då det gäller allas,
ej eget väl!

LARS.

Det finns många vägar!

OLOF.

Men vilken skall då den rätta kallas?

LARS.

Den man går med Gud! Du vet jag plägar
ej välja andra!

OLOF.

När såg du mig taga
ett steg, jag ej visste min Herre behaga?

LARS.

Och ändå, Olof, ej samma stråt
vi nå'nsin följt, fast vi följas åt!

OLOF.

Du böjer, jag bryter; jag slår och du lisar...
Men tyst med frågor! När en gång vid målet
vi stanna båda, då slutet oss visar
vad längst höll provet, om vaxet eller stålet,
om högsta viljan kan vilja ett,
men göra sin vilja på flera sätt!

LARS.

Nu glömma vi aldrig den stunden, broder!
Gå fram på din bana och bryt och slå,
så långt det räcker — men skona din moder!

OLOF.

Vem bjuder stormen hur långt den skall gå?
Nu blåser det upp; förbannad den ro,
som höll mig så länge! Nu är jag vaken!
Välkommen, ofrid, kom, tag ditt bo
här under de gamla, de gistna taken!
Ja, darren, I murar, I unkna valv,
där nattfåglar byggt och där svampar frodas!
O hörden I blott när jorden skalv,
ej skulle då edra stenar blodas
av krossade hjärtan för den som felat.
Men nu skall sten ej låtas på sten!

Jerusalem, Jerusalem, du har icke velat,
och därför, därför skall du dö hän!

Olof lyfter sin knutna hand mot klostret då de gå. Det har börjat skymma och trädgården ligger i svag aftonbelysning. Confessor och Biskopen komma arm i arm borta i trädgården under förtroligt samspråk.

ANDRA AKTEN.

I Storkyrkans sakristia.

Låg fonddörr till en välvd gång ut till kyrkan. Ovanför ett litet målat rosettfönster. Till vänster utgång till kyrkogården. Till höger dörr upp till predikstolstrappan. I ett hörn altare med Mariabild; mässkärl och kåpor; kistor och korstolar; på väggarna porträtt av andliga och helgon. Ett stort bord till höger med papper, böcker, skrivdon m. m.

Scen 1.

KYRKVAKTAREN och hans HUSTRU undersöka kollekten som de nyss uppsamlat efter ottesången.

KYRKVAKTAREN.

Här finns min själ inte två lod koppar
i hela kollekten; men jämt är det så;
när jag har min tur på våren, då stoppar
man byxeknappar med stämplar på
i håven! Ja, ja!

HUSTRUN.

Var nöjd med det lilla,
min man, så får du det mera en gång!

KYRKVAKTAREN.

En ljuvlig tröst när det går en illa!
Men det här var likvisst bara ottesång,

och dagen är min i dag hela dan;
det kommer väl finare folk i mässan
att höra på kungens nye kaplan;
han lockar väl folk, han också, till dess han
blir gammal som de andra och ful och grå!

HUSTRUN.

Han lär vara en väldig predikare,
som folket säger!

KYRKVAKTAREN.

En röst som få!
Men brodren Lars är ändå likare!

HUSTRUN.

Känner du dem, du?

KYRKVAKTAREN.

Hå, måtte väl det!
Jag minns dem som piltar; de suttit på mitt knä;
deras far och jag voro gamla vänner;
han var smed, som du vet, i Örebro.
Nu äro de lärde herrar, må tro,
och Olof präst; få se om han känner
igen gamle stöten, som bort komma i ro
för längesen!

HUSTRUN.

Jag tror du lider
av avund, min gubbe! Nej aldrig i tider
den blir en daler som slogs till slant.
Men nog du kunde ha blivit dekant
om icke du varit så styv och enveten
och sagt dina sanningar åt överheten!
Man går dock längst med lämpor och fog

och ännu aldrig någon människa tog
sig fram i världen utan ödmjukheten!

KYRKVAKTAREN.

Jag vet, det alltid var mig till men,
att jag ej kunde ljuga och buga och tiga
och därför är jag' dräng åt min hustrus piga;
Gud bättre mitt förstånd, så blir väl bättre se'n!

Scen 2.

DE FÖRRE. MODREN. KRISTINA. MÅRTEN.

MÅRTEN till kyrkvaktaren.

Har magistern kommit än?

KYRKVAKTAREN.

Nej, helige fader, det har han icke, men om de nådiga fruntimmerna behagade sitta, kommer han snart!

MÅRTEN.

Då sätta vi oss, fru Margareta, och vänta!

De sätta sig; Kyrkvaktaren och Hustrun gå.

MODERN.

Mina dagar äro snart räknade; därför skrev jag till den fromme confessorn i Strängnäs kloster och bad honom skicka mig en biktfader. I är en god man, fader Mårten, och skall ej bli obelönad!

MÅRTEN.

De hulda tankar den helige confessor och prior för Strängnäs svartbrödrakonvent varit nådig hysa om mig, och som I, fru Margareta, haft förtroendet dela, skall jag söka göra mig värdig, så långt i mitt skön står!

MODERN.

Tack! — I känner min son Olof från Strängnäs?

MÅRTEN.

Jag känner honom något!

MODERN.

Svara mig på samvete och frukta ej att göra mitt hjärta bedrövat: har han blivit vid sin barndomstro?

MÅRTEN.

Det vågar jag säga att han har!

MODERN.

Tack för det!

Stiger upp och går till Mariabilden, för vars fötter hon nedlägger en halskedja.

Ave Maria gratias plena...

Men säg, fader Mårten; vadan komma dessa rykten att han icke är den heliga kyrkan trogen?

MÅRTEN.

Det är blott en otidig räddhåga! Man vet att han studerat i Tyskland, där Luther sprider sina irrläror; han är ung och är ganska lärd. Denna lärdom hade det med sig, att han gärna ville fråga, där frågor ej voro av nöden eller voro rent av otillbörliga!

MODERN.

Ser I! Ser I!

MÅRTEN.

Det var blott en obetydlig tvist jag nu syftade åt, som han hade med dekanus rörande Sankta Anna!

MODERN.

Vår heliga Jungfrus moder!

MÅRTEN.

Jo just den! Magister Olof förfäktade, icke utan en viss ganska vacker färdighet, att hon icke var vår Frälsares mormor.

MODERN.

Vad säger I?... Olof! Olof!

MÅRTEN.

Låter icke oroa er, fru Margareta! Det är den enda synden jag hört magistern begå i sitt tal.

MODERN.

Tror I, att vår fru kan förlåta honom detta?

MÅRTEN.

Allt kan förlåtas!

MODERN.

Men nu innan han träder upp!

MÅRTEN.

Vad vill I att jag skall göra?

MODERN.

Läs för honom!

MÅRTEN.

Jag?

MODERN.

Varför icke I?

MÅRTEN.

Magistern och jag voro icke goda vänner i klostret, och skrymteri, fru Margareta, det är icke min sak!

MODERN.

Men huru vackert, då en ovän beder för en ovän!

MÅRTEN.

Sant! Men jag kan icke!

MODERN.

I bliver belönad!

MÅRTEN.

Icke för all världens guld skulle jag göra det!

MODERN.

Stackars Olof!

KRISTINA.

Om fader Mårten får den där turkiska bössan med silverbeslagen efter Olofs far, för vilken fader Mårten sade han ville ge livet om han ägde den, skall han läsa för Olof!

MODERN.

Min stackars son! Han har ett hett sinne — det var alltid hans olycka — som barn redan hade han alltid ovänner — det följer honom genom livet — och han som är god som guld — och försonlig och vek, om man bara vet att taga honom!

MÅRTEN.

Hör nu!

MODERN.

Att den dagen också skulle komma — Kristina, minns du var jag gömde fars gamla saker — det är onda tider och pengar äro svåra att komma efter — hjälp mig, barn — mitt gamla minne börjar svika mig.

KRISTINA.

Om du menar, mor, den spanska hirschfängarn med förgyllda hjaltet och de stora älgskinnshandskarna och grävsvinsväskan, så ligga de nog kvar på lilla torkvinden...

MÅRTEN.

Föraktar I mig, fru Margareta, om jag går och läser?

MODERN.

Nej, fader Mårten! I har ett försonligt sinne, det är vackert!

MÅRTEN.

Jag skall läsa sex rosarium Mariæ i gevärssmedernas kapell; det ligger här invid!

MODERN.

Tack, fader Mårten! Nu är jag nöjd och intet skall störa min glädjedag.

MÅRTEN.

Den heliga Jungfrun vare med eder, Sankt Lars och Sankt Nikolaus beskydde eder usque ad æternam vitam. Amen!

Går.

Scen 3.

MODERN och KRISTINA.

MODERN.

Är det icke en lycka för oss att ha funnit fader Mårten?

KRISTINA.

Han tänker icke vad han talar!

MODERN.

Vad säger du, mitt barn?

KRISTINA.

Eller tänker han två ting på en gång!

MODERN.

Vad menar du?

KRISTINA.

Det kan jag icke säga nu, men jag hade det så för mig nyss. — Han älskar icke Olof!

MODERN.

Kan du veta det?

KRISTINA.

Jag har älskat Olof se'n vi voro barn, det vet du, mor; får jag göra honom en glädje i dag?

MODERN.

Varför skulle du icke det? I råken varandra kanske aldrig mer.

KRISTINA.

Sedan far blev sjuk, bestämde du att jag skulle gå i kloster! Jag trodde att Olof skulle vilja ha ett minne av mig; du har sytt hans krage; får jag ge honom detta handkläde?

MODERN.

Kära barn, det får du!

KRISTINA.

Tack, mor, tack för det!

MODERN.

Ingen orsak, barn! — Tyst! Nu kommer Olof! Hör du! Det är hans steg! Jag känner dem bland tusen.

Kristina rättar på sin halskrage.

Scen 4.

DE FÖRRA. OLOF.

MODERN.

Guds fred, son!

OLOF.

God dag, mor! Det var vänligt att du kom! God dag, Kristina!

MODERN.

Gud välsigne dig, sonen min,
på din hedersdag, som så länge jag väntat!
Nog har jag sett hur du läst och präntat,
tills du blev mager och blek om din kind;
aldrig ändock du bekymmer mig gjorde,
ty jag visste för säkert och sant,
att en dag dig skulle så grant
löna din möda så väl, som sig borde,
och glädja den gamla, som för sina söner
aldrig tröttnat med sina böner!
Se här, min Olof, tag detta lilla!
Den är icke vacker! Var skulle jag få
nog vackert åt dig! Men det lider på
och mina ögon de se så illa!

Sätter kragen på Olof.

Nu skulle far ha levat och sett dig!
Men han är borta... Han var dig ej blid,
hans lynne, som ditt, ej älskade frid!
Kristina har också något att ge dig:
det grannaste handkläd av flandriskt tyg,
så fint och mjukt som det raraste siden.
Se så, mitt barn, var icke blyg!

I voren ju fästefolk förr i tiden,
men nu I fästat den brudgum och brud
som aldrig svika! Så gen varandra
en fridskyss, den sista, att se'n för Gud
I evigt skiljda mån troget vandra!

Olof och Kristina kyssas under häftig rörelse.

Nu säg mig, son, vad texten heter,
som i dag du ämnar att tala om!

OLOF.

Jag menar något säga om de falska profeter!

MODERN.

Det är rätt, min son! Så välsignat du kom!
Just nu då de döpare och lutherister
draga och riva, en hit, en dit!
Säg dem sanningen! Som lärd magister
nog du vet i vad stycke dem brister!
När du var barn ej fanns detta split;
alla trodde på Gud och vår Fru,
och hulpo de då, så hjälpa de väl nu.
Nu duger dock ej mer vårt Ave Maria;
från allt som är svårt man vill befria
en sömnig syndare och är helt trägen
att göra så bred den smala vägen!

OLOF.

Visst sant, min mor, men vet du vad du beder?

MODERN.

Det sörjer jag ej, ty han som tillstäder
min bön, han fattar så gott latinet!
Om blott man stoppar sitt högmod i skrinet

och ej vill förstå vad ej skall förstås,
så kan en ärlig bön ej försmås!

Tager upp ett breviar.

Säg mig, Olof, minns du en legend,
här står, Om Riddaren och Liljobladet?

OLOF.

I Mariusagan? Den är nog känd
och Den märkliga Drömmen och Jeronimus i badet!
Jag kan dem alla! — Ack, har du den kvar,
den gamla boken, du ärvde av far?

MODERN.

Det dyraste jag äger!

OLOF.

På äkta pergament
med målade bilder och munkapränt...

MODERN.

Ack, läs mig den sagan förr än det ringer!

OLOF.

Käraste mor, jag hör man springer
där ute redan!

MODERN.

Du hörde nog fel.
Det brådskar ej förr än orgornas spel
oss manar! Nej, Olof, du är för stolt,
du vuxit ur din barntro som ur din kolt.
Och enfaldigt tycks dig vad än kan hugsvala
den gamlas sinne —

OLOF.

Du får ej så tala
och icke tro, att jag glömt, det du
tog från dig själv, för att låta mig lära!
Giv mig boken! Det kan ej jag bära,
om du tror att högfärd regerar mitt sinne!

MODERN.

Jag tror ej så! Men stängom nu inne
de tvedräktens andar oss vilja störa!
Guds moders moder oss nu skall höra!

OLOF
läser fort och likgiltigt:

»En Riddare rik och välboren gav sig i kloster: intet hade han lärt läsa eller sjunga: han kunde ock icke mera än Ave Mariona: det lilla ordet han visste läsa, det gick honom aldrig ur minnet utan las han det både natt och dag: sedan han döder vart och i jord lagder då växte där upp den vänaste lilja ur hans grav och uppå varje liljeblad var där Ave Maria skrivet med gullstäver.

Män grovo till roten och funno att hon gick ut av hans tunga!»

Olof slår igen boken.

En munkalögn så visst det var!

MODERN.

Heliga vår Fru, vad var det du sade?
Hörde jag orätt? — Jag vill ej ha svar! — —

OLOF.

Förlåt mig, mor, om illa jag lade
mina ord!

MODERN visar på Mariebilden.

Ej mig, blott henne dig bör
att bedja om tillgift!

OLOF.

Just dig, ej belätet!

Han har nalkats bilden och upptäcker kedjan som Modern nyss lagt dit.

Vad ser jag! Så tidigt och fångst i nätet!
Åter en själ som trott, att man rör
träbilders hjärtan med ädla stenar,
eller ock någon som enfaldigt menar
köpa sin salighet förr än han dör.

MODERN.

Nej, Olof, det var en lycklig mor,
som ej kunde bära en glädje så stor
att åter ha fått en förlorad son
tillbaka i famnen han flydde från!

OLOF.

Det var du!

MODERN.

Det var jag! Men säg mig, säg,
att ej du vikit från sanningens väg,
den enda, den allförbarmande kyrkan!
Säg, att du ännu ej skänkt din dyrkan
åt främmande Gudar!

OLOF.

Nåväl, du vill det veta!
Jag är lutheran!

MODERN.

Vad skall det heta?
Och du om de falska profeter ordar,
du, falske profet!

OLOF.

Det finns många hjordar,
fast herden är en!

MODERN.

Du, en antikrist,
du mitt lamm, som jag trodde så visst,
att aldrig vargar från mig skulle röva!
Herre! Du ville då så hårt mig pröva!
Ve mig! ve! Ovännen sått
ogräs i vetet förrn i ax det gått!
Bättre jag kommit med far i jorden,
ty nu är all glädje till intet vorden!

OLOF.

Bittra stund, du kunde ej bida!
O, jag vet, du kan tiga och lida,
men tala, moder, låt smärtan slå ut,
förkrossa mig rätt och låt allt vara slut!
Jag vet, du kan tala så vackra ting,
om första gången, när vid altarets ring
jag svor mitt löfte. Om vad du kände,
då nyss du kom; då klockorna sände
sin morgonhälsning och duvorna svävade
som fridens bud omkring tornets krans;
och hur du hoppades och hur du bävade
och lyckligare moder än du ej fanns!
Det var söndagsfrid, då du trädde härin;
det var sol, det var vår i den gamlas sinn'
och nu — Ve oss! Mor, se då på mig!
Ser jag lycklig ut? Du kan ej förstå mig,
och därför kan jag ej giva dig svar!
Du gråter — och din son ej tröst åt dig har!

MODERN.

Tag åter, och ännu din mor du har kvar!

OLOF.

Jag kan ej! Ack, mor, dina böner spar!

MODERN.

Man kan vad man vill!

OLOF.

Jag vill ej! Så hör det!

MODERN.

Du är ej min son, om icke du gör det!

OLOF.

Du är ej min mor, om du vill mig fresta
att falla ifrån vad jag håller för sant!

MODERN.

När lögnens ande har gjort sitt bästa,
då ordar han om sanning — det låter grant!

OLOF.

Hör du därute; så dovt det gnyr.
Det är stormen som vaknar! Och jag honom styr!

MODERN.

Nu vet jag! De äro här de antikrister,
som skända templen, de anabaptister!
Det är till dem du skall ljuga ditt tal,
förnekare, avfälling! Du har gjort ditt val,
så tag då en moders —

OLOF.

Du skall icke banna!

MODERN.

Helige Sankt Georg! Förgör dem, förgör
de avgrundens drakar vi darra för,
och låt dem evigt där nere stanna,
där lågan ej släckes och masken ej dör!
Bort, här är orent! Ut, ut i det fria!

Till Kristina.

Ser du! Det är lögnaren! — Jesus Maria!

De gå.

Scen 5.

OLOF. Sedan KYRKVAKTARENS HUSTRU.

OLOF

sätter sig vid bordet, döljer ansiktet i händerna.

KYRKVAKTARENS HUSTRU.

Guds fred, magistern!

OLOF.

God morgon, min vän!

HUSTRUN.

Ha fruarna gått sin väg?

OLOF.

De ha gått!

HUSTRUN.

Och jag hade gjort fint i bänken och lagt fram böckerna. De komma väl igen?

OLOF.

O, att de gjorde det!

HUSTRUN.

Magistern är bedrövad!

OLOF.

Vem är det som läser högt där inne i kapellet?

HUSTRUN.

Vet icke magistern?

OLOF.

Nej!

HUSTRUN.

Det är ju vråprästen Erik, den snällaste i hela församlingen, som läser rosenkransen.

OLOF.

Vem läser han för?

HUSTRUN.

Talade inte frun om det?

OLOF.

Frun? Min mor?

HUSTRUN.

Ja, Herre Gud, hon ville ju magistern så väl!

OLOF.

För mig!

HUSTRUN.

Alltid sitter det synd i någon vrå, tänkte hon!

OLOF

stiger upp och går några slag på golvet. Han tappar handklädet som han fått av Kristina.

Har I någon son?

HUSTRUN.

Ja, det har jag väl!

OLOF.

Är hans liv er kärt?

HUSTRUN.

Det kan väl en förstå!

OLOF.

Älska honom icke då! Ty I tager livet av honom!

Scen 6.

DE FÖRRE. KYRKVAKTAREN.

KYRKVAKTAREN.

Nu är folket församlat! Man är inte nöjd med att orgorna inte få spela; det viskas och tasslas så att en kan känna sig litet rädd!

OLOF.

Folket skall icke vänta länge, jag kommer.

Scen 7.

DE FÖRRE. KRISTINA. Kyrkvaktaren och Hustrun hålla sig i bakgrunden.

KRISTINA.

Gå icke upp, Olof, man stenar dig!

OLOF.

Är du icke med mor?

KRISTINA.

Jag sprang ifrån henne då jag hörde två borgare som lade råd emot dig!

OLOF.

Är det icke rätt att man stenar de falske profeter!

KRISTINA.

Du är icke falsk!

OLOF.

Hur vet du det?

KRISTINA.

Man vet icke alltid varför man tror på en människa, men man gör det!

OLOF.

Du tror på mig!

KRISTINA
tar upp handklädet från golvet.

Jag tror att du håller av mig, fastän du trampat på min gåva!

OLOF.

Förlåt mig! — Du har ett stort sinne, Kristina!

KYRKVAKTAREN
som ser i dörren till kyrkan.

Folket är oroligt, magistern!

OLOF.

Lämna mig! Nu måste jag upp!

KRISTINA.

Det är en stor och rättfärdig sak du skall tala för?

OLOF.

Du vet icke?

KRISTINA.

Jag vet blott, att den är större än kärleken till din mor. Är den?

OLOF.

Du såg det nyss!

KRISTINA.

Då skall du gå upp!

OLOF.

Tack, mitt barn! Du har givit mig åter min kraft! Farväl! Hör! De ropa där ute! Här är jag! I som kallen mig!

Han går ut till höger. Kyrkvaktaren ut i fonden.

Scen 8.

HUSTRUN och KRISTINA.

Man hör ett dovt buller från kyrkan.

HUSTRUN.

Det här slutar aldrig väl.

KRISTINA.

Här händer något som jag ej förstår. Varför är folket i oro? Vad har man för sak med magister Olof?

HUSTRUN.

Det är de här nya funderna med mässan, som man icke kan lika sig med!

KRISTINA.

Icke något annat?

HUSTRUN.

I känner magistern sedan länge?

KRISTINA.

Han är min frände!

HUSTRUN.

Jag kunde förstå det!

KRISTINA.

Hur kunde I förstå det?

HUSTRUN.

Eljes vore I icke här!

KRISTINA.

Ja, det är rätt! — Säg mig, var ligger Vismarsgatan?

HUSTRUN.

I vet ju var kålgården är östantill!

KRISTINA.

Jag vet.

HUSTRUN.

När en kommer dit och tar av på vänster hand, så har en tegelbruket strax för!

KRISTINA.

Vilket tegelbruk?

HUSTRUN.

Claræ tegelbruk, förstår sig!

KRISTINA.

Tror I att jag kan gå ut i kyrkan?

HUSTRUN.

Om I går tyst, fru lilla, så ska I få sitta i vår bänk.

KRISTINA.

Jag är icke fru!

HUSTRUN.

Så kan I bli!

KRISTINA.

Aldrig blir jag fru!

Scen 9.

DE FÖRRA. KYRKVAKTAREN.

KYRKVAKTAREN.

O du helige Sankt Göran!

HUSTRUN.

Vad är det?

KYRKVAKTAREN.

O du evige Sankt Nikolaus!

HUSTRUN.

Tala, i Herrans namn.

KYRKVAKTAREN.

De kasta sten mot predikstolen!

KRISTINA.

Jesus Maria!

KYRKVAKTAREN.

Jo, nu skall jag tala om! Mästern är en Luther, en vederdöpare! Vet I vad han sa? Först började han så vackert, men inte läste han i mässboken, det gjorde han inte!

Kristina går ut i kyrkan.

Gå inte ut, för Guds skull! Ja, vet du, hustru, det var riktigt vackert och det var så tyst att man hörde hur han hämtade andan! Men så repade han sig och höjde på rösten och så sa' han, att påven var Antikrist och så kallade han Jungfru Maria för ett beläte. Då började några att skrika och så flög en sten mot honom. Men då du, du skulle ha sett honom, då lyfte han näven och slog den i pulpeten

så att timglaset hoppade, och så fortsatte han, och vet du — det lät som när åskan går!

Skrik och buller från kyrkan.

HUSTRUN.

Heliga Jungfru, beskydda oss! Det är vederdöparne! Låt oss fly!

KYRKVAKTAREN.

Ja, låt oss fly!

Scenen är tom ett ögonblick. Bullret och braket avtar.

Scen 10.

OLOF. Sedan KRISTINA.

OLOF.

De vilja icke! Jag ropar åt trälarne: I ären frie, och de stena mig! Alla övergåvo de mig och flydde!

KRISTINA in.

OLOF.

Men du ensam blev kvar!

KRISTINA.

Jag vill tacka dig; sådana ord har jag icke hört förr.

OLOF.

Du är blek; du lider!

KRISTINA.

Icke nu, men nyss!

OLOF.

Vet du vad det är att lida för en annan?

KRISTINA.

Nej!

OLOF.

Lämna mig! Här är icke din plats!

KRISTINA.

Jag vet var min plats är, men där vill jag icke vara!

OLOF.

Var vill du vara?

KRISTINA.

Icke hos din mor; icke i klostret; ingenstädes i hela världen.

Hon faller i gråt; Olof blir orolig och går fram och åter; stannar vid bordet och bläddrar i en bok.

OLOF.

Finner du att jag var hård nyss mot min mor?

KRISTINA.

Kan du vara hård?

OLOF.

Mot dem jag älskar, ja!

KRISTINA.

Mot dem du älskar!

OLOF.

Jag får icke älska någon!

KRISTINA.

Icke?

OLOF.

Kärleken är den största känslan; den dödar alla andra; tanken också!

Det bultar på dörren till kyrkan.

Du måste gå härifrån, Kristina!

KRISTINA.

Farväl!

OLOF.

Farväl!

KRISTINA går.

OLOF
efter henne; tar hennes hand.

Vart går du?

KRISTINA.

Jag vet icke! — I morgon skall man taga mitt löfte till klostret!

OLOF.

Till klostret! I morgon! — Vänta mig hos mor innan kvällen! Lova att icke ge något löfte dessförinnan!

KRISTINA.

Jag lovar! — Lovar du att komma?

OLOF.

Jag lovar! — Farväl!

KRISTINA.

Farväl!

Går genom dörren till vänster.

OLOF
tar upp handklädet; kysser och gömmer det vid bröstet.

Nu skall jag öppna, om det ock vore för att möta tusen dödar! Nu kan jag icke dö!

Scen 11.

LARS. OLOF.

OLOF.

Du, broder; bär du fridens eller stridens budskap?

LARS.

Fridens, som alltid! Din bana börjar blodas!

OLOF.

Är det tyst där ute?

LARS.

Kungens knektar ha straffat ogärningsmännen! Kungen är här!

OLOF.

Vad säger han?

LARS.

Han talar aldrig, men han handlar! Om tre veckor skall du upp och disputera i Uppsala för den nya läran; sedan skall riksdag hållas i Västerås, där det gäller det gamlas stå eller falla.

OLOF.

Endast falla!

LARS.

Säg mig, Olof! Skulle du, om du visste att det fanns någon starkare än du, skulle du se att denne stode upp i ditt ställe och gjorde din gärning, endast din gärning bleve gjord?

OLOF.

Skulle jag träda undan?

LARS.

Om det fanns någon starkare?

OLOF.

Det finns ingen!

LARS.

Din tro är stor! Vem gav dig den?

OLOF.

Kärleken! Jag älskar Kristina!

LARS.

Jag har sett det länge. Och du gifter dig?

OLOF.

Som Luther gjorde! Är det rätt?

LARS.

Vad säger ditt samvete?

OLOF.

Det tiger!

LARS.

Är din kärlek så stor, skall jag viga dig!

OLOF.

Tack! — Och nu framåt igen och må mitt öde fullbordas!

TREDJE AKTEN.

Mäster Olofs arbetsrum.

Hyllor med böcker, astronomiska och fysikaliska instrument; vapensamling, tavlor o. s. v.; nere på scenen ett stort skrivbord och länstolar; till höger dörr till Olofs mottagningsrum; till vänster dörr till de övriga rummen; ingång i fonden.

Scen 1.

KRISTINA och ELSA.

KRISTINA.

Se efter, Elsa, om magistern slutat!

ELSA.

Förlåt, kära fru, om jag säger nej!
I vet att jag aldrig på plikten prutat,
men störa magistern, det vågar jag ej,
när han håller rådstu med folk där inne.
Då en skall tjuvar och skalkar förhöra
är icke gott vara blid i sinne.

KRISTINA.

Min stackars man, han har då ett göra:
om vardag domare, på söndagen präst
och aldrig fri! — Jag känner det bäst,
som sitter här ensam och skall sömma och sy
och timmarna bli långa och vilja ej fly.

ELSA.

I varit gifta i åtta dagar
och redan, fru, jag tror I klagar!

KRISTINA.

Jag klagar visst icke! Men du kan ej förstå —
när man är gift, är det ej som förut,
man är sig ej nog, man är som två,
men vänta, du får väl en gång pröva på!

ELSA.

Tyst, hörde I ej liksom någon skrek —
där inne plär ej gå till på lek!
Nu måste jag titta i nyckelhålet,
fastän det är fult; men ändamålet...

KRISTINA.

Vad ser du, barn? Säg ut! — Nå, svara!

ELSA.

O, Jesus Maria! här är någon fara
å färde; de slåss med stolar och bord
och hojta och ropa på våld och mord!

Hon drar sig hastigt från dörren.

Scen 2.

DE FÖRRA. OLOF klädd i öppen prästrock med pansarskjorta under. Springer fram till vapensamlingen och tar ett slagsvärd.

OLOF.

Jaså, din skälm, du vågar hota.
Här finns medel som sådant kan bota!

Stannar i dörren.

Han sprang sin kos, den förvetne kanaljen!
Den springer ej långt, som skall i galgen!

KRISTINA.

Vad är det, min Olof?

OLOF.

Är du rädd, min duva?

Ställer från sig svärdet.

KRISTINA.

Vad är å färde? Vad vållar din vrede?

OLOF.

Det var en skeppare, ett hår av den lede,
som var stämd till rätta för smuggleri;
nu var han drucken och hotade med darten.

KRISTINA.

Min stackars Olof! Men nu är du väl fri?

OLOF.

Ej ännu, min vän; här är mycket i farten.
Förgäves jag väntat på konungens bud
från riksda'n där borta, där nu, vill Gud,
vårt, allas öde skall vara dikterat —
ditt öde också, min lilla vän!
Vårt band är ju ännu ej konfirmerat,
men min du är, om ock själva den — —
Var ej rädd, mitt barn, än blir väl dag;
en kyss på munnen — och så nya tag!

Han kastar av sig prästrocken och sätter sig vid skrivbordet.

KRISTINA.

Aldrig kan du få vara i ro!

OLOF.

Jag är väl i ro, när jag är i vårt bo!

KRISTINA

blir tyst, drar sig uppåt fonden.

OLOF

städar och röjer på skrivbordet; stöter av våda omkull ett glas med blommor och kastar ut genom fönstret.

Det här är göra för en karl som jag!
Här skall jag sitta var enda dag
och skriva räkningar på silverstopen
från kyrkan den och för klostret det;
man visar mig redan tillbaka i hopen
se'n munkaligan jag gjorde bet
vid disputationen. Men då, kan tänka,
då skulle jag främst för att klä skott,
man tvekade ej den äran mig skänka;
då var jag så präktig i stort som smått!
Man ville mig ha som en jakthund i koja
till reds och redo att släppas på spår,
men på bytet endast han skälla får
och sedan krypa helt lugnt i sin boja!
Här ligga mina böcker så tysta och glömda
och dammet snöar på deras blad;
där står han och ärgar, min a l i d a d
och stirrar enögd på världar drömda,
och jag, som ville de gåtor lösa
och utur vetandets brunnar ösa,
jag sitter här som en möglad slav,
och präntar siffror och skriver av!

Kastar räkningarna utåt golvet.

För djävulen med skräpet! Det finnes en plikt
långt högre än plikten: den heter m i n plikt!

KRISTINA
tar upp papperen, räknar dem och lägger dem på bordet.

Nu har du bara fjorton åter!

OLOF.

Du påminner mig om mina skyldigheter.

KRISTINA.

Hur kan du tro det?
Hon tar sitt sticktyg och sätter sig bredvid Olof.

OLOF skriver.

Varför arbetar du alltid så flitigt?

KRISTINA.

Det är människans plikt att arbeta!

OLOF.

Är det din plikt att sticka?

KRISTINA.

Det kan jag icke förstå!

OLOF.

Vet du för huru mycket silver det ligger i Sankta Clara klosterkyrkas södra valv?

KRISTINA.

Nej, min vän! Hur skall jag veta det? Säg då!

OLOF.

Tiotusen daler!

KRISTINA.

Är det mycket eller litet?

OLOF räknar.

Var tyst! — — Är det svårt att sy?

KRISTINA.

Jag stör dig?

OLOF.

Inte mig! Tala du!

KRISTINA.

Vad blev av syrenerna jag ställde på ditt bord!

OLOF.

De doftade så starkt att jag måste taga undan dem!

KRISTINA
stiger upp och smeker Olof.

Detta huvud, som kan bära så stora tankar, låter oroa sig av små blommor! Stackars Olof!

OLOF skjuter henne ifrån sig.

Du skall icke hindra mig, mitt barn!

KRISTINA.

Du älskar mig icke, Olof!

OLOF.

Hur kan du säga så, mitt kära lilla barn!

KRISTINA.

Du älskar mig icke högst; du håller mera av ditt arbete än av mig! O vad jag hatar dessa papper!
Kysser papperen.
De få veta alla dina tankar; på dem tröttnar aldrig ditt öga att vila; endast de kunna sätta din själ i brand...

OLOF ler.

KRISTINA.

Och du ler åt mig! O jag blir så liten bredvid dig, Olof! Jag skall endast syssla med dessa

småting som du kastar ut genom fönstret... Varför ler du?

OLOF.

Om du visste huru jag avundas dessa smutsiga räkningar, dem jag hatar långt högre än du! Dem skänker du dina kyssar, då dina läppar endast ha förebråelser åt mig!

Kysser Kristina.

Giv oss något vin att dricka, min vän!

KRISTINA.

Nu är du min Olof! Tack!

OLOF.

Nu är jag din Olof! Den andre Olof får du aldrig!

KRISTINA.

Kan jag då aldrig äga dig hel och hållen!

OLOF.

Det gör jag icke själv! — Sjung för mig, Kristina, sjung för Guds skull!

KRISTINA

har gått till vänstra dörren och talat utåt.

ELSA in med vin.

OLOF.

Din skål, min flicka, tag lutan och sjung,
så göres mig icke min möda tung!

KRISTINA.

Ej någonsin förr så om sång du bad!
Vad skall jag sjunga då ej du är glad?

OLOF.

Om trogen kärlek, förstår du, flicka!
Och är jag ej glad, välan, låt mig dricka,

ty kärlek är glädje, och glädje är rus!
Sjung du om fåglar, om bäckars brus,
om riddarborgar och troll och drakar,
om prinsessekärlek, som allt försakar
och varar ända till dager blir ljus!

KRISTINA.

Du hånar, Olof!

Kastar undan lutan.

OLOF.

Vad säger min tärna?

KRISTINA.

Din maka, Olof!

OLOF.

För mig rätt gärna!
Men älska min maka mig tillhör ju!

Kysser henne våldsamt. Kristina drar sig rädd undan.

KRISTINA.

Du skrämmer mig! Det är icke du!

OLOF.

Din Olof, som älskar dig så högt, så ömt
att arbet och möda och plikt han glömt.
En kyss, du fagra! — Är du redan nöjd? —
Vi är du så kort, du jordiska fröjd!

KRISTINA.

Ve mig, den vackra bilden försvann!
Är detta min profet? Är detta han?

OLOF.

Så ville du mig ha. O, kvinna, kvinna!
Du trodde, att kärlek var blott en lek,

att trogen kärlek sig närde av smek
och kunde endast i yran finna
den himmel, den sökte här nere på jorden!
Vad vill du mig? Du vet, att den makt,
som ungdom och fägring hos dig har lagt,
kan slå mig ned! Om jag toge dig på orden,
du hatade mig, ty du hatar min plikt!
Du vill mig ha som en Simson på knä,
när först du honom om trohet tiggt,
du tar hans styrka, att sedan få se,
det han ej var större än du, än I alla!
Det är din hämnd, du svaga Delila,
och många fler än för svärd och bila
för dina blickar har du sett falla!

KRISTINA.

Jag var ett barn intill denna minut!
Nu rev du slöjan, nu är det slut
med barnadrömmar! — Det var blott jag,
som skulle dig älska natt och dag,
men du mig endast när göromål
ej togo din tid. Jag skulle dela
din kärlek med den jag ej tål,
den jag ej känner, som du kallar ditt mål,
ditt verk, detta spöke! Och jag skall stjäla
var gunst du mig visar. Men du, du fördömer
den kärlek dig bjuds, ja du rädes
för denna låga som för den Ledes
förtärande eld; men dock du glömmer,
att själv du den tänt! Ve mig då, arma;
är kärlek ett ont, ett avgrundens barn,
vi har du mig lockat i hennes garn,
och vill dig ej se'n över mig förbarma!

Är kärlek en synd, vi blev det vår lott
att endast älska! Hur kunnen I skänka
er kärlek åt den, som den uppgift fått
att älska och älska, men aldrig tänka —
och jag som tänkte...

OLOF

har blivit uppmärksam på något genom fönstret. Han stiger upp för att övertyga sig om att han sett rätt. Därpå tar han Kristinas hand.

Vill du lämna mig ensam en stund med mina tankar?

KRISTINA.

Äro dina tankar för goda för mitt sällskap?

OLOF.

Jag ber dig att du går!

KRISTINA.

Nej! Din mor kommer hit och det kan vara något som rör mig!

OLOF.

Hur visste du det?

KRISTINA.

Jag såg på ditt ansikte!

OLOF.

Tänk icke, Kristina! Tanken är ängelen med det brinnande svärdet som driver oss ur lustgården!

KRISTINA.

Det ljuger du! Tanken ger kunskap; den gör oss lika med Gud; varför skulle jag icke få tänka?

OLOF.

Älska mig, Kristina; du vet vilken bitter stund som väntar oss! Mor vet ingenting om vårt gifter-

mål! Jag skall kanske slita detta band, det ömmaste; säg att du älskar mig, eljes kan jag det icke!

KRISTINA.

Kan du icke?

OLOF.

Se på mig vänligt; kyss min panna! O, att denna grymma stund vore förbi; det blir så ödsligt, så tomt! Säg att jag har din kärlek och du räddar mig!

På knä.

KRISTINA.

Stackars liten Olof! —

Kysser hans panna.

Stig upp! Ingen får se dig så mer än jag.

OLOF upp.

Kristina!

KRISTINA.

Jag älskar dig! Om det blir för livet, beror av dig och denna stund!

Scen 3.

MODERN ledes in av en tjänarinna. Hon stannar strax inom dörren. OLOF och KRISTINA på var sin sida av scenen.

MODERN.

Är magister Olof här?

OLOF.

Han är här!

MODERN.

Räck mig en hand! Mina ögon äro skumma!

OLOF springer fram; faller på knä.

Moder!

MODERN.

Son!

OLOF.

Du har gråtit över mig, att tårarna släckt dina ögons ljus!

MODERN.

Herren slog mig med blindhet att jag icke skulle se styggelsen, och jag har tackat honom!

OLOF
leder modern till den stol, i vilken Kristina nyss suttit och på vars armstöd hon lagt sitt sticktyg.

Sitt här och tala, moder! Du har mycket att säga!

MODERN.

Jag känner en doft som av blomster! Du har ett fromt sinne, Olof, att du älskar blommor! Har du glömt de hårda orden jag fällde då i sakristian?

OLOF kysser henne.

O, att du så hade förgätit mina!

MODERN
som oförmärkt fått sticktyget i händerna.

Vad blev det av vederdöparens dotter som du mötte med i sakristian?

Upprörd, reser sig och kastar undan stickningen.

Olof! Olof! Man ämnar skicka henne till en saltpanna, dit alla sådana kvinnor...

OLOF.

Tyst, mor, eller vid allt vad du håller kärt och heligt!

KRISTINA
fram; på knä för modern.

MODERN.

Vem är här?

OLOF.

Min hustru!

MODERN.

En präst har ingen hustru!

OLOF.

Stig upp, Kristina! Där är icke ditt rum!

MODERN.

Hennes rum är icke i din moders närhet!

OLOF.

Slit icke bandet som ännu är emellan oss!

MODERN lyssnar.

Jag hör ett ljud som dånet av ett stort vatten! Nu skall det ske, Olof, vad komma skulle!

OLOF.

Vad är detta?

MODERN.

Det är folket som kommer att kräva sin hämnd på den som tog deras tro!

OLOF.

Vad vill folket?

MODERN.

Att ditt kött gör sitt offer!

OLOF.

Vad? Vem?

MODERN.

Henne som din själ håller fången!

OLOF.

Min maka? Aldrig!

MODERN.

Du, som låtit människoliv falla som strå, du vill icke ge en frilla ifrån dig, därför att hon är din! Du tror icke, Olof!

OLOF utom sig.

Är det så folket kommer att säga, när de skola kasta in mina fönster! Vet du vad jag skall svara dem?

KRISTINA bedjande.

Olof!

OLOF.

Först vänder jag mig till den svarte brodern Mårten, ty han går väl i spetsen, han som först köpte min salighet för en turkisk bössa och sedan sålde mig åt djävulen för slätt ingenting. Hör du, Herrans tjänare, Satans utkorade, du som klätt dig i oskuldens svarta kläder och rakat din hjässa att ingen skall se hur du grånar i synden; jag har tagit en hustru, hör du, en äkta hustru, icke sju oäkta, som du. Har du läst så mycket Guds ord i dina förspillda dagar att du vet huru sådant är påbjudet varjom och enom; och ändå vill du kasta sten på henne! Eller har du ingen sten kvar kanske? Var det den sista du gav åt folket då de begärde bröd! Du tiger, broder; du vill icke vara den förste! Nå, så släpa henne ut bland folket, och tror du ej att femtio män kunna slita henne i stycken, så var viss att fem gånger hundra dygdiga kvinnor skola göra det!

Då blygs han, men sedan säger jag: kvinna, stig upp, man har förlåtit dig! Gå, men visa dig icke för prästerna, ty de skola kasta dig för kvinnorna!

MODERN stiger upp.

OLOF.

Nej, moder, jag skall icke säga så! Jag skall endast lägga mitt huvud i ditt knä och säga om och om igen: förlåt — och räck henne din hand!

MODERN.

Led mig härifrån! Jag förlåter dig aldrig, men jag skall be Gud om förlåtelse att jag födde dig!

Går.

KRISTINA
vill springa efter; Olof håller henne kvar.

Scen 4.

DE FÖRRA, utom MODERN.

OLOF.

Varför gråter du?

KRISTINA.

Du har förlorat en moder och du gråter icke.

OLOF.

Detta säger du mig och jag offrade henne för dig!

KRISTINA.

Vem skall du offra härnäst?

OLOF.

Mig själv!

KRISTINA.

Vad är det för en girig Gud du har, som ständigt fordrar offer?

OLOF.

Vem har lärt dig att fråga?

KRISTINA.

Du själv!

OLOF.

Ser du förödelsen omkring mig; allt faller! Akta dig, ty nu är du den enda som stöder mig; fråga icke, ty du får aldrig svar och det kan du icke bära!

Ett bud in.

BUDET med två brev.

Från konungen och biskop Hans Brask!

OLOF.

Giv hit!

Läser, därpå:

Riksdagen är slut! Katolikerna slagna! Jag har segrat! Segrat! Hör du det, Kristina! Slå upp fönsterna på vida gavlar att hela staden hör det, hela riket, hela världen! Jag har segrat! Den heliga Jungfrun beskydde mitt förstånd!

KRISTINA.

Jag lyckönskar dig, och är glad att det är över, så att du får vila dig! Det är ju slut nu?

OLOF.

Slut? Kan det finnas ett slut på denna början? — O, jag skulle vilja börja om igen! Det var icke segern jag ville; det var striden!

KRISTINA.

Vad skriver biskopen?

OLOF läser.

»Du har segrat,» skriver han. »Stanna här och var nöjd med vad du fått uträtta! Jag var född att bli slagen, du att segra; men efter dig kommer ett släkte, som skall nederslå ditt verk, och vad du höll

för sanning skall då bli lögn och lika många martyrer skola låta korsfästa sig för den nya sanningen, men alltid skall en Pilatus stå bredvid och fråga sin eviga, obesvarade fråga: Vad är sanning?»

KRISTINA.

Vad menar han med detta?

OLOF.

Det var en tanke som dödar!

KRISTINA.

Säg något som är oss till glädje!

OLOF.

Nu är du min hustru inför Gud och lagen!

KRISTINA.

Inför Gud, det var jag förut; är då lagen för mer!

OLOF

betraktar henne med häpnad.

KRISTINA.

Jag fattar icke dessa stora tankar som biskopen skriver dig till, men när du är glad, vill jag glädjas åt din glädje; men när du har en sorg, får jag icke sörja med dig! Farväl på en stund; jag skall lämna dig ensam med dina tankar, som du så älskar!

OLOF.

Gå icke från mig! Vart går du?

KRISTINA.

Jag går till mina plikter! Det är snart middag!

Går.

Scen 5.

OLOF.

Ensam, ensam i sorg som i glädje! Men jag har ju min seger till sällskap; min seger! Var är du? Jag ser dig icke; hör mig i alla Helgons namn, kom hit! Du, som var så stor, så stor och härlig när du ännu icke fanns till, nu finns du icke när du är till! Vad är du då? Intet! Om du åtminstone vore en trä-bild med en basun för munnen och en krans i han-den! Men om du icke är något, då är dock jag något; jag är en stor man! Stor! Jag är icke en tum större än jag var nyss; men mitt bröst är vidare, jag andas lättare! Men det är nog icke så, det tyckes endast så, ty rocken tränger mig icke; jag kanske icke är större än nyss! O, min Gud, huru jag känner mig liten.

Scen 6.

OLOF. En äldre ADELSMAN.

ADELSMANNEN.

Sekretarius Olaus Petri, jag lyckönskar er och bringar er vår konungs och herres nåd och hälsning!

OLOF.

Jag tackar er! I har underrättelser från riks-dagen!

ADELSMANNEN.

I har vunnit ert mål; I är nu en stor och märk-lig man!

OLOF.

Jag har i min mån bidragit till svenska kyrkans befrielse från påvens regemente — det var mitt mål!

ADELSMANNEN.

Det kan också säga sig!

OLOF.

Vill I vara god delgiva mig huvudpunkterna?

ADELSMANNEN.

Gärna, det är mitt ärende!

Läser.

»Primo: Gemensam förbindelse att motstå och straffa allt uppror — —»

OLOF.

Vidare, om I tillåter!

ADELSMANNEN.

»Sekundo: Rätt för konungen att till sig anamma biskoparnas slott och fästen — — —»

OLOF.

Tertio!

ADELSMANNEN.

»Tertio» — det är själva kärnpunkten! »Rätt för adeln att återfå vad av dess arv och eget sedan konung» — salig i livstiden — »Karl Knutssons räfst anno 1454 var kommet under kyrkor och kloster — — —»

OLOF.

Kvarto!

ADELSMANNEN.

— — — »såvida arvingen med tolv mans ed kan styrka sin bördsrätt vid tinget.» Det kan han naturligtvis inte!

Lägger ihop papperen.

OLOF.

Är det slut?

ADELSMANNEN.

Ja, är det icke vackert detta, om man undantar den där eden!

OLOF.

Intet vidare? Om kyrkan?

ADELSMANNEN.

Jo, sen komma några obetydliga tillägg, såsom om rätt för predikare att förkunna Guds ord; men det är ju gammalt! — Jo, här står om räntornas upprättande —

OLOF.

Det känner jag!

ADELSMANNEN.

Vad menar I?

OLOF.

Läs den punkten som handlar om romerska lärans avskaffande!

ADELSMANNEN ler.

En sådan punkt har det aldrig varit tal om! Hör nu, min unge vän, förlåt jag begagnar ordet, man avskaffar ingens tro med riksdagsbeslut!

OLOF.

Allt det gamla står således kvar!

ADELSMANNEN.

Tills vidare! Konungen är ingen tyrann! Folket vill intet nytt ännu och därför tvingas det icke!

OLOF.

Och den nya läran han lät mig predika!

ADELSMANNEN.

Predika! Dess förr mognar det för era efterkommande, som skola genomföra det nya!

OLOF.

Är det nu slut?

ADELSMANNEN.

Icke ännu! Det bästa återstår: Herr kyrkoherde i stadskyrkan, jag lyckönskar er och har den glorian överlämna er fullmakt! Det är vackert att ha vunnit sitt mål i så unga år. Med 800 daler utom offer och sportler bör I känna er ganska tillfredsställd. Men I är ung, alltså ärelysten; stanna därför icke på halva vägen och slå er i ro; det finnes många biskopsstift lediga! Farväl! Tänk på dessa ord av en gammal man som känner världen!

Går.

Scen 7.

OLOF ensam.

Detta var målet! En fullmakt! En kunglig fullmakt!

Kastar papperet på golvet.

Scen 8.

KRISTINA in. OLOF.

KRISTINA.

Olof! Vad har hänt?

Tar upp fullmakten och läser.

Vad ser jag? Du är kyrkoherde! Olof, nu vill jag vara glad, ty nu förstår jag dig!

OLOF.

Nu förstår du!

KRISTINA vill smeka honom.

Ja, min vän!

OLOF

skjuter henne från sig. Hon går ut.

Ve mig, som tjänade Belial i stället för Jehova! Jag var din hund, som skulle ta upp, och nu sparkar du mig bort! Nåväl, så skall jag göra vad du icke ville: Jag skall icke låta av att predika den nya läran förr än folket har stenat sina falska profeter! Nu börjar reformationen och det är jag som gör den!

Scen 9.

GERT. OLOF.

GERT som stått vid dörren.

Så skall man tala, Olof!

OLOF.

Nu förstår jag dig!

GERT.

Tvekar du ännu att ingå i gillet?

OLOF.

Vad vill gillet?

GERT.

Reformationen!

OLOF.

Den stora frigörelsen, det nya riket, alla martyrers reformation?

GERT.

Ja den!

OLOF.

Jag tillhör er!

GERT.

Ingen återgång sedan eden är given!

OLOF.

Behöver vår sak sådant?

GERT.

Kan hända!

Musik och trummor utanför.

OLOF.

Varför jublar folket?

GERT.

Därför att kungen bjuder på öl och dans utanför Norreport i anseende till reformationens genomförande!

OLOF.

Och de veta icke att han givit dem svärd i stället för ris!

GERT.

Veta? — Om de visste!

OLOF.

Arma barn; de dansa efter hans pipor och gå till döden efter hans trummor! Skola då alla dö, att en må leva?

GERT.

En skall dö, att alla må leva — står det ju!

OLOF häpen.

Gert!

GERT.

Nu gå vi att börja vårt arbete; jag kom för att hämta dig, ty just nu är sittning i gillet.

OLOF.

Och jag trodde att det var slut!

KRISTINA inifrån.

Olof, gå icke nu!

GERT i dörren.

Kommer du?

OLOF.

Jag kommer! — I Herrans namn, som tillförene och alltid!

Går med Gert.

FJÄRDE AKTEN.

Ett rum hos Fru Margareta.

I fonden en sängalkov med förhängen, där Modern föreställes ligga sjuk. Där invid ett bord med flaskor, timglas, lampa, krucifix o. s. v. Nere på scenen ett bord.

Scen 1.

LARS och KRISTINA.

LARS vänder på timglaset.

KRISTINA lyssnar vid sängen.

LARS.

Moder, o moder, skall så du gå bort,
utan ett ord till tröst och försoning?

KRISTINA.

Grymma död, o hav då förskoning
ännu en stund!

LARS.

Ack, alltför kort
är glädjen i livet, vi kan då ej smärtan
få sörja i ro i de kvaldas hjärtan?

KRISTINA.

Tror du han kommer?

LARS.

Jag önskar det ej;
han glömmer sig lätt, min eldige broder,
och möter han munken här hos sin moder,
blir han utom sig och säger nej,
om ock det vore till en sista bön
från hans döende mor!

KRISTINA.

Det blev då din lön,
du arma moder, för allt vad du lidit
för denne din son, ovärdige son!
O jag hatar honom! Ja, det har svidit
här också!

LARS.

Kristina, är du ifrån
dina sinnen? — Förlåt mig! — Re'n midnatt är över;
gå in till ditt barn; du väl behöver
dig vila, min vän!

KRISTINA.

Ja, jag skall sova
en stund! Men du måste lova,
att, om han kommer, ej säga ett ord
därom!

LARS.

Kristina! vad skall jag tänka?

KRISTINA.

Om min svaghet av honom blev spord,
skulle han ej mer sin aktning mig skänka.

LARS.

Hans aktning?

KRISTINA.

Det är numera det enda
som jag begär, sen hans kärlek jag mist!

LARS.

Han har då ej heller din!

KRISTINA.

Kanhända!
Jag skänkte den bort åt en annan till sist,
när han den försmådde!

LARS.

En annan! Min Gud!

KRISTINA.

Åt mitt barn! — Men tyst, jag hörde ett ljud
därinnefrån! — God natt!

Lyfter på sängomhöljet.

God natt!

Går.

LARS.

Ack, den synden jag bär så glatt,
om det är synd, att jag gör din vilja,
moder, förrn döden oss evigt skall skilja.

Han går ut genom fonddörren och släpper in Mårten och Göran (f. d. Novicius, numera Dominikan).

Scen 2.

MÅRTEN och GÖRAN.

MÅRTEN fram till alkoven.

Hon sover! Ställ ifrån dig skrinen.

GÖRAN

ställer tvenne skrin på golvet; öppnar det ena och framtager vigvattensfunt, rökelsekar, ljus och palmer etc.

Är det avgörande?

MÅRTEN.

Doktor Urban tror att det är slut!

GÖRAN.

Så!

MÅRTEN.

Du kan börja med ett A u f e r i m m e n s a m!

GÖRAN.

Käre broder, jag är så hes; kan jag icke få läsa i stället!

MÅRTEN.

Vi ha uppgjort om sång, men efter som hon sover och testamentet är överlämnat, kan det vara likgiltigt! Medan du rustar, tar jag mig litet mat.

Dukar upp ur ett knyte på bordsändan.

GÖRAN ordnar med skrinet.

Det är kallt i natt!

MÅRTEN.

Har du stängt dörrarna?

GÖRAN.

Skall det behövas?

MÅRTEN.

Jag arbetar alltid för stängda dörrar!

GÖRAN stänger.

MÅRTEN.

Du har ju S:ta Claras reliquiæ med? Damma av de bästa och lägg upp dem i locket!

GÖRAN

öppnar det andra skrinet och framtager några ben.

Vackert arbete!

MÅRTEN.

Men dyrt! De äro gjorda hos en jude i Toledo! ... Läs, jag tyckte hon rörde på sig!

GÖRAN

läser med en sjungande ton under det han blåser eld i rökelsekaret.

Aufer immensam Deus aufer iram / Et cruentatum cohibe flagellum / Nec scelus nostrum proferes ad æquam / Pendere lancem.

MÅRTEN.

Hon har somnat igen!

GÖRAN.

Tyst! Det knäppte i dörrlåset; det kommer någon som har varsel.

MÅRTEN.

Tror du på sådant, du?

GÖRAN.

Nej, för all del!

MÅRTEN.

Du är mörkrädd, Göran! Det är alla otrogna!

GÖRAN.

Säg mig, Mårten, det är allt underliga tider vi leva i.

MÅRTEN som slutat äta; sömnigt.

Alla tider ha varit underliga på ett eller annat sätt!

GÖRAN.

Till exempel de lutherske! De ha ju uppenbart orätt i allt och ändå bevisa de sina läror med s y m b o l a och c a n o n i c a. Hur kommer det sig?

MÅRTEN gäspar.

Det är fel i översättningen!

GÖRAN.

Somna inte, Mårten! Det är så ledsamt att höra någon sova! Säg någonting!

MÅRTEN lägger huvudet på bordet.

Har du läst Fredrik II:s jaktbok... Det är ett ställe... på falkjakten... som är mycket... berömt...

Somnar.

GÖRAN.

Heliga Guds moder, att han inte kan hålla sig vaken! — Nu knäppte det igen!

Springer upp och lyss.

Det var ett barn som skrek! Jesus Maria! Jesus Maria!

Korsar sig förtvivlad.

Lampan slocknar. Scenen ligger i svag belysning av det genom fönstret infallande dagsljuset, som nu så småningom ökas tills senare solljuset helt och hållet upplyser rummet.

Scen 3.

OLOF in genom fonden. DE FÖRRE.

OLOF.

Vad är detta? Mårten!

MÅRTEN vaknar.

Mäster, gör, i den heliga jungfruns namn, intet buller! Er mor ligger i själatåget!

OLOF.

Gån ut härifrån!

MÅRTEN.

Hon har önskat sin biktfar och de heliga förrättningarna! I är en sträng man, men I är dock en människa!

OLOF.

Här är min plats och icke er! Är det I som skolen föra henne till himmelen med dessa marknadssaker! Hon har endast en räkning ouppgjord, endast en att bikta sig för! Gån härifrån!

MÅRTEN.

Tänk då på vad I gör, Mäster Olof! I har alltid hållit mig för en dålig människa; det kan väl så vara, men jag har aldrig gjort någon något ont och vill det icke heller nu! Son, tala vid er mor; I han båda så mycket att förlåta varandra!

OLOF.

Och detta säger du mig!

MÅRTEN.

Mycket mera skulle jag kunna säga er, ty jag har levat längre än I! Men I får väl se! — Tala vid henne, Mäster, tala vid henne!

Mårten och Göran gå.

OLOF.

Jag tror vid Gud, att man narrar mig tro att jag gör orätt!

Scen 4.

OLOF ensam vid moderns bädd.

OLOF.

Sov, o sov; icke skall jag
störa dina drömmar! Tag, o tag,
heliga sömn, frid på dina vingar,
du som allt lisar och plågan betvingar!

Han går till fönstret, drar undan förhänget; man ser ett parti av Stockholm med Mälaren i morgonbelysning. Han öppnar fönstret.

Välsignade morgon, är redan du vaken,
så kom då hitin och tag mitt Guds frid!
Se rökarna stiga re'n över taken,
likt offer, tända till dagens id
av mödans barn på den svarta härden!
Sjung högre, du lärka över ångande gärden,
att mor må drömma så vackra drömmar
om ungdomstid och om midsommartid.
Blås upp, du västan, och låt dina strömmar
mig föra hit ifrån Mälaren över
den ljumma doften av vallmo och klöver,
att sjukdomens andar en stund du söver,
och du, östan från skärens yttersta band,
tag hälsans salt ifrån saltsjöns vatten
och lägg på henne din helande hand,
att febern flyr med den flyende natten!

Det ringer från tre kyrktorn på olika avstånd.

Nu ringer Angelus! Min första bön
till dig, o morgon, jag sakta beder:
ack, låt mig få lägga min styrka neder
för dig! Men se'n, när strålande skön

ur dimmornas dunkel solen stiger,
då, morgon, du om min gärning tiger,
som skydde ditt ljus, gryende dag!
O, det är ljuvt att få vara svag!

Han tager vigvattensfunten och bestänker moderns bädd.

Hur skulle väl jag, o moder, kunna
dig vigda vattnet och orden ej unna,
då själva himlen bestänker vår jord
med sin dagg och därtill som instiktelseord
i solgången vind och vågor de mässa:
D e o g l o r i a, och på bergets hjässa
furornas grenljus av solen tändas,
att skogens fåglar vid skenet bländas — — —
Vi skulle då ej jag...?

Han böjer sig ned över moderns bädd.

Hon sett mig, hennes mun
så vänligt ler, som om aldrig den bannat
en ohörsam son, om ock blott för en stund!
Men vad! Hon andas ej; hennes pulsar stannat.
Hon är kall! Hon är död... Och jag henne dödat!
O svara, om ännu din själ finns kvar
här inne, om jag din förlåtelse har!
Sankta Clara, vad båtar att du mödat
och sargat din själ med suckan och gråt,
då nu dina under ej längre räcka!
En stund, blott så lång, du måste henne väcka
som en son behöver för att säga: förlåt!

Han tager upp vaxljusen, tänder dem och ställer dem på nattbordet i stakar som munkarna kvarlämnat.

Ack, kära moder, du skall få dina ljus
och palmen och hostian, fast ej hon blöder.

Är detta ljus för en mor, I snåle bröder,
att lysa på väg till hennes faders hus!

Den uppgående solen kastar ett rödaktigt sken in i rummet. Olof på knä mot det infallande solljuset.

Herre, du tänder då själv ditt bloss!
Hell dig, morgonsol, du blygs ej att oss
besöka här nere ifrån det höga!
Jag vill dig se i ditt brinnande öga
tills, bländad, i mörker jag vandrar fram,
evigt natthöljd, tills min eviga fråga,
Vad är sanning? ej mer skall plåga
tvivlarens själ, som vid korsets stam
lägger sitt högmod och döljer sin skam!

Lars in; Olof springer upp, brydd.

Scen 5.

LARS. OLOF.

LARS.

Du är här?

OLOF.

Och du! Vår mor är död!

LARS.

Död! Och du sade mig icke till!

Faller på knä vid bädden och gör en tyst bön.

Nu äro vi ensamma i världen!

OLOF.

Det har jag alltid varit!

LARS.

Fick hon sin sista vilja?

OLOF.

Du släppte in munkarna?

LARS.

Du drev ut dem!

OLOF.

Det hade tillhört dig!

LARS.

Vem har tänt ljusen?

OLOF tiger.

LARS.

Tack, broder!

OLOF.

Du begabbar min svaghet!

LARS.

Jag prisar den!

OLOF.

Jag förbannar den; jag har icke sovit på tre nätter, jag vet icke vad jag gör!

LARS.

Olof, du krossar själar och trampar hjärtan utan att lida, och om du lider, hånar du din svaghet!

OLOF släcker ljusen.

Du tror det!

LARS.

Huru dog hon? Talade du vid henne? Förlät hon dig?

OLOF.

Fråga mig icke, jag minns ingenting! Jag är nöjd att hon dog, eljes hade hon fått mig till att tillbedja helgonben, ty jag måtte ha älskat henne ändå!

Sätter sig vid det öppna fönstret.

Vår mor finns icke mer! jag vill glömma henne!

LARS.

Så länge blodets röst kan tala — —

OLOF.

Blodet känner jag blott i dess ursprung — hjärtat!

LARS.

Du har feber!

OLOF.

Ja!

LARS.

Varför kom du icke förr?

OLOF.

Jag talade i gillet! — Du känner icke Ursula! — Gert är en stor man, men jag hatar honom, ty jag blir så liten i hans sällskap! — Turificati kallades de som tände rökelse åt hedningarna! — Se efter ljusen, Lars! Det ligger flera i skrinet!

Han somnar med huvudet på fönsterposten. Lars betraktar honom med ömhet.

LARS.

Stackars broder!

Det knackar på fonddörren. Lars öppnar; Mårten och Göran bliva synliga; Lars går ut och stänger efter sig. Scenen står ett ögonblick tom.

Scen 6.

KRISTINA in. OLOF.

KRISTINA.

Olof!... Han sover! Även du, den starke, kunde icke vaka! — Du svala morgonvind, du får ej smeka så hans panna, ty du förer döden blott på dina läppar!

Lägger sin duk om Olof och stänger fönstret. Rasslet av en tung kärra höres på gatan.

OLOF vaknar.

Klockan är redan fem och jag skall i morgonbön!

KRISTINA.

Hon är blott fyra, Olof!

OLOF.

Var det icke bagarens kärra jag hörde?

Ser ut genom fönstret.

Bödeln ute och åker så tidigt!

Märker Kristina.

Kristina!

Tar henne i famn.

Du är här och jag visste det icke. Du har vakat över min mor! Hon är död nu!

KRISTINA.

Död!... Jag beklagar din förlust!

OLOF.

Jag har ju dig, eller är du också borta?

KRISTINA.

Har du så snart glömt en så stor kärlek som hennes?

OLOF.

Du har rätt; hon älskade mig så högt att hon endast kunde banna! Låt aldrig din kärlek bliva så stor!

KRISTINA.

Du talar så jag fruktar dig! Du gör dig liten för att jag skall nå dig, och just då tycker jag du säger: se huru stor jag är! Nyss när du satt där och lutade ditt huvud så övergivet — då tänkte jag...

Hon avbryter sig och lyssnar åt dörren till vänster.

OLOF.

Vad tänkte du?

KRISTINA.

Tyst! — Jag hörde vilse!... Då var du blott min make...

OLOF.

O, låt mig alltid vara så! Glöm vad som varit och jag skall lägga alla mina drömmar om att göra världen om på nytt för dina fötter.

KRISTINA lyss.

Han gråter!

Sliter sig lös ur Olofs famn.

Ja, låt det alltid vara så! Nu gå vi härifrån!

OLOF.

Ja härifrån, hem till oss!

KRISTINA.

Gå i förväg du, Olof; vi komma efter!

OLOF.

Vi?

KRISTINA.

Du vet icke att mitt barn är där inne! — Låt Elsa göra eld i stora spiseln! Du skall se hans rosenkinder — icke får han vara här i dödens närhet! — Har du icke gått?

OLOF.

Du ber mig gå, Kristina!

KRISTINA.

Min plikt, Olof!

Går till vänster.

Scen 7.

OLOF. Sedan GERT.

OLOF.

Mina vapen såra mig! — Jag övergav dem då de behövde mig, och nu överge de mig!

GERT in.

OLOF.

Vad vill du mig?

GERT.

Jag vill bikta!

OLOF.

Min mor är död; jag har offrat henne — vad begär du mer?

GERT.

Jag har givit mitt enda barn och jag vill ändå ge mer!

OLOF.

Ditt barn?

GERT.

Eljes hade jag icke fått dig!

OLOF.

Nu förstår jag dig! Är ditt tusenåriga rike här snart, ty jag har intet mer att ge; jag har ju givit bort vad som ej var mitt och det är orättfärdigt!

GERT.

Snart! Vill du taga min bikt?

OLOF.

Tala!

GERT.

Glöm ej att det är en bikt, att du ej är Olaus Petri och att du svurit evig tystnad!

OLOF.

Jag vet!

GERT.

I den Eviges namn!

OLOF.

Amen!

GERT.

I morgon skall konungen dö!

OLOF.

Säg om!

GERT.

I morgon skall konungen dö i Storkyrkan! Så har gillet beslutat!

OLOF.

Det var dit du ville leda mig?

GERT.

Icke jag, men Anden som nu går genom världen!

OLOF.

Tala!

Sätter sig.

GERT.

Det är fyra och sextio år sedan jag föddes; stora och märkliga ting timade i min ungdom; man upptäckte den andra hälften av världen; man fångade kraften, och andarna började vakna!

En röst talade mot kyrkoporten i Wittenberg och nittiofemtusendubbelt gick ekot kring världen! Det var sjunde basunstöten, som förkunnade att det tusenåriga riket var kommet! Ja, det har kommit, och de millioner bönerna »tillkomme ditt rike» hava nått tronen! Man har byggt upp det i Westfalen, bönderna hava givit sina liv för det i Böhmen; Ziska såg det med sina blinda ögon, Huss profeterade det i lågorna och Luther bekräftade det i Worms!

Men nu har världsfurstens son förrått det och vill stänga porten, därför skall han visserligen dö!

OLOF.

Jag tror, vid Gud, att denna tid är från förståndet! Jorden får icke stå stilla sedan den där stjärnsiaren sett att hon går omkring solen! Och vi, som trodde att det var tvärtom! Vad skall man tro? Den ene säger: här är Guds rike, den andre säger: där är det! Alla säga att de följa andens röst i sina hjärtan, och den ena anden säger svart och den andra vitt! Hur många andar finns det då?

Nåväl, jag skall vila mig vid vägkanten och låta världen gå några fjät! Skall hon ramla, så ramlar hon min vilja förutan!

Rulla din bana, gamla jord — jag tvår mina händer och ser på!

GERT.

Vad ämnar du göra?

OLOF.

Ingenting! Men från denna stund skiljas våra vägar! Dina händer äro blodiga; jag avskyr dig — men — Gud får styra! Farväl!

Han går, men mötes i dörren av rättstjänare och vakt.

Scen 8.

OLOF. GERT. RÄTTSTJÄNARE och VAKT.

RÄTTSTJÄNAREN.

Gert Boktryckare! Tillhör Sankta Ursulas gille, vilket sammansatt sig mot vår herres och konungs liv; skyldig eller icke skyldig?

GERT.

Skyldig!

RÄTTSTJÄNAREN.

Magister Olaus Petri har avvetat och förtegat sammangaddningen; skyldig eller icke skyldig?

OLOF.

Skyldig!

RÄTTSTJÄNAREN.

Vakt!

Olof och Gert gripas.

OLOF.

Det var då icke hans liv du ville, Herre, utan mitt!

GERT.

Ännu har riket icke kommit, men det kommer!

OLOF.

Tyst, när Gud talar!

I dörren.

Mitt barn! — Kristina!

FEMTE AKTEN.

I Stockholms Stadskyrka (Storkyrkan).

En del av kyrkan i närheten av stora ingången. Till vänster dörr till sakristian; bänkar vid väggarna. En kyrkopall fristående på golvet till höger.

Scen 1.

MÅRTEN tiggarklädd, sitter på en bänk till höger. GÖRAN (f. d. Novicius) kommer in från höger. Han är klädd i trasor och ser avtärd ut.

GÖRAN.

Du är redan här?

MÅRTEN.

Jag kom aldrig för sent utom när jag föddes; det skulle ha varit femtio år förut.

GÖRAN.

Det var länge sedan vi träffades; hur gå dina göromål? Du är illa klädd!

MÅRTEN.

Hur är det med dig? Du är ju som ett såll?

GÖRAN betraktar sig.

Jag är verkligen dålig!

MÅRTEN.

Mycket dålig! Men så är det icke goda tider för oss andlige, sedan klostren avskaffades. Tacka vet en förr, då man tog fem öre för en själamässa och fick fyra alnar lärft vid årsmot; jag minns som en vacker dröm när Strängnäs kloster hade fjorton skeppund humle om året och man drack Rochelle om fredagarna! Det är en dålig religion den här nya! — Men vad har du för arbete för dig?

GÖRAN.

Jag tigger! — Vad gör du?

MÅRTEN.

Jag stjäl.

GÖRAN.

Du har icke övergivit det andliga ståndet?

MÅRTEN.

Icke i så måtto!

GÖRAN.

Jag menade icke så; är du munk ännu?

MÅRTEN.

Ibland; det är så sköna vida ärmar och djupa fickor på de svarta rockarna. Mitt tycke för kyrkan sitter kvar ännu: här är alltid svalare om sommaren och varmare om vintern och jag älskar att se folk omkring mig — mycket folk!

GÖRAN.

Du har blivit dålig, Mårten!

MÅRTEN.

Det blir man, när man blir gammal. Jag var alltid för glad, det var min olycka; du var alltid för

ledsen, det var din! — Säg mig en sak, Göran: tycker du att du är bättre än jag?

GÖRAN.

Ja, litet! — Jag stjäl inte!

MÅRTEN.

Det är sant!... Men jag är helare än du!

Scen 2.

DE FÖRRE. DEKANTEN (f. d. Kyrkvaktaren) från sakristian; läser i ett plakat.

MÅRTEN.

En gammal bekant! God dag, kyrkvaktare!

DEKANTEN.

Har kyrkvaktaren släppt in grändfolk, tror jag! — Ut!

MÅRTEN.

Vet inte I vad I gör!

DEKANTEN.

Jag är dekanten i Stockholms Stadskyrka och icke kyrkvaktare!

MÅRTEN.

Men I har varit kyrkvaktare. När solen går upp, så går månen ner; I har en ny tjänst, dekant; I får väl lov att ha en ny tro nu också!

DEKANTEN pekar på pallen.

Veten I vem denna är för?

MÅRTEN.

Skampallen? — Nej!

DEKANTEN.

Magister Olof Petri, förr kyrkoherde, skall stå kyrkoplikt innan han går till döden!

GÖRAN.

Vad säger I? Han!

MÅRTEN.

Är det sant?

DEKANTEN.

Det står skrivet här! Jo, jo. Så går det när man vill färdas som en turk och en hedning och mästra överhet och lärare!

MÅRTEN.

Men han var ju en ärans man, en förträfflig predikare och den bästa fiende.

DEKANTEN.

Ja, det hjälper inte, om man icke vet att lämpa sig! Inte kommer man någon vart om man rusar med huvet i väggen och trotsar lagar och förordningar, så att man glömmer både Gud och människor! Och den där galne boktryckaren sen; han var då riktigt galen och därför sitter han också välbehållen på dårhuset!

Läser i papperen.

MÅRTEN.

Hör du, Göran!

GÖRAN.

Mårten!

MÅRTEN.

Vet du att nu går jag!

GÖRAN.

Vart skall du gå?

MÅRTEN.

Jag vet inte; men jag är inte glad mera!

GÖRAN.

Där kommer magisterns hustru och broder!... Skola vi gå i sjön!

MÅRTEN.

Vi måste tänka på den saken!

De gå.

Scen 3.

DEKANTEN går in i sakristian då LARS och KRISTINA inträda.

LARS.

Gråt, mitt barn!

KRISTINA.

Jag har inga tårar kvar! — — — Vad säger konungen?

LARS.

Olof får nåd, om han ber om nåd!

KRISTINA.

Det gör han aldrig!

LARS.

Har du sökt övertala honom?

KRISTINA.

Nej! Därför att jag vet han endast gör det rätta! Jag tror ännu på honom.

LARS.

Skall du också tro på honom, om han ber om nåd?

KRISTINA.

Ja!

LARS.

Du älskar honom ännu?

KRISTINA.

Ja!

LARS.

Kärleken är dock något?

KRISTINA.

Ja, frände, den måste vara något!

LARS.

Du stannar ju icke här medan konfirmanderna tåga förbi pallen?

KRISTINA.

Jag går hem! Men detta håller jag för att vara grymt, att hans egna läsbarn skola se honom så!

LARS.

Kungen är hård ibland; men han har lidit mycket!

KRISTINA.

Blir man hård då?

LARS.

Man kan bli! — De komma! Vill du icke se honom först?

KRISTINA.

Nej, hans styrka skulle kunna svika honom och ingen får säga honom att han föll för tårar. Tycker du att jag är hård?

LARS.

Du är stark!

KRISTINA.

Jag älskar honom och därför hoppas jag! O, jag likasom vet att allt endast skall bli som en elak dröm när det är förbi.

LARS.

Om han hörde dig nu!

KRISTINA.

Farväl!

Hon faller Lars om halsen.

Gud hjälpe oss alla!

Går.

Scen 4.

Lars går in i sakristian.

OLOF

införes av vakt; knäböjer på pallen.

KONFIRMANDERNA vitklädda och med blommor i händerna tåga förbi OLOF, som förblir med nedböjt huvud. Folket grupperar sig på sidorna. Scholaris VILHELM är med bland konfirmanderna. När han passerar Olof, stiger han ur ledet och lägger sina blommor framför pallen. (Scholaris) NILS (som nu är page hos kungen) står i närheten bland folket; springer fram och skjuter undan blommorna med sitt svärd. Orgelmusik och sång.

VILHELM.

Nils! Det är du!

NILS till vakten.

För bort honom, vakt!

VILHELM.

Ja, fören mig långt, långt härifrån,
att ej jag kan se, huru nesligt i slån

sanning och dygd med edra råa händer.
Fören mig bort och stängen mig in
där aldrig en stråle solen sänder.
Minns du, minns du, broder min,
att jag suttit så förr i tio dagar
i Strängnäs kloster, när för kapitulares
du svor dig fri! O, jag beklagar
dig, Nils, som redan blivit så klok
att du tagit in uti maktens salar.
Jag kan icke tiga, när våldet talar,
och därför man kallar mig en stackars tok!

NILS.

Jag känner honom ej! För bort honom, vakt!

VILHELM.

Vi lyden I ej? Har skriften ej sagt:
han bär ej förgäves vid sidan sitt svärd,
ty den har fått rätten som har fått makt!
Ack, tagen mig bort, jag är icke värd
att stånda här fri, när hjälten där på pallen
ligger i stoftet liksom en fallen!
Här är jag, gören er plikt ej tung,
jag intet har att sakna, fast jag är ung;
jag har ingen mor, som väntar mig hem
att få kyssa min panna; jag äger ej far,
som slår mig numer som i forna dar;
jag har icke syster, ej bror! Åt vem
skall jag ge mina blommor, om icke åt denne,
som lärde mig sanning och rätt och dygd!
Med liljor ville jag kransa hans änne,
som aldrig rodnat av skam och blygd!
Han skrattade aldrig om jag blev vred,
när ondska och vrånghet jag såg triumfera,

han hånade ej när jag maktlös stred
mot våld och lögn som världen regera!

Folket hånler och meddelar sig med varandra.

NILS.

I konungens namn, fören bort den dåren,
som allmän gudstjänst har vågat störa!

VILHELM.

O vilken tjänst I menen göra
den gode Guden, när så i såren
med era rö hans unga profet.
Hell dig, Daniel, furstarnes gissel!
Väck upp dina lejon vid bojornas gnissel,
och hetsa dem sedan mot dem du vet;
lyft upp ditt huvud och krossa de själar
som smort sig till kungar, men föddes till trälar!

Utföres av vakten. Processionen och folket ut.
Musik och sång upphör.

Scen 5.

OLOF. Sedan LARS från sakristian.

LARS avskedar vakten.

Guds frid, broder!

OLOF reser sig.

Är det du som skall bereda mig till döden?

LARS.

Är du beredd?

OLOF.

Det var jag allt ifrån den stund jag tog den sak om händer, för vilken konungen icke vågade sitt liv.

LARS.

Konungen benådar dig om du ber om nåd!

OLOF.

Konungen behöver således min nåd!

LARS.

Om så vore? Om riket behöver honom och han behöver dig! Om ditt brott behöver din död för att förgyllas, skulle du icke våga leva?

OLOF.

Skulle du ha vågat begå ett brott för din sak?

LARS.

Jag har icke haft någon sak!

OLOF.

Du har blott haft dig själv!

LARS.

Du var därför också större än jag, men kungen är större än du!

OLOF.

Han som avföll!

LARS.

Han vågade till och med avfalla för sin saks skull; det har du icke vågat!

OLOF.

Och jag skall be om nåd? Erkänna att hela mitt liv var en osanning, att den ande, som drev mig fram att tala, var en oren ande, att min försakelse var skrymteri och mina bästa uppsåt villfarelse!

LARS.

Icke så! Men är du viss att du icke gått längre än Anden bjöd?

OLOF.

Anden sade alltid: »gå den väg jag kallar dig!» Och jag gick!

LARS.

Anden sade så även åt mig, men jag gick icke din väg!

OLOF.

Om det icke vore Andens röst? Åt dig säger han: »stå stilla!» och åt mig ropar han: »statt upp!» Vad har han sagt åt kungen och åt Brask?

LARS.

Fråga icke den Evige mer än han vill svara på! Kom ihåg den förste frågaren!

OLOF.

Så fattig på ett ögonblick! Jag som dödade en mor med min tro, jag som krossade hjärtan och härjade sinnen, jag som ville bygga ett Guds rike på jorden med min tro! Jag tror nu på intet. Och folket som trodde på min tro! Vart skola de nu gå?

LARS.

Sakta, Olof!

OLOF.

Säg så åt snöskredet när det bär utför. Nyss var jag profet och martyr, nu är jag kungamördare och avfälling. Dessa bojor, nyss så lätta, denna vanärans dräkt min stolthet, denna kyrkopall min predikstol i de troendes kyrka! Allt är förbi!

Nedfaller på pallen.

Scen 6.

DE FÖRRE. MARSKEN.

MARSKEN.

Olaus Petri, skulle så vi möta?
I glömde mitt råd då jag släppte er ut
i världen; I skulle då också stöta
mot klippan som gjorde så mångens slut.
Vad vill I kungen?

OLOF.

Han förrådde vår sak...

MARSKEN.

I faren vill! Han tänkte lika
så högt och stort — fast ej är hans smak
på gator och torg sina tankar predika —
ja, högre än I, denna kyrkans rening;
men mellan tanke och handling, min vän,
det ligger ett svalg! Och konungens mening,
den var: att giva åt svenske män
frihet att döma i andliga ting;
men gåvan stötte man med otack tillbaka;
man vill ej ha frihet! Nej, runt omkring
man lyfter vapnen och vill allt försaka,
blott man sin träldom behålla får;
men över er dom hans gärning står:
han tänkte stort och handlade vist,
och därför han bärgats när I förlist!
I bedjer om nåd?

OLOF.

Nej!

MARSKEN.

Betänker
er då en timme!

OLOF.

Om ock I skänker
mig hundra år, det till intet gagnar:
ett löfte mig binder, jag ber ej om nåd!

MARSKEN.

Ack, löften de äro så lätta som agnar;
man håller, eller ej, allt efter man har råd!

OLOF.

Ett ungdomslöfte, ett heligt som mitt,
det bryter man ej förr än svart blir vitt!
Det gavs i Wittenberg, den där stora dagen
anno sjutton, när i klosterhagen
bannbullan brändes! Då svuro vi alla
till doktor Martin, att icke falla,
aldrig svika den tro vi svurit
och icke vika ett fjät från vårt mål!
Än står ju Luther och högt han burit
sitt huvud i striden, trots bann och bål!
Och nu skulle jag? Ja, när Luther tar åter
ett jota ifrån sin ungdomstro,
då kommer jag ödmjuk och ber och gråter,
men till dess, I kunnen mig lämna i ro!

Marsken viskar åt Lars; de gå in i sakristian, sedan vakten blivit inkallad.

Scen 7.

OLOF. BRASK in i bakgrunden. Stannar framför ett krucifix. Talar med köld och resignation, utan att märka Olof.

BRASK.

Fullbordat är det! — I femtio år
orätt jag haft — och orätt jag får!
Underbart dock! Uti mitt öra
viskade alltjämt en välkänd röst:
ditåt går vägen som dig skall föra
fram mot ditt mål; ej i mitt bröst
smög sig ett tvivel om min bana var klar.
Sanning jag trodde mig kämpa för,
lögn dock var det; för d e n lögnen jag dör,
som sanning en gång dock i tiden var!
Vad är då sanning? Jag får intet svar,
och ingen får det så länge vi här vandra!
Sov jag i din vingård, har fåfäng jag gått?
Har jag ej dragit så tungt som de andra;
vad har jag till lön för min möda fått?
Ett skändat namn och en fläckad ära!
Hur lätt dock vore ej det att bära,
om blott man sade en gång vid min grav:
»Han ville det rätta, men d e n gången
var det rätta orätt; sitt liv han gav
i strid för sanning, och i blodad skrud
föll han för dygd; men han trodde sig, som mången,
kämpa mot satan, när han brottades med Gud!»

OLOF.

Biskop Hans!

BRASK.

Vem kallar mig?

OLOF.

Jag, Mäster Olof!

BRASK

betraktar honom med medlidande och förakt.

OLOF.

Stanna, och lär mig vad sanning är!

BRASK.

Vad skall du lära av mig, du som redan i yngling-åren funnit sanningen!

OLOF.

Svara, o svara! Vart gå vi, vad äro vi?

BRASK.

Varav skapade oss Gud i begynnelsen?

OLOF.

Av intet!

BRASK.

Ex nihilo nihil fit. — Varför frågar du då?

Går.

Scen 8.

OLOF. MARSKEN från sakristian med ett brev.

MARSKEN.

Läs detta brev från doktor Martin Luther till kurfursten Fredrik och hertig Johannes av Sachsen, huru man sig bör förhålla mot »de stormare och galningar som med våld och ofog vilja påföra folk en

ny tro, icke vetande att man predikar först och reformerar sedan»...

OLOF ser på brevet.

MARSKEN.

Läs!

OLOF på knä.

Nåd!

MARSKEN läser.

»Alla sägen I er hava Anden! Om I menen att Anden driver er att gripa till verket med våld och taga i med järnhandskar, så säger jag så: det måtte vara en ond ande som icke kan visa sin frukt på annat sätt än genom att bryta ner kyrkor och kloster och bränna upp helgonbilder. Slikt kunna ju världens allra argaste bovar också göra. För det andra sägen I, att anden dock i sig själv är värd lov. Det gäller icke, ty Johannes säger att man först skall pröva andarna om de äro av Gud, och äro de ej, så äro de av den onde. För det tredje häven I er upp mot er herre och överhet och menen att han som är av Gudi kan hava orätt. Då svarar jag: om två gånger två är fyra, men kejsaren säger det är fem, så är det visserligen fem!»

OLOF förkrossad.

Nåd!

MARSKEN
ger ett tecken åt vakten, som tar av Olof bojorna.

Stig upp och börja på nytt er bana,
skriv mod, som förr, på er fana,
men måtta också, ty det finns fler än I
som ha rätt att leva och ej kränkta bli!
Och mästra aldrig vår Herres råd,
ty alla vi fått vår gärning i livet,

men den ej är nöjd med vad honom blev givet,
han stupar lätt och får be om nåd!
Låt honom styra som bäst han gitter,
och drag ej till jorden vad till himlen hör;
låt himlen sitta där himlen sitter,
ty den Guds anlet vill se — han dör!

Går.

Scen 9.

OLOF. VILHELM, som under de sista orden stått gömd bakom en pelare, springer fram.

VILHELM.

Så fick jag då ännu en gång er tacka
och säga farväl förr'n I går härifrån!
Jag slet mig lös; de som er belacka,
de mötas av folkets hotelser och hån.
De redan där ute på torget sig samla,
och knektarnas pikar så hotfullt skramla.
Farväl, Mäster Olof; hav tack för att I låter
mig äga min tro på er och ert verk;
om I ser mig vackla, jag ber er, stärk
mig då med en blick, och ej mer jag gråter.
Men sedan, när bödeln hotfull höjer
mördande bilan och hopen böjer
tyst sina huvud, då skall där höras
ett rop som går vida kring gator och torg:
»Så dör ett vittne», så att stenarna röras
och murarna darra i konungens borg!

OLOF.

Stackars yngling, skulle jag då bliva
den förste som skakar din unga tro?

VILHELM.

Vad säger I?

OLOF.

Jag vill ej giva
mitt liv! Jag älskar hellre i ro
få leva och lära och bli förfaren
i livets konst och söka svaren
på dessa gåtor! Vill du bli min vän,
skall mycket jag förtälja och ge dig igen
vad nu jag tagit! Jag ser du fryser,
men ditt öga blixtrar och din panna lyser!
Spring icke från mig, du unge hjälte;
knäpp om dig tröjan och spänn ditt bälte,
då du skall ut på din vådliga färd!
Det blåser kallt medan våren bryter,
då är gott att ha varmt i sin egen härd;
men se efter elden; när stormen ryter,
ty eljes du blir din tjänares slav,
och i egen aska du får din grav.

VILHELM.

Avfälling!

Störtar ut.

OLOF.

Det var ett ord! — — Fast luften skalv,
I pelare stånden; I darren ej, valv!
Och lugn jag står på den ensliga strand,
dit vågen mig vräkte, ty jag är dock i land!
Och nu jag vinkar mitt: lycka på färden,
åt djärve seglarn, som ej vill lyss
till honom som förliste där ute nyss!
Styr högt mot vinden, rätt ut på fjärden,

dit bort mot målet, dit du vill så gärna:
du faller dock av som vi gjorde alla,
om ock ditt märke du tar på en stjärna,
ty himlens stjärnor ju också falla!

EFTERSPEL

FRAGMENT

PERSONER I EFTERSPELET.

Mäster Olof.
Erik, Reginald } hans minderåriga söner.
Två Borgare.
Teateranföraren.
Två Röster.
Folk.

Flera år senare.

En vårafton utanför Stockholms norra stadsport. Folk är samlat till dans och lek. En brädteater är uppslagen mellan ölstånden.

Mäster Olof sitter ensam på en bänk utmed stadsmuren; Erik och Reginald leka på gräsmattan.

Scen 1.

FÖRSTA och ANDRA BORGAREN samtala.

FÖRSTA BORGAREN.

Vad säger I, Mäster, om det upptåget
att leka comedia med själva Guds ord?
Illa slöt det, om Clerus såg 'et
och om slik en gärning blev spord.

ANDRA BORGAREN.

Å, bevar oss, det är klereciet,
som funnit på detta gyckleriet!
Ser I, åt muren; vem tror I där sitter
och ler så gott åt det flams och flitter
och snack och stoj här brukas i kväll!

FÖRSTA BORGAREN.

I menar honom, den där feta munken,
med rykt och hållning som en välfödd pedell,
honom där med den svarta bunken
på stora huvet och med näsa som ett spjäll.

ANDRA BORGAREN.

Tyst! Guds son! Det är pastor primarius
i stadens kyrka, för detta sekretarius
Olaus Petri! I minns ju hans bragd?

FÖRSTA BORGAREN.

Å, helga Maria!

ANDRA BORGAREN.

I bliver försagd,
då så I ser den store profeten
som rev ner himmel och rev upp jord
en gång på sin tid, som med våld och mord
åt oss ville kämpa för saligheten!
Där ser I nu huru fet och from
den gudsman blev, se'n han fick mat i krävan;
förr kunde han ryta med fruktan och bävan,
men när magen blev full, så blev munnen tom.

FÖRSTA BORGAREN.

Jag säger då det; när allt kommer kring
så finns bara flärd på den jordens ring;
och höge herrar och store män,
ej större äro än Sten och Sven,
ty hur vi bullra och hur vi bramma,
av jord ha vi kommit, till jord ska vi gå,
och anten vi voro nu stora eller små,
så var vi i botten dock lorten samma.

De gå.

Scen 2.

MÄSTER OLOF och SÖNERNA.

OLOF.

Kom hit, mina gossar, så vandra vi till sta'n,
ty mor oss väntar helt säkert med gröten.

ERIK.

Ack, låt oss stanna och se charlatan,
som går på svärdet och sväljer musköten.

OLOF.

Det är blott gyckel och flärd och flarn,
och intet vi lära som ej förr vi visste.

REGINALD.

Ack, käre far, vi hellre gå miste
om mat och vila, blott vi få se
på mummeriet, man här skall ge!

ERIK.

Det är så ledsamt att sitta hemma
och höra mor, som oss alltid vill skämma...

REGINALD.

Och tråkar med läxor allt me'n hon sömmar —
Ack far, man sagt oss, att få se ett spel
är lika nöjsamt som att drömma drömmar.

OLOF.

Är det så nöjsamt?

REGINALD.

Det vet du väl,
hur vackra ting man i drömmen skådat
som aldrig man uppå jorden sett;
och därför har jag så ofta bett,
när första ljusglimt dagen bebådat,
inunder täcket, att slippa vakna,
att mina drömmar jag ej månde sakna;
ty så grön är icke den grönskande äng,
så blå är icke den blånande himmel,
som vad jag får se, på en natt, i min säng;

ja, gärna skänkte jag alla lekar
och dockor och svärd och kakor och stekar,
ja, gärna gåve jag min högra hand,
om jag fick stanna i drömmarnas land!

OLOF.

Jag tror du blir varm. Välan, låt oss stanna,
det blir väl ej värre än att mor får oss banna!

Scen 3.

En karl slår på trumma; folk samlas omkring teatern; anföraren för teatern träder fram och läser:

ANFÖRAREN.

Med den nådige kansleren, durchlauchtig herr Conrad von Pyhys begivande och vår allernådigaste herres och konungs vetskap kommer här på S:t Martins afton att uppföras ett skådespel vid namn: De Creatione et Sententia vera Mundi, det är: Ett stort samtal om Världens skapelse och dess rätta mening, från tyskan avsatt i året 1542 efter Jesu Kristi börd, eller det fem tusen fyra hundra och nittiofemte efter världens skapelse.

Teatern är, som synes, delad i tre etager; det översta föreställer den synliga himmelen, det andra jorden, det tredje och nedersta underjorden, det där ock nämnes helvetet.

Personæ Dramatis quatuor sunto; de handlande personerna skola vara fyra: scilicet, nämligen, DEN EVIGE (osynlig); GUD eller Den Onda makten och LUCIFER, ordagrant Ljusbringaren

eller Den Goda makten, samt MICHAEL eller den ONDA ÄNGELEN.

RÖST I.

Säg om det där sista!

RÖST II.

Tyst därborta, Gert Boktryckare!

Trumman röres; förhänget drages upp.

Skådespelet.

Akt I.

I Himmelen.

Gud och Lucifer på var sin tron, omgivna av Änglar.

Gud talar.

Änglar.

Ja! Ja!

Gud.

Hawen I icke tröttnat med edert ewinnerliga ja?

Änglar.

Jo! Jo!

Gud.

Då will jag till eder förlustelse skapa en ny wärld. Sen, där nere mellan Mars och Venus är ännu en plats ledig i mitt solwarw; där skall hon kretsa; aw intet skall hon bliwa till, och till intet skall hon bliwa en gång i tiden; men de som i henne lewa skola tro sig wara Gudar som wi, och wår glädje

ſkall warda att ſe huru de ävlas och ywas. Dårſkapens wärld ſkall hon ock därföre nämnas. Wad ſäger min broder Lucifer, ſom med mig delar makten öwer deſſa riken ſöder om Wintergatan?

Lucifer.

Din onda wilja kräwer lidande och fördärf, jag älſkar icke din tanke.

Gud.

Wad ſäga änglarna till min framſättning.

Änglar.

Ja! Ja!

Gud.

Warde ſom jag ſagt och we den ſom upplyſer krypen i dårſkapens wärld om deras urſprung och mening.

Lucifer.

Jag ſtämmer dig inför Den Ewiges tron.

Gud.

Honom möter du warje myriad aw år, när han beſöker deſſa trakter!

Lucifer.

Jag ſkall lära människorna ſanningen, att dina råd warda om intet!

Gud.

Jag förbannar dig! Under dårſkapernas wärld warde din plats att du må ſe deras pina, ſom är oß till gamman; och dårarnas namn på dig ſkall wara den Onde!

Lucifer.

Du har ſegrat, ty du war ſtarkaſt och därför kallas du Gud, Du Onde!

Lucifer ſtörtas.

Akt II.

På Jorden.

Adam och Ewa wid kunskapens träd. Sedan Lucifer i Ormens skepnad.

Ewa.

Detta träd såg jag icke förr.

Adam.

Detta träd få wi icke komma wid.

Ewa.

Wem sade dig det?

Adam.

Gud!

Lucifer.

Wilken Gud? Det finns två Gudar!

Adam.

Wem talar.

Lucifer.

Ljusbringaren, jag som will edert bästa! Warje dag I äten af detta träd skolen I bliwa wetande wad gott och ont är och I skolen då se, att liwet är ett ont, att I icke ären gudar, att den Onde slagit er med dårskap, att I lewen blott till gudarnas förströelse. Äten därför och I ägen befrielsens gåwa — döden!

Ewa.

Jag will weta och jag will bliwa befriad; ät, Adam.

De äta.

Akt. III.

I Himmelen.

Gud och Mikael.

Mikael.

We oß! Nu är wår glädje all!

Gud.

Wad har då hänt?

Mikael.

Lucifer har låtit dem weta allt och de äro olyckliga.

Gud.

Låt dem wara olyckliga.

Mikael.

Han har ock giwit dem befrielsens gåwa att de kunna dö och åter warda till intet!

Gud.

Dö? Wälan, så skola de föröka sig innan de dö! Warde kärleken!

Akt IV.

I Helwetet.

Lucifer bunden.

Sedan kärleken kommit i wärlden är min makt slut; Cain befriade Abel, men förökade sig med systern; jag will befria dem alla; wattnet kan släcka liwets eld; jag will blåsa med min ande så att wattnet stiger!

Akt V.

I Himmelen.

Gud, Mikael.

Mikael.

We oß, Herre, nu är wår glädje all!

Gud.

Wad har då hänt?

Mikael.

Lucifer har blåst på wattnet, så att det stiger och befriar dem.

Gud.

Jag har räddat ett par aw de minst wetande, som aldrig skola komma till sanningen! Deras skepp har redan stannat på berget mellan de trenne wattnen, och de ha offrat tackoffer.

Mikael.

Men Lucifer har giwit dem en ört, som de kalla winstock och wars safter bota för dårskap; en enda liten dryck och deras ögon se sanningen.

Gud.

I fåwitske! I weten ej att jag giwit örten galenskapens och sömnens gåwa tillika, att de icke minnas wad deras öga sett!

Mikael.

Men han har skänkt dem oförgängliga gåwor såsom: krig, pestilens, hunger, storm och brand, warigenom de winna befrielsen!

Gud.

Nåwäl, jag giwer dem kärleken till liwet!

Mikael.

We oß, Herre, wad göra de nu där nere i dårarnas wärld!

Gud.

De bygga ett torn, de wilja ſtorma himmelen; Lucifer har lärt dem fråga. Nåwäl, jag ſkall röra deras tungor, att de må fråga frågor utan ſwar, och må min broder wara ſtum!

Akt VI.

Himmelen.

Gud, Mikael.

Mikael.

We oß, Herre, Lucifer har ſänt ſin ſon, ſom ſäger dem ſanningen.

Gud.

Wad lärer han då?

Mikael.

Han ſäger ſig wara kommen att frälſa människorna och genom ſin död borttaga dödens förſkräckelſe och lära dem dö!

Gud.

Wad ſäga människorna?

Mikael.

Somliga ſäga att han är Gud, andra ſäga att han hawer djäwulen.

Gud.

Wem mena de med djäwulen?

Mikael.

Lucifer!

Gud.

Ljusbringaren! Ännu weta de intet, dårarna!

Förhänget faller. Slut.

Scen 4.

RÖST I.

Det är ju ingen försoning; vi vilja ha försoning.

ANFÖRAREN.

Jag har ingen försoning, mitt ärade publikum; men om I sägen åt prästen där, så måste han enligt kyrkolagens 8:de kapitel 22:dra paragraf, förutom vad nu Symbola och Canonica yttra i ämnet, hava sådant!

RÖST II.

I skall ge oss försoning! Vad är det för ett spel som inte har en försoning!

ANFÖRAREN.

Säg åt författaren; jag har icke gjort stycket!

RÖST I.

Han svarar och vill skylla ifrån sig! Slå honom!

RÖST II.

Slå honom!

Folket slår honom.

— — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — —

Scen 5.

ANMÄRKNINGAR TILL ANDRA DELEN.

MÄSTER OLOF.

PROSAUPPLAGAN.

Texten i föreliggande upplaga är satt efter första upplagans i "I vårbrytningen", som trycktes efter första originalmanuskriptet av år 1872. Skådespelet skrevs på Kymmendö sommaren 1872; på originalmanukriptets titelblad har Strindberg antecknat "Avslutad den 8 augusti, påbörjad den 8 juni". Emellertid hade Strindberg redan tidigare fått idén och gjort förstudier till dramat; på två av de senare omarbetningarna, den tredje och den femte handskrivna upplagan, har han själv antecknat att de påbörjats dec. 1871 i Uppsala. Dramat trycktes första gången i I vårbrytningen 1881—82, Adolf Bonniers förlag, har sedermera utkommit hos Adolf Bonnier 1899, hos Albert Bonnier 1908 (två gånger, 4:de och 5:te uppl.), 1909 och 1912 (6:e och 7:e uppl.) samt dessutom i Strindbergs Samlade dramatiska arbeten, Andra serien: Historiska dramer, 1903, på Hugo Gebers förlag. I denna upplaga har Strindberg gjort några smärre retuscheringar, som återfinnas i noterna. I de övriga — även senare — upplagorna är texten densamma som "I vårbrytningens".

Mäster Olof i prosaupplagan har, enligt uppgifter som välvilligt ställts till utgivarens förfogande av herr Emil Michal vid K. Dramatiska Teatern, första gången uppförts

på Nya Teatern i Stockholm 30 dec. 1881 och har där sedermera givits 47 gånger; vidare har den spelats på Vasateatern 26 nov. 1897—23 jan. 1898 (53 gånger) och senast på Svenska Teatern 1908. — Det är framdeles utgivarens avsikt att, så långt uppgifter kunna erhållas, angiva när och var Strindbergs dramer uppförts i Stockholm (framför allt första gången).

Raderna äro angivna uppifrån sidan efter dialograderna; petitraderna, som innehålla scenanvisningar, ha endast räknats med på de ställen, där varianter i dessa förekomma i olika upplagor.

Ändringar i senare upplaga.

Sid. 22, rad 18: Tag fram honom . . . I S. D. A.: Få fram honom.

— rad. 21—27: — — men rösten stiger och en stormvind f a r fram o c h han går över Alperna o c h han ryter över Fichtelgebirge och han väcker upp Österhavet och det ger eko mot stränderna o c h tusendubblat går ropet över världen: frihet, frihet! O c h påven kastar nycklarna i sjön och kejsaren sticker sitt svärd i skidan, ty de förmå intet mot ropet! I S. D. A.: — — men rösten stiger och en stormvind y r fram, han går över Alperna, han ryter över Fichtelgebirge och det ger eko mot stränderna: tusendubblat går ropet över världen: frihet, frihet! Påven kastar nycklarna i sjön och kejsaren sticker sitt svärd i skidan, ty de förmå intet mot ropet!

Sid. 36, rad. 10—11: Det skall komma en dag då I tacken Gud a t t jag gick ifrån Er. I S. D. A. — — d å jag gick ifrån Er. Förmodligen tryckfel.

Sid. 37, rad. 12—13: Jag trodde att du i dag tagit ett sådant tag i plogen, att det var för sent att se s i g tillbaka. I S. D. A.; att se d i g tillbaka.

Sid. 42, rad 8—9: Mera brännvin! Brännvin. I S. D. A.: Mera brännvin! Mera brännvin!

Sid. 42, rad 14: Vem har gjort Er orätt, gode man. I S. D. A.: min gode man.

Sid. 44, rad 16: Jag tycker icke om. I S. D. A.: Jag tycker inte om.

Sid. 48, (petit-)rad 6—7: Dörren slås upp, varvid bordet s l å s omkull. I S. D. A.: k a s t a s omkull.

— (petit-)rad 20: — — för att leda henne ut på gatan. I S. D. A.: för att leda ut henne på gatan.

Sid. 52, rad 24—25: I sorlen! Är det av blygsel över mina ord eller av skam för er själva. I S. D. A.: Är det över mina ord eller etc. Strykningen är förmodligen gjord, emedan "blygsel" förekommer två rader ovanför.

Sid. 61, rad 12: Det vore kanske inte så illa. I S. D. A.: det vore inte så illa. — Kanske förekommer i föregående replik.

Sid. 68, rad. 10—12: Men först ska jag tala om för magistern att jag lagt mässboken till höger när man kommer opp, och så har l a g t en sticka emellan där han ska hålla etc. I S. D. A.: s a t t en stiska.

Sid. 84, rad 12: Jag vill tala v i d Olof. I S. D. A.: Jag vill tala m e d Olof.

Sid. 88, rad 8—9: Om hästen kände sin styrka, vore han ej så galen, som han nu är att gå under s e l e n. I första uppl.: oket. Det riktiga selen här upptaget efter texten i S. D. A.

Sid. 92, rad 15: Ni är ju fritänkare. I S. D. A.: friande.

Sid. 94, rad. 22—23: Men med den minsta historiska b l i c k skall Ni se det. I S. D. A.: — — historiska s a n s etc.

Sid. 99, rad. 16—18: Dalkarlarna till exempel, ett bortskämt släkte, som tvista med lübeckarna om äran att ha givit Sverige en konung etc. E t t b o r t s k ä m t s l ä k t e struket i S. D. A.

Sid. 100, rad 6: Vilket t r o l ö s t, oförskämt folk. T r o l ö s t utelämnat i S. D. A.

Sid. 103, rad 6: Såå! Det har gått fort det! I S. D. A.: Såå, det var fort det!

Sid. 105, rad 3: Lars kansler är bättre! I S. D. A.: Lars är bättre!

Sid. 115, rad 10: Jag s k a l l förstå dig, jag vill det. I S. D. A.: Jag v i l l förstå dig etc.

Sid. 117, rad. 4—5: Ser du, min vän, det är just min s v a g h e t, jag kan aldrig vilja det. S. D. A.: det är just min s a k etc.

— rad 12: Som en Gud . . . I S. D. A.: Som en högre . . .

— rad. 18—19: Nu är du obegriplig; men jag måste tro på dig, Olof. Du har rätt! D u h a r r ä t t utelämnat i S. D. A.

Sid. 120, rad 1—2: Kära vän, jag skall se på dina fåglar och jollra med dina blommor. I S. D. A. därpå tillagt: men allt på sin tid.

Sid. 122, rad 20—21: Tror ni det är b a r n e t s bestämmelse att offra sitt liv blott för att visa er tacksamhet. I S. D. A.: tror ni det är h a n s bestämmelse etc.

— rad. 23—24: Skall han offra sina krafter som tillhöra s a m h ä l l e t, mänskligheten. Samhället struket i S. D. A.

Sid. 123, rad 1—8: Eller anser ni er gärning att ha givit honom livet och uppfostran ens förtjäna tacksamhet? Var icke detta ert livs uppgift och bestämmelse, bör ni icke tacka Gud att ni fått en så hög bestämmelse, eller gjorde ni detta blott för att sedan ett halvt liv pocka på tacksamhet? Vet ni icke att ni med detta ord tacksamhet river ned vad ni en gång byggt upp! Detta stycke struket i S. D. A.

— rad. 9—12: Skall äktenskapet var en pantförskrivning av min fria vilja åt den som naturen givit till moder eller fader åt min make som tyvärr icke kunde finnas utan båda. Struket i S. D. A.

Sid. 124, rad 15: Min far höll mig i s i t t slaveri. I S. D. A.: i slaveri.

Sid. 138, rad 5: Detta gjorde aldrig Olof! I S. D. A.: Detta hade aldrig Olof gjort!

Sid. 149, rad 10—11: Först begagnar han mig som en hund, sedan sparkar han bort mig! I S. D. A.: Först begagnar han mig som hund etc.

Sid. 160, rad 14: — — låt oss gå in i helgedomen att bedja för dem! I S. D. A.: — och bedja för dem.

Sid. 162, rad 4: I den ende allsvåldige Gudens namn. I S. D. A.: I den ende Gudens namn.

Sid. 167, rad 17: Mårten är spion. I S. D. A.: spejare.

Sid. 168, rad. 8—9: -- — det var er som Mäster Olof talade vid en kväll i Storkyrkan. I S. D. A.: mötte.

Originalhandskriften till prosaupplagan.

Originalhandskriften till Mäster Olof i prosaupplagan befinner sig jämte Strindbergs övriga handskriftliga bearbetningar av Mäster Olofmotivet i Göteborgs stadsbiblioteks ägo. Det är ett manuskript i folio, i allmänhet tydligt skrivet; rättelserna äro fåtaliga, men däremot ha talrika överstrykningar med blyerts, bläck eller rödkrita gjorts, ofta över långa stycken, ibland med tillfogade anmärkningar som: utgår eller dylikt. Men när texten trycktes ha dessa strykningar lämnats utan avseende — vartill också sättaren i marginalen får uppmaningar — och nästan överallt har den tryckta texten återgått till den ursprungliga. De ändringar som gjorts och för hvilka nedanför redogöras, härröra nästan uteslutande från korr.

I handskriften fattas tre blad (ett till resp. 2: dra, 3: dje och 4: de akterna).

Titelbladet är fullklottrat med överstrukna anteckningar (såsom Mäster Olof av författaren till Svensk försäkringstidning etc.); av intresse är den ovan angivna dateringen.

På det blad som innehåller personförteckningen och på en annan handskrift har Strindberg gjort upp personlistor för en blivande rollfördelning, varav kan ses att han hyst bestämda förhoppningar att få sitt drama spelat. Som Olof har han tänkt sig Swartz, som Gert K. Almlöf, som Gustav Vasa Kinmansson, som Brask N. V. Almlöf etc.

På samma blad har Strindberg också gjort några anteckningar som har tjänat honom antingen som ledtråd eller som sammanfattning för de idéer som resp. karaktärer i dramat skulle representera. För Gustav Vasa har han skrivit: för att uträtta något här i världen måste man sätta moral och samvete i sticket; för Brask: i allt varande är rörelse; den som står stilla blir krossad; för Olof: den som vill förverkliga idéer blir stor som personlighet — gagnar genom sitt personliga exempel, men går under; och för Gert: den som vill mer än han förstår blir galen — ren andlighet — bort med allt sinnligt konsten (?)

Vid en granskning ord för ord av originalmanuskriptet har det visat sig att samtliga upplagor av Mäster Olofs prosaedition, av vilka dock Strindberg själv genomsett och rättat två (den första och Gebers upplaga), varit besvärade av två försåtliga tryckfel (se not. sid. 99 och 182); det förra fallet gäller ett uttryck av kulturhistoriskt intresse hämtat ur Peder Swarts krönika och kan förklaras genom glömska eller förbiseende, det senare åter är påfallande, då det bryter satsen ur meningens sammanhang. Manuskriptet var ej utg. tillgängligt, förrän en första uppl. hunnit gå i press, men göres härmed läsaren — och skådespelaren — särskilt uppmärksam på rättelserna å resp. ställen.

Sid. 7: Av scenanvisningens bestämningar är detta tillagt i den tryckta uppl.: Längre bort klosterkyrkan. I bakgrunden mur ovan vilken synes blommande träd.

Sid. 9, rad 6—7: Olof! O ja, jag hade en gång trons låga och hon brann härligt etc. Mskr.: och hon brann som halm. Jfr följ. replik: Det var halm som skulle fladdra ut.

Sid. 18, rad 1—2: Jaså, Mäster Olof, ni som är så ung och så varm, ni har smittats av den tyska djävulen. Mskr.: även ni etc.

— rad. 6—7: I anda och sanning skolen I bedja. Mskr.: tillbedja.

Sid. 23, rad 2—3: Lyssna icke till det dödsropet, si det är allt gott etc. Mskr.: allt är gott.

Sid. 24, rad 7—8: Två borgarlunsar. Mskr.: borgarbrackor.

Sid. 25, rad 18: Icke kan en man skapa om sin tid. E n m a n understruket i mskr.

Sid. 26, rad. 13—14: GERT: — Lycklig pingst, Mäster Olof! Härefter är i marginalen på mskr. inskjutet följande replikskifte, sedan åter överstruket, som här må anföras då det ytterligare betonar ett drag i författarens karaktäristik av Gert.

GERT.

— — Hör du, Olof, jag ber dig att ej oroa min dotter med några nya läror.

OLOF.

Det ber du mig? Är icke din tro då för alla!

GERT.

Hon är mitt barn! Det är för tidigt ännu! Hon får ej bli olycklig.

OLOF.

Förtjänar icke hon att bli olycklig?
(Allusion på en föreg. replik av Gert. Utg. anm.).

GERT.

Tala icke vid mig härom, jag har orätt, jag vet det, men jag älskar henne. Och jag måste ha någon att ge åt, då jag tar från så många.

OLOF.

Jag lovar dig!

Därefter som i tryckta uppl.: GERT: Här kommer flugornas konung etc.

Sid. 26, (petit-)rad 20: OLOF med saktmod och fasthet. Mskr.: med saktmod, fasthet och kuvad vrede och stolthet.

Sid. 27, rad 4—6: MÅNS: Ni är i sanning oförsynt. OLOF: Sanningen är alltid oförsynt. Mskr.: Ni är i sanning oförskämd, och svaret likaså: Sanningen är alltid oförskämd.

Sid. 29, rad 5—6: BRASK: — Vet du att bann drabbar dem som proklamera Luther. Mskr.: propagera Luther. Icke alldeles uteslutet, dock osäkert, om tryckfel här föreligger; "proklamera" förekommer emellertid i föreg. replik.

Sid. 31, rad 10—11: GUSTAV: Det vet jag, men om påven ej alltid kan ha ögat på eder. Mskr.: efter eder.

Sid. 32, rad 8: Han har i dag lagt av masken och varit nog djärv. Mskr.: nog fräck.

Sid. 36, rad 13: OLOF: — Farväl, Nils, farväl, Vilhelm. Mskr.: farväl Henrik, farväl Nils, farväl Vilhelm! Alltså tre scholares här tänkta.

Sid. 39, rad 8: WINDRANK: — så ska jag tala om Amerikam. Mskr. Amerika. (Så ock sid. 40, rad 6 och 13).

Sid. 40, rad 7—8: Tänk dock, mina herrar, hur upplysningen gått framåt. Mskr.: civilisationen.

Sid. 46, (petit-)rad 11: WINDRANK blir rusig. Mskr.: fyllnar till.

Sid. 49, rad 6: SKÖKAN: Det är du, Mårten? Du, mördare! Mskr.: Du, min mördare.

Sid. 50, rad 10: detta buller. I mskr.: denna skandal (först skrivet och överstruket: detta oväsen.)

Sid. 51, rad 16—17: Det är I då som hetsat folket mot henne. Mskr.: retat.

Sid. 54, rad 14: KNIPPERDOLLINK: Kom hit, gott folk; här är ett heligt hus till. Mskr.: ett helighus till.

Sid. 62, rad 16: KYRKVAKTAREN: Jag måste väl veta det. Mskr.: Måtte. Tryckfel ej uteslutet.

Sid. 66, rad 3: KYRKVAKTAREN: Det är på moden nu att vara kättare. Mskr.: på modet.

Sid. 71, rad 8: MODERN: — förkorta icke ditt liv. Mskr.: nådetiden (överstruket).

Sid. 72, rad 10: Det var då detta mummel jag hörde. Mskr.: detta hemska mummel.

Sid. 75, rad 1: KRISTINA: Min far ville det. Mskr. vill det.

Sid. 77, rad 22—23: Orgelläktaren. Mskr.: Örjläktaren.

Sid. 78, rad 7—8: OLOF: — Jag löser bojan på fången och han slår mig. Jag säger: "du är fri!" och han tror mig icke. Mskr.: Jag säger slaven: "du är fri" etc.

Sid. 88, rad 8 och följ.: Om hästen kände sin styrka etc. För denna replik står i marg.: om igen; någon ändring senare dock ej verkställd.

Sid. 93, rad 21—22: Ni bör göra fortune. Mskr.: karriär.

Sid. 97, rad 12 etc.: MARSKEN: Jaså, herr biskopens hälsa är inte som sig bör! etc. Mskr. scenanvisning för repliken: utan ironi.

Sid. 99, rad 16—22: MARSKEN: — Dalkarlarna till exempel — — framkomma med fordringar som dessa: "inga främmande sätt med utveckade brokota kläder må brukas, vilket nyss är uppkommet i konungens hov". Mskr.: uthackade brokota kläder. Det senare den riktiga formen, som härmed till rättelse anföres. Jfr. Peder Swart, konung Gustav I:s krönika, Sthlm 1912, sid. 100: Dalkarlarnas fjärde fordran vid underhandlingen ang. Dalejunkern att "konungen icke skulle draga så mong främande och utlendske sätt medh uthackat och brokot cläde".

Sid. 101, rad 15: Det skall jag säga ers nåde. Mskr.: Då skall jag säga etc.

Sid. 102, rad 12: I är en upplyst man. Mskr.: en upplyst, tänkande man.

Sid. 107, (petit-)rad 10: OLOF efter betänkande. Petitraden saknas i mskr.

Sid. 109, rad 19: Vad ville ni egentligen. Mskr.: Vad vill ni egentligen.

Sid. 115, rad 8: — — Så förstår du vad som menas med omateriellt. Mskr.: abstrakt.

Sid. 117, rad 7: Tror du att jag kan lära mig förstå d i n b o k d ä r? Mskr.: d i n f i l o s o f i.

— rad 18: Nu är du obegriplig. Mskr.: nu är du — — abstrakt igen, senare struket och överskrivet omateriell.

Sid. 122, rad 12—13: Med vad rätt vågar ni göra hemgång etc. I mskr. börjar repliken: Min fru, jag kan inte tillskriva Edra ord någon annan källa än vanvett; med vad rätt etc.

Sid. 123, rad 17: Nu ser jag frukten av de läror min son sprider. Mskr.: min o v ä r d i g e son.

Sid. 124, rad 14—15: — — som jag måste drömt under det min far höll mig i sitt slaveri. Mskr.: i sitt k ä r l e k s f u l l a slaveri. Jfr i S. D. A.: i slaveri.

Sid. 125, rad 2: Ja, jag måste ha varit det. Mskr.: måtte ha varit det.

Sid. 130, rad 6: Där står ett 5:o om rätt för predikare. Mskr.: ett 4:o. I den tryckta uppl. har tydligen som § 4 räknats tilläggsbestämmelsen: "Såvida arvingen med tolv mans ed" etc (sid. 129). Räkningen i mskr. mera korrekt.

— rad. 19—20 — Sid. 131, rad 1: OLOF: Var god läs upp den punkten som handlar om tron. ADELSMANNEN: Tron — det står ingenting nämnt etc. Mskr.: r e f o r m a t i o n e n i bägge replikerna i st. f. tron.

Sid. 132, rad 6: Olof! Nu vill jag lyckönska dig med varmt hjärta! Mskr.: Olof! Sover du! Nu vill jag lyckönska dig etc. (Se omedelbart föregående scen, då Olof "kastar sig på en bänk och gråter".)

— rad. 8—9: GERT: Nå, Olof, tron — OLOF: Otron menar du. Mskr.: Nå, Olof! Reformationen — O.: Reduktionen menar du.

Sid. 133, (petit-)rad 8: KRISTINA går. Mskr.: ger honom (Gert) en föraktlig blick och går.

Sid. 134, (petit-)rad 2: OLOF gör en rörelse av motvilja etc. Mskr.: gest.

Sid. 135, rad 1: Midnatt — det är nu det skall avgöras. Mskr.: Midnatt — det är nu krisen skall inträffa (överstruket).

Sid. 139, rad 21: Ta fram boken. Mskr.: mässboken.

Sid. 145: Moder, hör mig innan du dör. Mskr.: går.

Sid. 146, rad 4: Förbannad vare den stund etc. Mskr.: Förbannad den stund etc.

Sid. 148, (petit-)rad: KRISTINA som kommit in. I mskr. tillagt: djärvt (m. afs. på följ. replik).

Sid. 149, (petit-)rad 2: KRISTINA går mot Olof för att mottaga en kyss på pannan. Mskr.: en äktenskaplig kyss etc.

— rad 12: Han ser längre än du. Om du skulle gå etc. Mskr.: Han ser längre än du. Tror du att e n gör en reformation. Om du etc.

Sid. 150, rad. 14—15: — — icke därför att det är gammalt utan därför att det är ruttet. I mskr. tillagt: och icke tillfredsställer andens krav.

— rad 16: Hon var gammal etc. Mskr.: Hon var för gammal etc.

Sid. 154, rad. 18—19. En gång har jag befriat henne ur ditt våld, s j ä l v i s k e etc. Mskr.: e g o i s t (överstruket).

Sid. 161, rad. 13—14: — — blott ätit tre lod bröd om da'n och sovit bland svinen om natten. O m n a t t e n tillagt i tryckta uppl.

— rad 15: Om du ej fruktar det heliga, så frukta. Mskr.: Om du ej fruktar det heliga, din ärkekättare, så frukta etc.

Sid. 163, rad 5: MARTEN: Hellre må helgonets ben etc. Mskr.: MARTEN som är rädd för pesten etc.

Sid. 164, rad. 16—18: Han beskattar lasten då han låter skökor betala för att de skola få driva sin näring. Mskr.: — betala två öre i veckan för att etc.

Sid. 171, rad 24: Hör nu, fruntimmer. Mskr.: fruntimmerna.

Sid. 173, rad 16: Bössan. Mskr.: byssan.

Sid. 177, (petit-)rad 23: — — ty han har dragit huvan över ansiktet. Därefter i mskr.: orgeln spelar fortfarande, varför följande och föregående stumma spel kan uppehålla uppmärksamheten. Därpå: En del av folket etc. som i tryckta uppl.

Sid. 180, rad 8: Ni är en ung man som etc. Mskr.: Ni är en ung begåvad man etc.

— rad 10: — men fordrar som säkerhet en avbön etc. Mskr.: — som garanti för er frihet en avbön etc.

Sid. 182, rad 1: Ni har förnummit åtskilligt som verkligheten kräver av Er. Mskr. (otydligt skrivet, men dock otvivelaktigt): — — f ö r s u m m a t åtskilligt som verkligheten kräver av Er. Förnummit, tryckfel i alla upplagor.

— rad 18: Självviska. Mskr.: egoister.

Sid. 183 (petit-)rad 1: Lars med Kristina går mot Olof. I mskr. tillagt: faller på knä.

— rad 1: OLOF: Ja! Som ett kuriöst vittnesbörd om att detta Ja! kostat på författaren, kan anmärkas att han vid något tillfälle med blyerts överstrukit det i mskr. och ditskrivit Nej! (utan att dock eljes ha förändrat den på ja byggande följande handlingen).

VERSUPPLAGAN.

Versupplagan av Mäster Olof utkom första gången 1878 (tryckt i Centraltryckeriet); en del av denna upplaga åtföljdes av det "Efterspel (Fragment)" som här är upptaget. Versupplagan — utan efterspelet — har senare omtryckts i Samlade dramatiska arbeten, första serien. Romantiska dramer I. (Hugo Gebers förlag 1903) och i en praktupplaga på 100 numrerade exemplar (tryckt på Centraltryckeriet 1909) till förmån för Allmänna svenska utställningen av konsthantverk och konstindustri i Stockholm

1909 (att ingå som vinster i dess utlottning). Denna edition är ett avtryck utan ändringar av den från år 1903. Akt 4, scen 6 har dessutom, innan skådespelet utkom i bokform, varit tryckt i månadsskriften "Nu" (utg. av Edvard Bäckström) 1877.

Versupplagan av Mäster Olof har första gången i Stockholm uppförts på K. Dramatiska Teatern 15 mars 1890, har flera gånger där återupptagits och står sedan 1908 stadigvarande på repertoaren.

Ordanmärkningar och rättelser i senare upplaga.

Sid. 185: Det latinska citatet jämte angivandet av skådespelet såsom "versupplagan" är struket i S. D. A.

Sid. 196: Flabeller. Flabellum, solfjäder; föremål som under den katolska gudstjänsten användes att fläkta bort flugorna från altaret och den tjänstförrättande prästen.

Sid. 199: Capitulares. Capitularis, ledamot av domkapitel.

Sid. 205, rad 9—10: Vem har bett Er gå o c h betala kungens skulder? I S. D. A.: a t t betala etc.

— rad 14: Sic f o e t e a n t . . . I S. D. A.: f o e t a n t . . . (tryckfel).

Sid. 223, rad 21: — — l i l l a torkvinden. I S. D. A.: torkvinden.

Sid. 228: Mariusagan. Mariu: Isländsk och fornsvensk genitivform. Ordet syftar här på någon av de i det medeltida Sverige gängse sagorna om Maria.

Sid. 248: Alidad, en del av ett mätningsinstrument, som följer tuben i dess rörelse och hvarigenom vinkeln på cirkeln avläses.

Sid. 260, rad 3: — — ty nu är du den enda som stöder m i g. I S. D. A.: — — som stöder.

Sid. 277, rad 8: Instiktelseord. I S. D. A.: instiftelseord.

Sid. 285, rad 22—23: Alla säga att de följa andens röst i sina hjärtan, o c h den ena anden säger svart o c h den

andra vitt. I S. D. A.: Alla säga att de följa andens röst i sina hjärtan, den ena anden säger svart men den andra vitt.

Sid. 302, rad 9: Ex nihilo nihil fit. I S. D. A.: tillagd den svenska översättningen: av intet blir intet.

Handskriften till versupplagan.

Originalhandskriften, efter vilket versupplagan av Mäster Olof blivit satt, är ett prydligt utskrivet manuskript i folio (Lessebopapper). Åtskilliga blad saknas; vad som finnes bevarat i Göteborgs Stadsbiblioteks kapsel är följande: Akt 1, scen 6: och vilken präktig trädgård I han (i föreliggande uppl. sid. 197, rad 1) — Akt I, scen 12: tror du här begås handlingar, som icke tåla att ses (sid. 207, rad 4—5); Akt 2, scen 4: från allt som är svårt man vill befria (sid. 227, rad 18) — Akt 3, scen 9 (sista scenen): de dansa efter hans pipor och gå till döden efter hans trummor (sid. 267, rad 13—14); Akt 4, scen 4: och du östan från skärens yttersta band (sid. 276, rad 17) — Akt 4, scen 7: Och vi som trodde det var tvärtom (sid. 285, rad 20); Akt 5 från början — scen 5: — Jag tog den sak om händer för hvilken konungen icke vågade sitt lif (sid. 296 rad 16—18); ett blad borta; därpå scen 5: Nyss var jag profet och martyr (sid. 298, rad 16—17) — slutet. Handskriften är opaginerad.

Från manuskriptet ha som nedan ses blott få och smärre ändringar gjorts i den tryckta upplagan.

Sid. 228, rad 1: Och ej vill förstå vad ej s k a l l förstås. Mskr.: ej k a n förstås.

Sid. 254, rad 10—11: Nej! Din mor kommer hit och det kan vara n å g o t s o m r ö r m i g. Mskr.: n å g o t f ö r m i g.

Sid. 258, rad 15—16: Jag har tagit en hustru, hör du etc. Mskr.: ser du.

Sid. 276, rad 21—22: Min första bön — till dig, o morgon, jag sakta beder. Mskr.: min morgonbön — till dig etc.

Sid. 277, (petit-)rad 29: stakar som munkarna kvarlämnat. Mskr.: kvarlämnat i skrinen.

Sid. 278, (petit-)rad 14: Olof springer upp brydd. Mskr.: förlägen och häpen.

Sid. 280, (petit-)rad 1: OLOF: Fråga mig icke etc. Mskr.: OLOF med matt stämma etc.

— rad 14: Hedningarna. Mskr.: hednagudarna.

Sid. 303, rad 18—19: — så är det visserligen fem. Mskr.: — så är det fem.

EFTERSPELET.

Sid. 309, rad 5: klereciet. I manuskriptfragmentet: klerkeriet.

Sid. 311, rad 11: Ack far, man sagt oss att få se ett spel. Mskr.: att få se spel.

Sid. 312, rad 15—16: Det femtusen fyrahundra och nittiofemte efter världens skapelse. I mskr. ett par andra siffror.

OTRYCKTA OMARBETNINGAR AV MÄSTER OLOF.

Utom de båda kända upplagorna av Mäster Olof, prosaeditionen från 1872 års manuskript och verseditionen 1878, som representera första och sista stadiet av Strindbergs sysslande med Mäster Olofmotivet, finnas en serie otryckta omarbetningar av dramat, vilka beteckna den successiva övergången från den första prosaupplagan till den definitiva verseditionen. Prof. Karl Warburg har först fäst uppmärksheten på dem i en artikel i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning (15 mars 1890). De tillhöra nu — jämte originalmanuskripten till de definitiva upplagorna — Göteborgs Stadsbibliotek. Genom älskvärt tillmötesgående av

prof. Warburg, för vars räkning de f. n. äro deponerade i Nobelbiblioteket i Stockholm, har utgivaren satts i tillfälle att taga del av dem och att därur meddela så mycket som är förenligt med föreliggande upplagas syfte och utrymmesmöjlighet. En noggrann redogörelse för och jämförelse mellan de olika handskrifterna, som in i detaljer avvika från varandra, vore utan tvivel en ur stilistiska och psykologiska synpunkter tacksam uppgift — så sällsynt fullständigt och omedelbart som studieobjektet föreligger — men skulle kräva ett vetenskapligt specialarbete. Här nedan kan endast i allmänna drag skildras avvikelserna mellan de handskriftliga redaktionerna, så vitt de kunna äga ett vidsträcktare biografiskt och litterärt intresse.

I Göteborgs stadsbiblioteks foliokapsel befinna sig — i delvis oordnat skick —: prosamanuskriptet av 1872 som bär spår av att ha använts vid sättningen, fyra otryckta omarbetningar, större delen av originalmanuskriptet till den definitiva versupplagan — avtrycket av sättarens fingrar såväl som anvisningar för tryckningen visa att upplagan satts efter detta manuskript —, vidare en avskrift av samma versupplaga, ett fragment och ett första utkast av Efterspelet och slutligen diverse strödda anteckningar till dramat. Av de otryckta manuskripten äro två daterade. Ett manuskript, på vars titelblad är skrivet med rödkrita 2:dra omarb. uppl., bär datum 3 dec. 1874 — som förmodligen skall beteckna den dag det avslutades —, på det andra, som är den femte bearbetade upplagan — det fjärde otryckta manuskriptet och den första genomgående versupplagan — har Strindberg skrivit: Påbörjad dec. 1871 i Uppsala, slutad maj 1876 i Stockholm; denna handskrift föregår närmast den tryckta versupplagan. Av det fjärde manuskriptet — tredje otryckta — visar det sig att endast två akter existera; de papper som — tydligen på grund av likhet

i papperssort och delvis i bläck — förenats med dessa till ett manuskript höra rätteligen till uppl. 2 — den första otryckta — och utgöra en omedelbar fortsättning av det på sämre papper skrivna fragment på 29 blad som följer närmast efter 1872 års manuskript. I sin helhet finnas endast andra och tredje manuskripten; det femte har en lucka i andra akten. Det sista blad av akt 5 som saknas i den del av uppl. 2 som ligger tillsammans med fragmentet av uppl. 4 har återfunnits bland de andra papperen och är av samma beskaffenhet som det varpå början av uppl. 2 är skriven. Akterna 3—5 i den tredje och akt 1—2 i den fjärde upplagan — större delen av akt 1 är emellertid redan här versifierad — ligga till grund för den första versupplagan, efter vad anteckningar med rödkrita v e r s, o b u n d. på respektive textställen visa. — Dessutom lär ännu en omarbetning i Svenska akademiens förvar finnas, men den har f. n. icke varit utgivaren tillgänglig.

Det är en ganska egendomlig utvecklingshistoria för ett litterärt verk dessa trägna omarbetningar utvisa. I Strindbergs Mäster Olofmanuskript, intill versupplagan, är det första, som han skrev vid 22 års ålder på Kymmendö, mästerverket. Där hänger allting samman, där har dialogen en kraft och skärpa, som den sedermera icke återfår i de otryckta prosamanuskripten. Dessa, som äro senare skrivna, bära tvärtom en ungdomligare prägel än den första, verka stundom omogna och visa spår av sin författares osäkerhet. Även där en enstaka vändning i och för sig kunde äga skäl för sig, stärker den dock icke dramat; de följande versionerna sakna den helgjutenhet, den greppets styrka som ger den första avfattningen dess tjusning och makt. Först med den första versupplagan (1876) stiga åter diktarens krafter och ur hans outtröttliga arbete framgår ett nytt verk med väsentligen annan stämning än det första. Medan

inspirationen strax gav det första ungdomliga verket dess färdiga form, måste han länge arbeta tills han fann den rätta gestaltningen till den nya konception som lösgjorde sig för honom ur detta. De visa två alldeles motsatta arbetssätt hos diktaren. Det första verket är skrivet med inspirationens säkerhet och flykt, som höjde den unga diktaren över hans ålders vanliga krafter, och närmast följande bearbetning röjer tydligt hur fåfängt merendels reflexionen sökte förbättra vad en gång intuitionen ingivit. Men så småningom blev det diktaren klart att vad han arbetade med höll på att bli ett nytt arbete, att han ville något annat än i det första dramat. Och nu hjälper honom den konstnärliga reflexionen vidare tills en ny intuition slutligen gör ett nytt verk färdigt. Dessa 6 — eller 7! — bearbetningar ge ett starkt, att icke säga gripande vittnesbörd om den unge August Strindbergs energi och arbetshåg, okuvad av motgångar, och märkligt är, att han efter att så många år ha mödat sig med sitt drama åter kunde stiga till en så ren och obruten poetisk stämning som i 1878 års upplaga.

Omarbetningarna gå från början ut på att koncentrera dramat. Så ha redan i 2:dra bearbetningen flera tablåer strukits. Även karaktärsteckningen skiftar, om än personerna i sina grunddrag äro sig lika. Gert får en mer eller mindre framskjuten roll, Kristina framträder med en annan lynnesnyans än i de tryckta upplagorna, modern lånar sig till intriger för att förmå Olof avsvärja sin tro och visar ännu flera drag av dogmatisk hatfullhet etc. Olofs karaktär är i det hela vekare och mera obalanserad. Redan i andra upplagan har i femte aktens slut gjorts den viktiga förändring, som framför allt avgör skillnaden i versupplagans och prosaupplagans stämning, att icke längre Gert med sitt i kyrkvalven genljudande "Affälling!" får sista ordet men Mäster Olof i sin replik till Vilhelm.

Andra och tredje handskrifterna.

Redan i den första omarbetningen eller den andra Mäster Olofhandskriften skönjer man det blivande versdramats struktur. I huvudsak är det tredje manuskriptet en stilistisk utarbetning av det andra, och åtskilliga repliker skola redan härifrån oförändrade inflyta i versdramat. Som ett exempel på hur denna tredje upplaga utarbetar dialogmaterialet från den andra må nämnas ett replikskifte ur akt 4 (scen 2 i versdramat). Nils (Göran i versdramat) vänder sig till Mårten:

Men säg mig, Mårten, det är allt underliga tider vi leva i?

MÅRTEN (i mskr. 2): Prata inte dumheter! Alla tider ha varit underliga.

I mskr. 3 åter får Mårtens sömniga replik denna lakoniskt humoristiska visdomsprägel vi känna från versupplagan:

Alla tider ha varit underliga — på ett eller annat sätt.

Dessa manuskript förete de största avvikelserna från de tryckta upplagorna. Då här inte kan vara fråga om någon i detaljer ingående kritisk redogörelse har jag ansett mig på grund av deras inbördes överensstämmelse böra behandla dem tillsammans, men då det tredje manuskriptet äger företräde har jag använt detta i citaten och anmärker här blott att stundom överensstämma de bägge manuskripten på de anförda ställena ordagrant.

Vid ridåns uppgång i första akten hålla Olof, Vilhelm och Nils på att gräva i trädgården. På deras replikskifte har förra delen av scen 5 i versupplagan byggts. Därpå inträder Lars — såsom i prosaupplagan. Uppträdet utanför den stängda kyrkan med Gert som huvudfigur och kung Gustavs inträde på scenen överensstämmer i det hela med

prosaupplagan. Sedan Lars gått avslutas akten med en monolog på jambisk vers av Mäster Olof:

"Nu är jag redo! O, det är som storm
på stiltje! Hör hur vinden börjar susa
i lindens gröna blad och bina flyga
till sina kupor efter dagens värv.
Se huru äppelträdet skakar blommen
på skygga liljor och på tusenskönor
som sluta sig och tro att det är snö!
Farväl, min örtagård, jag får ej skörda
min sådd, men ock jag slapp att se dig skövlad!
Farväl, I ljusa minnen, rena stunder!
Jag får ej sakna er, ej älska.
O skymning, drag din skugga över minnet.
Gå ned, du sol, och göm i nattens skuggor
allt vad ur ögat än kan locka tåren.
I morgon när jag hälsar dig igen,
då skall du lysa mig på andra vägar."

I andra akten är tablån i Storkyrkans ölbod struken. Akten begynner som i versupplagan i Storkyrkans sakristia. Scenerna äro våldsammare än i de tryckta upplagorna. Olof för åt sidan modern som vill hindra honom att gå uppför predikstolens trappa. I scenen med Kristina efter predikan framträder Mäster Olof mera passionerad och bragt ur jämvikt än i första prosaupplagan; han anropar Kristina att icke lämna honom. Vid deras omfamning visa sig modern och Mårten i en trifor under rosettfönstret. Modern förklarar: han är icke min son mer. Varpå Olof:

Nåväl, så har jag ingen moder heller. Nu är jag fri. (Går häftigt av och an utom sig.) Fri! Varför har jag ej gjort detta förr! Nu vill jag se vem som hindrar mig. Och jag som trodde det skulle vara så svårt att bryta detta gamla murkna band! Det var hon som gick i vägen! Det var därför jag suttit och lekt bort hela år i Strängnäs med barn, jag som ville strida med lejon. — Christina, i denna kväll skall min broder viga oss. — O, jag vill se dem i ansiktet, de gamla kältringarne.

Efter några repliker mellan Kristina och Olof inträder Gert, man hör skrik och buller ute i kyrkan, han slår dörren i lås efter sig.

GERT.

Det är ett hårt arbete. Ett tusen och femhundra års mödor skola förintas. Varför står du här sysslolös? — — Jag är så trött. — — Hur är det att tjäna kungen?

Lägger sig på en bänk.

OLOF.

Vad har man för sig där ute i kyrkan?

GERT.

Man öppnar på fönsterna. Det var så unken luft därinne. Man river ned avgudarna och stenar prästerna vid altaret. Gud, vi ha inte kommit över Gamla testamentet ännu; där gjorde man på samma sätt! Ni skulle ha sett uppe i Görans kapell — det var en sjöman som tog ner Kristus från korset.

OLOF vill gå ut i kyrkan.

Och det är du som leder dessa vilda skaror! Betänk dock vad du gör!

GERT.

Det är anden som styr dem! O att jag kunde störta hela detta hednahus över deras huvuden — gå inte ut — man mördar dig — man söker kungens utsände — det är du!

OLOF.

Jag har blivit sänd att tala till de galna, och jag skall göra det ännu en gång

Går mot predikstolen.

GERT tar Olof vid handen.

Stanna! Hör du hur man skriker därute! Du tror att det är djävlar — nej! Det är andarna som ropa efter saligheten — Hör du hur det knakar och dånar, det är hednagudarna som störtas, och här i kyrkomuren (leder Olof åt vänstra sidan), här bor en ockrare — ser du den här järndörren — synden stinker mot himlen — tänd rökelse,

tänd rökelse. Och detta hus har man byggt åt Gud — tror ni han någonsin har bott här? Hör du stormen därute — snart gör man eld på tabernaklet, ingen förskoning — det skall bli Herran ett offer, vars rök skall stiga ända upp i himlen, om aldrig för (läs: förr) något hunnit dit.

OLOF.

Vad säger du?

GERT.

Och vem har väckt denna storm? Det har du!

OLOF.

Jag?

GERT.

Du skulle lugna de upproriska och du har upprört de lugna! Det var ej en enda av de våra i kyrkan — vi höllo på i Sankt Görans kapell.

OLOF.

Nu börjar jag förstå dig! Gå bort, du drar mig i fördömelsen!

GERT.

Hör nu — —

OLOF.

Du vill blanda bort våra öden!

GERT.

Hör nu — —

OLOF.

Du har kastat ett osynligt nät omkring mig — Du gör mig till vederdöpare — hur skall jag stå till svars därför inför kungen —

GERT.

Vilken kungen —

OLOF.

Kung Gustav!

GERT.

Ja så — han — Farväl med dig, Olof,[1] våra vägar träffas! — På vilken sida ställer du dig —

[1] Denna och de 6 ovanstående replikerna hämtade ur Gerts samtal med Olof i andra aktens första tablå i första uppl.

OLOF.

På kyrkans tills vidare.

GERT.

Det kan du inte, du som redan står utanför!

OLOF.

Utanför!

GERT.

Du har inte hört bannlysningen!

OLOF.

Är jag bannlyst?[1]

Det bultar på dörren.

OLOF.

Låt oss lämna detta ställe — skriket tilltar och jag måste på min plats.

GERT.

Nu!

OLOF.

Vad vill du?

GERT.

Här har du stått med armarna i kors medan stora saker timat där ute!

OLOF.

Därute! Ja! — Där är tyst nu!

GERT.

Som i graven.

OLOF

öppnar fonddörren och skall ut — en död kropp ligger mot för dörren. Olof ryggar.

Ett lik!

GERT.

Endast ett tror du!

OLOF.

Och detta har jag gjort!

[1] Härefter ett överstruket replikskifte mellan Olof, Gert och Kristina, vari Gerts ängslan att överlämna Kristina till Olof framträder.

GERT.

Detta har du gjort!

OLOF.

Vad har jag då sagt?

GERT.

Kungen sade, att du skulle säga åt de fria: I ären slavar! Och du har sagt åt slavarna: I ären fria, ty Gud har gjort eder fria!

OLOF.

Jag sade så, är då detta ordet så farligt?

GERT.

Och du bjöd dem störta sina avgudar — de ha inte lämnat en bild kvar på altaret, icke en målning på väggarna.

OLOF stirrar på golvet.

Ah! ser du — mina spår äro blodiga — och det är h a n s blod — och det är jag som mördat honom. —

GERT.

Många skola följa dig i spåren —

OLOF.

Ve mig, är detta den nya trons frukter. O! att jag då aldrig lärt mig känna den. — Vore jag långt härifrån borta hos barnen i Strängnäs — i den stilla klostergården —

GERT.

Du har satt handen till plogen och ser dig tillbaka. Akta dig — ty det är för sent! Du är feg, Olof. Du törs inte gå över torget därför att kvinnor och barn skola peka fingret åt en bannlyst —

En trumvirvel utanför.

OLOF.

Bannlyst! Ja det är sant! Vad är detta?

GERT

stiger på en bänk och ser ut genom en glugg.

Kungens knektar! Då är han själv i grannskapet!

OLOF.

Kungen här! Vad skall han säga!

GERT.

Du frågar ännu efter vad folket säger? — Olof! Har elden redan slocknat — var det bara halm, som fladdrade ut — Ve! ve! tag då bort martyrglorian, som du bär om din panna — gå tillbaka och åkalla munkarnas förlåtelse och bliv en kyrkans lydige son — Du Mårten Luthers lärjunge — Förråder du de trognas sak — är du trött innan du börjat — vill du segra utan strid — se, kom hit skall du se huru knektarna släpa de trogna mellan sig i fängelse — se hur glada de se ut — de sjunga lovsånger och kyssa bödlarna på hand, som skänka dem den glädjen att få lida för sin tro — och du!!! —

OLOF.

Jag är för ung —

GERT talar fort.

Och Herrans ord skedde till Jeremias: Jag kände dig förr än du född vart och sätter dig till en profet bland många folk.

Men Jeremias sade: jag duger icke till att predika, ty jag är för ung. Men då svarade Herren: säg icke jag är för ung, utan du skall gå dit jag sänder och predika vad jag befaller. Ty jag vill i denna dag göra dig till en fast stad, till en järnpelare och till en kopparmur i hela landet emot Juda konungar, emot hans förstar, emot hans präster, emot folket i landet.

OLOF upp.

Sa' Herren det?[1]

GERT.

Statt upp och förkunna. Folket ropar dig. Du har talat som en ljungeld i dag —

OLOF.

Har jag? Nåväl! Jag går till kungen — Här måste det stora slaget stå — här skall rivas allt vad gammalt är — och icke sten skall låtas på sten förrän allt är fullbordat.

[1] Denna och delvis föregående replik ur Lars' och Olofs samtal i första upplagans akt 1.

GERT.

Jag hör steg — här kommer någon! Ah — det är din milde broder! Han och jag böra inte gå på samma väg!

Går genom kapelldörren. Tvenne knektar bära ut liket.

I följande scen 12 inträder Lars och dess dialog återfinnes i koncentrerad form i versupplagan (scen 11).

I tredje akten har tablån på Stockholms slott uteslutits. Scenen är Olofs arbetsrum. Olof sitter och skriver iklädd pansarskjorta under den öppna prästrocken; ett slagsvärd står lutat mot bordet. Ett bud inträder, som meddelar Olof nyheter från riksdagen i Västerås, att kungen avsagt sig regeringen, att bönderna påyrkade att alla som läste Luther skulle brännas etc. Olof uttrycker sin saknad att ej få vara med, då man strider där uppe, och sitt missnöje att vara bunden att skriva förteckningar på silvret i Stockholms kyrkor, som ej är hans göra. Kristina inträder. Hon tar i motsats mot i de tryckta upplagorna Olofs distraktion och misslynthet med ett glättigt lugn, uppmuntrar honom i det tråkiga arbetet och dikterar för honom förteckningarna på kyrkornas dyrbarheter. Hon tar på eget initiativ in ett krus rhenvin och sjunger en riturnelle, varav första versen — i mskr. 3 — är utskriven.

Modern inkommer och har ett samtal med Olof. Hon berättar att kungen ej mer skyddar honom, att staden är i oro och att folkhopen ämnar vädja till honom mot kungen. Hon vill än en gång övertala honom att återta sina irrläror. Därpå faller talet på Kristina "vederdöparens dotter". Modern söker förmå Olof att skriva under ett kontrakt med munkarna att han skulle låta skilja sig från Kristina, i vilket fall de skulle följa honom i hans reformatoriska strävanden. Dialogen följer därefter i det hela versupplagan (från scen 3); versupplagans scen 5 — Olofs monolog — förekommer emellertid här icke ännu, och några repliker i vilka Gert

visar deltagande för sin dotter och märker spår av disharmoni — efter budet om kyrkoherdeutnämningen — mellan makarna, ha senare strukits.

Fjärde och femte akterna sluta sig ännu närmare till versdramat och manuskriptens prosadialog har stundom ord för ord upplösts i dess knittelvers. Mårten, som i första prosaupplagan är övervägande antipatisk, framställes här en smula sentimentalt moraliserande med en godhjärtad karaktär, som bildar en övergång till versupplagans humoristiskt godmodiga syndartyp. Scenen med Olof ensam vid den döda moderns bädd föreligger redan här och väntar endast på att omgestaltas i vers (se scen 4 i versupplagan):

OLOF.

Sov, sov! Jag skall ej störa dina drömmar!

Går till fönstret, drar undan gardinerna.

Jag känner mig så olyckligt vek i denna natt — det måste vara trötthet! Sätter sig vid fönstret. Varför skulle munken vara så vänlig? Kanske han inte är så dålig? Han vågar begå ett mord för sin tro; det vågar inte jag! Skulle hans tro vara starkare än min?

Paus, öppnar fönstret.

Jag skall släppa in den friska sommarmorgonen till dig, moder! Jag skulle låta lärkan sjunga för dig om hon hördes från skogsbrynet där borta över takåsarna. Blås, västanvind, och för mig hit klöverängarnas doft från mälarstränderna, och du, Östan, tag med dig hälsans salt från havet och fläkta sjukdomen från hennes läger!

Du milda sommarnatt, o, låt mig endast sedd av dig få lägga ned min styrka för dina fötter. Men sen, när solen gått upp, må ingen veta, att jag har gjort en gärning, som endast tålde nattens svaga ljus! O huru ljuvt att vara svag!

Tar vigvattensfunten och bestänker moderns bädd.

Varför skulle icke jag unna dig det vigda vattnet då själva morgonhimlen bestänker jorden med sin dagg för att

viga henne till den kommande dagens arbete! Hon har sett mig i drömmen och hennes slutna läppar le ett vänligt tack.

Lutar sig ned över modern.

Vad är detta? Hon andas ej! Hon är kall! Död? Hon är död!

Och jag har dödat henne! Gud i himmelen, skulle jag även ha detta på mitt belastade samvete. Moder! Svara mig om även din själ finnes i detta rum — har du förlåtit mig! Dog du med din förkastelse över mig! När så många millioner få leva, varför skulle hon dö! Du Sankta Clara, var äro nu dina underverk — du kan ju icke väcka en död moder till liv på en så lång stund som en son behöver för att säga "förlåtelse"!

Ack kära moder. Du skall få dina ljus, som jag ville neka dig (tänder vaxljusen); är det ljus detta för en moder! O, I giriga munkar, har ni aldrig haft någon mor, som gråtit över er?

Solen kastar ett rödaktigt sken in i rummet och över sängen.

Gud, du tänder själv ditt ljus för henne! Hell dig, morgonsol!

På knä mot solljuset, som faller honom i ansiktet.

Du som väcker hela naturen i denna stund, har du icke så mycket värme i dina strålar att du kan jaga dödens kyla ur hennes stelnade lemmar! Nej det kan du ej! Men så skall du icke heller komma mina ljus att blekna!

Han drar för gardinerna för fönstret.

I scenen med Kristina (versuppl. scen 6) visar Olof en liknande förälskad oro som i andra akten och därav influerad skepsis mot alla världsförbättrarplaner. Efter Kristinas replik på Olofs meddelande om moderns dödsfall, (som i versupplagan): Död ... Jag beklagar din förlust, utbrister Olof:

Min förlust! Jag har ju dig! Har jag icke, eller är du också borta? Och du satt vid hennes bädd och mottog hennes förbannelser — som voro avlagda för mig. O, att jag kunde visa hur högt jag älskar dig! (Omfamnar henne.) Nu får jag det, ty nu står ingen emellan oss! Du fryser,

barn, och det är jag som andats frost på dina rosor! O, låt mig blåsa eld i askan av din kärlek! Kristina, Kristina, säg att du icke förkastar mig, och jag skall lägga allt för dina fötter!

KRISTINA.

Du vet jag älskar dig.

OLOF.

Bort då, falska drömmar om att göra världen om på nytt. — Nej nu skall jag den lyfta upp till himlen. Du älskar mig! Det fanns då något som jag ej hade makt att förstöra!

Nu bort härifrån! Låt de döda begrava de döda! Hem till oss, Kristina, och där stänga vi ute alla onda makter som slitas om det och söka glömskan av dessa drömmar som oss plågat.

KRISTINA.

Har du så snart glömt en så stor kärlek?

O. s. v., se versuppl. (scen 6) vars dialog med flera strykningar och tillägg framgått ur denna.

Efter Gerts och Olofs samtal (scen 7 i versuppl.) kommer Kristina åter in och berättar att en kvinna nyss sökt Mäster Olof och anförtrott henne att hennes man av Ursulagillet fått i uppdrag att utföra mordet på kungen. Strax därpå inträder rättstjänaren (scen 8 i versuppl.).

I femte akten är den första tablån i prosauppl. I (Sancta Claras klosterkyrkogård) struken. Scenen är som i versuppl. Storkyrkan. Akten begynner som i andra tablån i prosauppl. I med ett samtal om dagens händelser, Mäster Olofs dödsdom, ehuru av annan form än där. Scen 2 motsvarar scen 4 i versuppl.: konfirmanderna, bland vilka Vilhelm, passera Olof (se versuppl.).

VILHELM igenkännande Nils.

Nils? Du, som ville vara ängelen Gabriel.

FOLKET

utbyter meningar om saken.

NILS till några knektar.

För bort honom!

VILHELM.

Ja, fören mig långt härifrån, att jag icke må se bedrövelsen! Ve dig, som förnekat din ungdoms tro och honom, som lärde dig den! Du kanske icke känner mig heller, som i klostret suttit tio dygn i mörka cellen för din feghets skull.

NILS.

Jag känner honom icke. Vakt! Varför lyden I ej!

VILHELM.

Lyden honom, ty han bär icke svärdet förgäves! Vad gör det mig, om I kasten mig i fängelse, då denne ligger i bojor på skampallen och han går i guldstickade kläder med svärd vid sidan. Se, här är jag, det är ingen som saknar mig. Jag har ingen mor, som står utanför kyrkporten och väntar att få kyssa mig på pannan — och ingen far, som slår mig, när jag kommer hem. Jag har ingen syster att skänka mina blommor åt, därför gav jag dem till honom, den ende, som icke skrattade åt mig, när jag blev hänförd av något skönt, som icke hånade mig, när jag led av en annans olycka och som icke straffade mig, när jag sade en sanning!

NILS.

I konungens namn befaller jag att man avlägsnar honom, som dömer sin konungs handlingar och stör den allmänna gudstjänsten!

Vakten griper Vilhelm under folkets knot.

VILHELM.

Gudstjänsten. O, vilken tjänst I haven gjort den gode Guden!

Farväl, Mäster Olof! De förtrampades försvar, förstarnas gissel. (I kulissen) Hell dig, Daniel!

Processionen skrider ut.

Därpå fortgår akten ungefär som i versuppl. Brasks monolog är ord för ord versifierad efter denna text. Kungen

(i mskruppl. 3 överstruket med marsken) uppträder och låter befria Olof:

— Olaus Petri, du har gjort mig och oss alla ovärderliga tjänster. Som yngling har du varit stor och uträttat ting dem ingen man skulle ha kunnat. Nu får du icke vara yngling längre, ty hädanefter behövas endast män. Jag förlåter dig! Du har haft för mycket rätt, och det får man icke; Brask hade orätt, ty han följde icke med. Jag hade rätt och jag kränkte ingens rätt.

Återvänd till livet och bliv en man först och främst; en herde för din församling, en make för din hustru och en undersåte för din konung — och ingenting mer!

Ger ett tecken åt vakten, som inträder och tar av Olof bojorna.

Sista scenen mellan Vilhelm och Mäster Olof må anföras såsom parallell till versupplagan och ännu ett exempel på vad dikten poetiskt vunnit i versbehandlingen:

VILHELM inspringande.

Jag fick träffa er ännu en gång, Mäster Olof, förrän ni går till döden. Låt mig tacka er som gav mig tron på något högre än det som synes! Jag fick icke ge er mitt konfirmationslöfte i dag, men nu skall jag göra det: Jag svär att hata våldet, att älska sanningen om jag ock skall dö för den! Farväl, Mäster Olof, jag skall se er när ni bestiger schavotten och med öppen panna möter de tusendes blickar som se och dock icke förstå, och då när edert huvud faller för bilan och en bävan går genom hopen, då skall jag ropa så att det hörs kring gatorna och torgen: "Så dör ett vittne!"

OLOF lugnt och vänligt.

Stackars Vilhelm! Skall jag vara den förste, som skakar din unga, din heliga tro!

VILHELM.

Vad säger ni! Min tro.

OLOF.

Tala, min vän, det är skönt att höra en yngling tänka som du! Men jag skall icke dö, ser du, ty det är större att leva. Och vill du bli min vän skall jag berätta dig mångahanda ting, dem du ej vill tro förr än du själv sett dem. Du fryser vid mina kalla ord. Den andra sanningen du menar att jag skall dö för, den får man söka hela livet igenom, fastän man vet att den aldrig här kan finnas, och ve honom som tror att han funnit den.

VILHELM förtvivlad.

Ni har bett om nåd!

OLOF.

Det få vi alla göra! Spring icke från mig, gosse, förrän jag talat slut! Låt mig värma mig vid elden, som lågar ur dina ögon och sola mig vid skenet från din panna! Så såg jag ut en gång, när jag talade vid biskop Brask första gången och han sade: "Se där igen en stackars yngling, som har funnit sanningen!"

VILHELM.

Avfälling! störtar ut.

OLOF.

Det var ett ord! Och golvet sjunker icke under mina fötter och valven darra icke! Nej! Jag står med lugn på stranden, kastad upp av samma våg, som slog mitt skepp till vrak, och vinkar (efter Vilhelm): "Hell dig, yngling, lycka på din färd. Styr högt mot vinden, ty du skall ändå falla av! Om ock du tar ditt ögonsikte på en av himlens stjärnor, skall dock din färd ej föra dig på målet, ty själva himlens stjärnor kunna falla!"

Går till vänster men mötes av Lars och Kristina samt Stockholms borgerskap. Olof skyndar mot Kristina och omfamnar henne.

Detta övergångsdrama mellan den första och den sista redaktionen av Mäster Olof saknar den jämvikt och fasthet som dessa bägge dramer var i sitt slag äga. Det har förlorat åtskilligt av den dramatiska kraften, den kärva och

dristiga replikföringen, den hårda resningen i det första ungdomsdramat och har ännu ej vunnit den resignationens klarhet och överblickande harmoni, som kännetecknar det andra. Det är utkastet till ett nytt drama som börjat lösgöra sig ur det första, men det har ännu icke funnit sin egen poesi. De mera mänskliga dragen — framför allt det erotiska momentet — hos Mäster Olof träda starkare fram, men han själv har därmed blivit mindre och ungdomligare. Dramat var för stort i sin anläggning för att nöja sig med den lösning det fick i sin tredje redaktion och drev därför diktaren alltjämt vidare till ny gestaltning. Men det äger alltid sitt intresse såsom givande ett omedelbart uttryck åt stämningar som bröto sig i Strindbergs ungdomsliv. Utan tvivel uttalar Gustav Vasa (marsken) i den flärdlöst och ungdomligt formade tillsägelsen till Mäster Olof i femte akten dramats idé på dess dåvarande stadium, och det avlägger ett mänskligt vinnande vittnesbörd om den blivande himlastormaren, titanen för de ena, den hänsynslösa pamflettisten för de andra, hur han under sin ungdoms mest tryckta tid intalade sig lojalitet mot makter och människor, som verkat och prövats innan ungdomen trädde upp på scenen med sina bullrande krav, underordning för verklighetens lagar och en tålmodig läraktighet inför livet.

Fjärde handskriften.

Detta manuskript, som innefattar de två första akterna, saknar anteckning om vilket i ordningen det är. Men det bygger tydligen på prosauppl. 3 och ligger å sin sida till grund för uppl. 5. Större delen av första akten är versifierad — här möta vi alltså den första versbearbetningen. Den följande genomgående versbearbetningen — manuskript 5 — som ligger till grund för den definitiva, följer i det hela rätt nära denna första text, så långt den utförts.

Den andra akten åter är alltjämt på prosa, men betydliga omarbetningar från prosauppl. 3, vilka konsekvent närma den till den definitiva versupplagan, ha företagits.

Femte handskriften.

Denna versifierade handskrift kan betraktas som ett koncept till den definitiva versupplagan och företer inga väsentliga innehållsavvikelser från denna. På sista bladet av andra akten är med rödkrita skrivet: 29 maj 1876. Manuskriptet är fragmentariskt i så måtto att andra akten icke fullföljts längre än t. o. m. scen 4.

Scen 17 i första akten, som i den tryckta versupplagan endast innehåller ett kort på prosa avfattat tal av marsken till Mäster Olof, är här liksom redan i fjärde handskriften utspunnen till en versifierad dialog:

Men hören, secretarius, vad kungen bjuder:
I resen till Stockholm i denna natt;
där han I fått eder föresatt
predika den lära, I tron att Gud er
har förelagt att förkunna i landet.
Det står er öppet att säga helt fritt
vad helst er synes om det gamla bandet.
Om kyrkan, som aldrig på vårt och sitt —,
på statens och hennes — förstått att skilja!
Men glömmen aldrig — jag ber er därom —:
Här måste man lyda en endes vilja,
det är hans, vår befriares som kom!
Och dömen ej vad han gör och låter
om ock det synes er ovist och vrångt
om än han ger och än tager åter,
om ock I menen han går för långt —
ej ett ord! Men låten er nöjas
att vara hans redskap och intet mer!
En dag nog kommer, då det skall röjas
hur högt han menat med alla — och med er!

OLOF.

Förlåten, herr Marsk, om jag dock frågar
vad vår konung ämnar och vad han vill?

MARSKEN.

För landets välfärd han allting vågar
det är er nog! — Och I liten er därtill,
ty han är mannen och ingen ann'
som vet att hjälpa, om hjälpas kan!
Och nu, faren väl!

Pekar åt refektoriet.

Jag behöver icke skåda
på styggelsen närmare; jag känner den för väl!
En lycksam resa! För våld och våda
Vår Fru er beskydde! Farväl, farväl!

Går hastigt. I grinden.

Min häst! — Till biskopsgården!

Genom åtskilliga stilistiska förändringar och smådrag som tillkommit höjer sig den definitiva verseditionen över denna redaktion. Många scener — såsom slutscenerna i akt 5 — har emellertid redan i detta manuskript nått sin definitiva form.

Efterspelet.

Efterspelet föreligger i två handskrifter. Den ena, fragmentarisk, innehåller scen 1—3, akt VI och scen 4 enligt den tryckta upplagan. Den andra, ävenledes ett fragment, är en äldre redaktion och innehåller flera "akter" än som medtagits i denna. På första bladet står ovantill skrivet med rödkrita: Obs. Go herrar! Detta var skrivet 1877 innan jag sett Rydbergs Prometheus (Axel Jäderin kan intyga).

I denna redaktion är scenen:

Trettondagsafton några år efteråt. I julmarknaden på stortorget; afton; husen äro upplysta. En brädteater är

uppslagen mellan marknadsstånden. Ovanför ridån en skylt med inskrift Olof med sina söner gå över scenen. Personerna äro: Olof Petri, Ericus 12 år, Reginaldus 8 år (hans söner), Kristina, teaterdirektören, en präst (Kristina och prästen uppträda dock icke i fragmentet).

Scen I.

OLOF.

Låt oss gå hem nu; mor väntar.

ERIK.

Ack far, låt oss se skådespelet.

OLOF.

Det är bara flärd och bländverk.

REGINALD.

Få vi stanna far, det är så ledsamt hemma.

OLOF.

Om du skulle ha rätt!

Scen II.

Teaterdirektören ger tecken. En karl slår på en trumma; folk samlas.

DIREKTÖREN.

Med den nådige kansleren herr Durchlauchtig Conrad von Pyhys tillstånd och Vår Nådige Herres och Konungs vetskap kommer här på Trettondagsafton att uppföras ett skådespel vid namn De creatione et sententia vera mundi eller stort samtal om världens skapelse och rätta mening från tyskan på svenska affsatt året 1540 efter Jesu Kristi Börd eller det sjutusen och . . . efter världens skapelse.

Förhänget dras undan; teatern är delad i tre våningar föreställande överst Himmelen, därunder Jorden och nederst Helvetet.

Därefter följer spelet som Actus I—IV ungefär motsvarar den tryckta upplagans. Lucifer heter här djävulen. Akt V i den tryckta upplagan är väsentligen ny och motsvaras här blott av ett replikskifte mellan Gud och Gabriel. Några repliker i akt VI återfinnas i Actus VII i mskr., där eljes Actus VI—VIII icke äga motsvarighet i det tryckta fragmentet.

Actus VI.

I helvetet.

LUCIFER som förr.

Tusen år ha gått, och de ha glömt sanningen: alla tro sig vara gudar och förtrycka de andra! Jag vill sända min son, som skall säga dem att de äro intet; med sin död skall han visa dem befrielsens väg i döden och ingen skall fortplanta lidandet i hans släkt!

Actus VII.

I himmelen.

GUD. ÄNGLARNA.

GABRIEL.

Ve oss, herre, Lucifer har sänt sin son som säger dem sanningen.

GUD.

Vad säger då folket?

GABRIEL.

De säga, att han haver djävulen!

GUD.

Ve oss, de veta!

Actus VIII.

I helvetet.

DJÄVULEN och GUD.

GUD.

Huru länge vill du strida mot mig?

DJÄVULEN.

Tills de arma äro befriade!

GUD.

Du gav dem d ö d e n s gåva, att de skulle dö, jag gav dem k ä r l e k e n att de måtte leva!

DJÄVULEN.

Jag gav dem tanken, då du slog dem med inbillningens blindhet. Jag sände min son att lära dem livet genom döden.

På ett av papperen har Strindberg gjort följande anteckning som må anföras ur synpunkten av att den på sitt sätt belyser hur mycket idén om "avfallet" eller "försoningen" i olika stämningar och riktningar sysselsatte hans fantasi och tanke under dessa år: "Försoning, avfall, syndasömnens tilltagande eller den ondes överhandtagande inflytande, som förblindar människan så att hon finner livet drägligt och fortsätter, eller så att hon är trött av föregående arbete och nu finner ett relativt välbefinnande i vilan."

JOHN LANDQUIST.

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
3 0112 109251972